

કામગીરી અંદાજપત્ર

૨૦૨૩-૨૦૨૪

વન અને પર્યાવરણ વિભાગ

વન અને પર્યાવરણ વિભાગ
સચિવાલય, ગાંધીનગર.

અરુણકુમાર સોલંકી આઈએએસ
અધિક મુખ્ય સચિવ

વન અને પર્યાવરણ વિભાગ,
ગુજરાત સરકાર,
૧૪/૮, સરદાર ભવન, નવા સચિવાલય,
ગાંધીનગર-૩૮૨ ૦૧૦.

આમુખ

વહીવટી સુધારા કમિશને ભલામણ કરી હતી કે, વિકાસ કાર્યક્રમોનો સીધો હવાલો સંભાળતા ખાતા અને સંગઠનોએ કામગીરી અંદાજપત્ર પદ્ધતિ દાખલ કરવી. ગુજરાત સરકારે આ ભલામણ સ્વીકારી અમલમાં મુકેલ છે. જેના ભાગરૂપે વન અને પર્યાવરણ વિભાગ તેનું સને ૨૦૨૩-૨૦૨૪ નું કામગીરી અંદાજપત્ર રજૂ કરે છે.

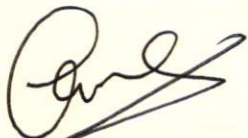
આ વિભાગનું કામગીરી અંદાજપત્ર તૈયાર કરવા પાછળનો મુખ્ય ઉદ્દેશ વિભાગને સુપરત કરવામાં આવેલ પ્રવૃત્તિઓનો ચિતાર આપવાનો છે. તે સંદર્ભમાં રાજ્યમાં વન વિસ્તારમાં વૃદ્ધિ થાય, જંગલ અને જંગલ બહારના વિસ્તારમાં વૃક્ષાચ્છાદિત વિસ્તારનો વિકાસ થાય, સાથે સાથે હયાત વનો અને વૃક્ષાચ્છાદિત વિસ્તારોનું સંરક્ષણ અને વનપેદાશોનો વિકાસ થતો રહે, વન્યજીવન પ્રાણી સંરક્ષણ તેમજ પર્યાવરણની માવજત સાથે જૈવિકવિવિધતા જળવાઈ રહે તેનું જતન, રક્ષણ, સંરક્ષણ અને પર્યાવરણના રક્ષણ માટેના કાયદા દ્વારા લોકોમાં તેની અભિરુચિ વધે અને તેનું યોગ્ય પાલન થાય તે માટેની યોજનાઓની પ્રગતિ અને હવે પછી હાથ ધરવામાં આવનાર પ્રવૃત્તિઓની વિગતોનો આ કામગીરી અંદાજપત્રમાં સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે.

સરકાર દ્વારા રાજ્યના લોકોની પ્રકૃતિ પ્રત્યેની અભિરુચિ વધે તે માટેના મેળા, ઇકોફેર પ્રદર્શન, સ્પર્ધાઓ, કેમ્પ તેમજ યુવાવર્ગ - વિદ્યાર્થી જગતમાં પર્યાવરણ પ્રત્યે જાગૃતિ અને ચેતના વધે તેવા પ્રયત્નો વિવિધ યોજનાઓ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવે છે.

આ વિભાગમાં ઉક્ત વિષયોની નીતિનું ઘડતર તેમજ ખાતાના વડા, બોર્ડ, કમિશન, સંસ્થાઓ, વિવિધ એજન્સીઓ દ્વારા તેનું અમલીકરણ થાય તે માટેની કામગીરી વન અને પર્યાવરણ વિભાગને સોંપવામાં આવેલ છે.

રાજ્યમાં વન અને વન પેદાશોના તેમજ પર્યાવરણ જતન અને અભિવર્ધન માટે વિભાગ હેઠળના ખાતાના વડાઓ તેમજ બોર્ડ, કમિશન, સંસ્થાઓ અને વિવિધ એજન્સીઓ મારફત અમલમાં મૂકાયેલી યોજનાઓનો ૨૦૨૨-૨૩ નો અંદાજ, ૨૦૨૨-૨૩ના સુધારેલ અંદાજનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે. વિગતો વહીવટી તંત્ર હેઠળના ખાતાના વડાઓના સહયોગથી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે.

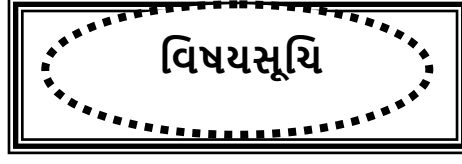
તારીખ: -૨૩/૦૨/૨૦૨૩

(અરુણકુમાર સોલંકી, IAS)

સબંધિત માંગણી નંબરો અને મુખ્ય સદરો.

<u>માંગણી નંબર</u>	<u>મુખ્ય વિભાગ</u>	<u>મુખ્ય સદર</u>
૨૫	વન અને પર્યાવરણ વિભાગ	૩૪૫૧ – સચિવાલય આર્થિક સેવાઓ
૨૬	વન	૨૦૪૯ – વ્યાજની ચુકવણી ૨૪૦૬ – વન નિર્માણ અને વન્યપ્રાણી જીવન ૪૪૦૬ – વન નિર્માણ અને વન્યપ્રાણી જીવન અંગે મૂડી ખર્ચ જોગવાઈ.
૨૭	પર્યાવરણ	૨૨૧૫ - પાણી પુરવઠો અને સ્વચ્છતા ૩૪૩૫ – પરિસ્થિતિ વિજ્ઞાન અને પર્યાવરણ
૨૮	વન અને પર્યાવરણ વિભાગને લગતું અન્ય ખર્ચ	૭૬૧૦ – સરકારી કર્મચારીઓ વગેરેને લોન, વગેરે
૯૫	ખાસ અંગભૂત યોજના	૨૪૦૬ - વન નિર્માણ અને વન્યપ્રાણી જીવન ૪૪૦૬ – વન નિર્માણ અને વન્યપ્રાણી જીવન અંગે મૂડી ખર્ચ જોગવાઈ.
૯૩/૯૬	આદિજાતિ વિસ્તાર પેટા યોજના	૨૪૦૬ – વનનિર્માણ અને વન્યપ્રાણીજીવન ૪૪૦૬ – વન નિર્માણ અને વન્યપ્રાણી જીવન અંગે મૂડી ખર્ચ જોગવાઈ. ૨૫૭૫ – અન્ય ખાસ વિસ્તાર કાર્યક્રમો

સને ૨૦૨૩-૨૦૨૪ના વર્ષનું કામગીરી અંદાજપત્ર

ક્રમાંક	વિભાગ/કચેરીનુંનામ	પાનાનં.
૧.	વન અને પર્યાવરણ વિભાગ (ખુદ)	૦૧
૨.	અગ્ર મુખ્ય વનસંરક્ષકશ્રીની કચેરી, ગાંધીનગર.	૦૫
૩.	ગુજરાત રાજ્ય વન વિકાસ નિગમ લિમિટેડ, વડોદરા.	૨૧
૪.	ગુજરાત બાયોડાયવર્સિટી બોર્ડ, ગાંધીનગર.	૨૭
૫.	ગુજરાત પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ, ગાંધીનગર.	૩૩
૬.	ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન, ગાંધીનગર.	૪૧
૭.	ગુજરાત પર્યાવરણ પ્રબંધન સંસ્થાન (ગેમી), ગાંધીનગર.	૫૧
૮.	ગીર ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગર.	૬૫
૯	ગુજરાત કલીનર પ્રોડકશન સેન્ટર, ગાંધીનગર.	૮૧

વન અને પર્યાવરણ વિભાગ (પ્રુદ્ધ)

સને ૨૦૨૩-૨૪ના વર્ષનું કામગીરી અંદાજપત્ર

વન અને પર્યાવરણ વિભાગમાં રાજ્યનાં વન ખાતાને લગતી યોજનાકીય કામગીરી, વનો અને વન્યપ્રાણી જીવનને લગતા જુદા-જુદા કાયદાઓનું અમલીકરણ તેમજ મહેકમને લગતા અગત્યના નિર્ણયો લેવામાં આવે છે, તેમજ પર્યાવરણ અભિગમ અન્વયે તે અંગેના સર્વે, સંશોધન વગેરે બહુજન સમાજમાં પ્રણાલિગત કરવા અંગેનું માળખું કેવી રીતે તૈયાર કરવું તે અંગેની - પ્રાથમિક તબક્કાની વિચારણા તેમજ પ્રદુષણ નિયંત્રણ અંગેના અમલ માટે નીતિ-નિયમો ઘડવા વગેરે બાબતો હાથ ધરાય છે.

સરકારે નિયત કરેલ નીતિ અને હુકમો પ્રમાણે સંબંધિત ખાતાઓના વડા મારફત કામગીરી બજાવવામાં આવે છે કે કેમ, તે અંગે સમયાંતરે વિભાગના અધિક મુખ્ય સચિવશ્રી, અધિક સચિવશ્રી તેમજ સંયુક્ત/નાયબ સચિવશ્રીઓ સાથે વિભાગના વહીવટી નિયંત્રણ હેઠળના ખાતાના વડાઓની બેઠકો યોજવામાં આવે છે. જેમાં ખાતાઓના વડાઓ મારફતે થયેલ કામગીરી અને પ્રગતિની સમીક્ષા કરવામાં આવે છે તેમજ ખાતાઓના વડા મારફત રજૂ કરવામાં આવતાં પ્રશ્નો અંગે જરૂરી સૂચનો અને માર્ગદર્શન આપવામાં આવે છે. ખાસ કરીને તેમની કામકાજની પદ્ધતિ વધુ ને વધુ લોકાભિમુખ થાય તે માટે પણ જરૂરી સૂચનો કરવામાં આવે છે.

આ વિભાગ હેઠળ નીચે મુજબનાં ખાતાના વડા/બોર્ડ/કોર્પોરેશન તેમજ અન્ય સંસ્થાઓ કાર્યરત છે.

- (૧) અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષકશ્રી અને હેડ ઓફ ફોરેસ્ટ ફોર્સ, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.
- (૨) ગુજરાત રાજ્ય વન વિકાસ નિગમ લિમિટેડ, વડોદરા.
- (૩) ગુજરાત પ્રદુષણ નિયંત્રણ બોર્ડ, ગાંધીનગર.
- (૪) ગુજરાત ઇકોલોજીકલ એજ્યુકેશન એન્ડ રિસર્ચ ફાઉન્ડેશન (ગીર ફાઉન્ડેશન), ગાંધીનગર.
- (૫) ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન, ગાંધીનગર.
- (૬) ગુજરાત પર્યાવરણ પ્રબંધન સંસ્થાન (ગેમી), ગાંધીનગર.
- (૭) ગુજરાત બાયોડાયવર્સિટી બોર્ડ, ગાંધીનગર.

વન અને પર્યાવરણ વિભાગનું વહીવટી માળખું

- ૧) અધિક મુખ્ય સચિવ (વન અને પર્યાવરણ વિભાગ)
- ૨) નાયબ સચિવ (વન અને વન્યજીવ)
- ૩) નાયબ સચિવ (સેવા)
- ૪) નાયબ સચિવ (બજેટ, મોનીટરીંગ, મહેકમ)
- ૫) નાયબ સચિવ (પર્યાવરણ, સંકલન)
- ૬) ઉપ સચિવ (વન અને વન્યજીવ)
- ૭) ઉપ સચિવ (સેવા)
- ૮) ઉપ સચિવ (બજેટ, મોનીટરીંગ, મહેકમ)
- ૯) ઉપ સચિવ (પર્યાવરણ, સંકલન)
- ૧૦) સેક્શન અધિકારી (અ)
- ૧૧) સેક્શન અધિકારી (અ-૧)
- ૧૨) સેક્શન અધિકારી (ઈ)
- ૧૩) સેક્શન અધિકારી (બ)
- ૧૪) સેક્શન અધિકારી (મ)
- ૧૫) સેક્શન અધિકારી (એફ)
- ૧૬) સેક્શન અધિકારી (ડબલ્યુ)
- ૧૭) સેક્શન અધિકારી (ડ)
- ૧૮) સેક્શન અધિકારી (ડ-૧)
- ૧૯) સેક્શન અધિકારી (ડ-૨)
- ૨૦) સેક્શન અધિકારી (ડ-૩)
- ૨૧) સેક્શન અધિકારી (ડ-૪)
- ૨૨) સેક્શન અધિકારી (ડ-૫)

**અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષકશ્રીની
કચેરી,
ગુજરાત રાજ્ય,
ગાંધીનગર**

પ્રસ્તાવના

ગુજરાત રાજ્યમાં વન વિસ્તારનું પ્રમાણ કુલ વિસ્તારના ૧૧% જેટલું હોવા છતાં જૈવિક વિવિધતાની દ્રષ્ટિએ ગુજરાત આગવું સ્થાન ધરાવે છે. ગુજરાત રાજ્યના દક્ષિણ વિસ્તારમાં ૨૫૦૦ મી.મી. અને પશ્ચિમ વિસ્તારમાં આવેલ કચ્છના રણમાં ૨૫૦ મી.મી. સરેરાશ વરસાદ પડતો હોવા છતાં વનસ્પતિ, વનો અને વન્યજીવો અંગે ખૂબજ વિવિધતા જોવા મળે છે. સને ૨૦૨૨-૨૩ માટે કુલ જોગવાઈ રૂ.૧૭૬૭૨૩.૫૨ લાખ કરવામાં આવેલ. જે પૈકી સામાન્ય વિસ્તાર માટે રૂ.૧૩૪૧૫૮.૬૦ લાખ તેમજ આદિજાતિ વિસ્તાર પેટાયોજના હેઠળ રૂ.૩૭૦૫૫.૪૦ લાખ અને એસ.સી.એસ.પી. માટે રૂ.૫૫૦૯.૬૦ લાખની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ હતી. સને ૨૦૨૩-૨૪ માટે કુલ સૂચિત જોગવાઈ રૂ.૧૯૭૮૭૩.૬૬ લાખ છે. સામાન્ય માટે રૂ.૧૫૪૯૬૫.૧૦ લાખ તેમજ આદિજાતિ વિસ્તાર પેટા યોજના હેઠળ રૂ.૩૭૨૯૦.૭૯ લાખ અને ખાસ અંગભૂત યોજના હેઠળ રૂ.૫૬૧૭.૭૭ લાખ સૂચિત જોગવાઈ છે.

વનોના સંરક્ષણ અને સંવર્ધનમાં વનોને સમૃદ્ધ કરી પર્યાવરણનું રક્ષણ કરવા માટે વન વિભાગે કરેલ પ્રયત્નોના પરિણામ ઘણા સારા છે. જેમાં સહભાગી વન વ્યવસ્થા મુખ્ય છે. છેલ્લા કેટલાક વર્ષોમાં થયેલા કામોને લીધે પ્રજાજનો અને અધિકારી-કર્મચારીઓ વચ્ચેના સંબંધ સુમેળભર્યા બન્યા છે. જેથી પ્રજાના સહકાર અને સુમેળભર્યા વાતાવરણમાં વનોને લોકો માટે અને લોકો વડે સમૃદ્ધ કરવાનું કામ થઈ શક્યુ છે. જેના પરિણામે ફોરેસ્ટ સર્વે ઓફ ઇન્ડિયા-૨૦૧૯ના અહેવાલ પ્રમાણે ગુજરાતમાં ભૌગોલિક વિસ્તારના ૧૧.૦૩% વૃક્ષાચ્છાદિત વિસ્તાર નોંધાયેલ છે.

❖ વન્યપ્રાણી

➤ વન્યપ્રાણી વ્યવસ્થા અને વિકાસ

ગુજરાત રાજ્ય જૈવિક વિવિધતાની દ્રષ્ટિએ ખુબજ સમૃદ્ધ છે. ગુજરાત રાજ્યમાં ૪(ચાર) રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો અને ૨૩(ત્રેવીસ) અભ્યારણ્યોમાં રહેતા વન્યપ્રાણીઓના સંરક્ષણની કામગીરીને વેગ આપવા તેમજ વિશ્વ વિખ્યાત ગીર અભ્યારણ્ય તેમજ રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો સાથે સંકળાયેલા આજુ બાજુના વિસ્તારના વિકાસ માટેના ગીર ઇકો ડેવલોપમેન્ટ પ્રોજેક્ટ તૈયાર કરવામાં આવેલ. આ યોજના હેઠળ ગીર અભ્યારણ્ય ફરતેના ગામોના કુટુંબો માટે માળખાકીય સુવિધાઓ જેવી કે કુવાઓ, ચેકડેમ, મેડિકલ કેમ્પ ઉદવહન સિંચાઈ તથા રાંધણ ગેસના જોડાણો આપવા જેવી કામગીરી કરવામાં આવેલ છે. આ ઉપરાંત વન્ય પ્રાણીઓના રહેઠાણ સુધારણા, વન્યપ્રાણીઓ દ્વારા થતા મારણ, વળતર, ઇજા વગેરેના વળતર ચૂકવણી, વન્યપ્રાણીઓના માટે ખોરાક-પાણીની વ્યવસ્થા, પાણી પોઇન્ટ રીપેરીંગ, સકકરબાગ ના વિકાસ અને જાળવણીની કામગીરી, કબીરવડ, વિક્ટોરીયા પાર્ક, દેવળીયા સફારી પાર્કની જાળવણી, કાંટાળા તારની વાડ બનાવવાની કામગીરી, ખુલ્લા કુવા ફરતે પેરાપીટ બાંધવાની કામગીરી, એનીમલ કેર સેન્ટર, અમદાવાદની જાળવણીની કામગીરી વગેરે આ ઉપરાંત અભ્યારણ્ય અને રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનના વહીવટ, વિકાસ અને સંવર્ધનની કામગીરી, વેટલેન્ડ સંરક્ષણ તેમજ ઇકો ટુરીઝમ ની કામગીરી હાથ ધરવામા આવે છે.

વન્યપ્રાણીઓના સંરક્ષણના કામો માટે નીચે દર્શાવેલી યોજનાઓમાં સને ૨૦૨૩-૨૪માં ચાલુ બાબતમાં રૂ.૩૪૦૧૭.૪૬ લાખની સૂચિત જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે.

૧. રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો અને અરણ્યોની વ્યવસ્થા અને વિકાસ
૨. વન વિસ્તારની બહાર વન્ય સુષ્ટિનો વિકાસ
૩. ગીર ફાઉન્ડેશન અને ઇન્દ્રોડા પાર્કને સહાય આપવાની યોજના
૪. પરિસ્થિતી વિષયક વિકાસ (ઇકો ડેવલોપમેન્ટ)
૫. પરિસ્થિતી વિષયક પ્રવાસન (ઇકો ટુરીઝમ)
૬. વન્ય પ્રાણી સંગ્રહાલય અને રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનોનો વિકાસ
૭. વાઇલ્ડ લાઇફ જીનોમીક્સ એન્ડ ડી.એન.એ.બેકિંગ ફેસિલીટીઝ યોજના
૮. બાયોડાયવર્સિટી બોર્ડ

❖ વન્યપ્રાણી યોજનાઓની સૂચિત નવી બાબતો

- એશિયાઇ સિંહના એકમાત્ર નિવાસસ્થાનને વિશ્વકક્ષાનું સ્થળ તરીકે વિકસાવવા (કુલ રૂ.૨૭૦૦ લાખ)
- ભારત સરકાર દ્વારા મંજૂરી થઇ આવેલ બૃહદ ગીર વિસ્તારમાં પ્રોજેક્ટ લાયનનું અમલીકરણની કામગીરી કરવા માટે રૂ.૧૦૦૦.૦૦ લાખ
- ગીર વિસ્તારના વન્યપ્રાણી નિહારવા હેતુ ગીર પુર્વમાં જસાધાર નજીક નવીન સફારી તેમજ હાલમાં નિર્મિત આબંરડી સફારીમાં નવીન સુવિધાઓનું નિર્માણ કરવા માટે નવી બાબતમાં રૂ.૧૦૦૦.૦૦ લાખ
- ગીર રક્ષિત વિસ્તાર ના અંદરના ભાગમાં આવેલ બે ગામ જાંબુથડા માં ૨૫૬ અને ટિંબરવામાં ૪૩૭ વસ્તી નું સ્થળાંતરની કામગીરી માટે રૂ.૧૦૦.૦૦ લાખ
- ગીર લાયન કન્ઝર્વેશન સોસાયટી માટે વેટરનરી સ્ટાફ, એનિમલ એમ્બ્યુલન્સ, પશુવૈદ હોસ્પિટલની જરૂરીયાત હેતુ નાણાકીય સહાય રૂ.૫૦૦.૦૦ લાખ
- ગીરમાં આવેલ સંવેદનશીલ જાહેર રસ્તાઓમાં વાહનની ગતિ નિયંત્રણ કરવા માટે સ્પીડ મોનીટરીંગ સિસ્ટમની સ્થાપના કરવા માટે રૂ. રૂ.૧૦૦.૦૦ લાખ
- રાજાશાહિ સમયનું અને હવે વન વિભાગ દ્વારા સંચાલિત સકકરબાગ ઝુનું પબ્લીક સુવિધા અને નવી એન્કલોઝર બનાવવાની કામગીરી માટે રૂ.૨૦૦.૦૦ લાખ
- ભારત સરકાર દ્વારા મંજૂર કરાયેલ માસ્ટર પ્લાન મુજબ ઇન્દ્રોડા પાર્ક ખાતે આવેલ પ્રાણીસંગ્રહાલયનું સુદ્રઢીકરણ કરવાની કામગીરી માટે રૂ.૫૦૦.૦૦ લાખ

❖ વિકાસ અને વ્યવસ્થા

➤ વન વ્યવસ્થા અને વિકાસ

વન વ્યવસ્થા અને વિકાસ યોજના હેઠળ વિવિધ મોડેલોમાં વનીકરણ કરવામાં આવે છે. આ યોજના હેઠળ સને ૨૦૨૨-૨૩માં આ યોજના હેઠળ રૂ.૪૬૪૭૪.૨૩ લાખની નાણાંકીય જોગવાઈ સામે ૨૯૯૦૦ હેક્ટરના લક્ષ્યાંકની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ હતી. જેની કામગીરી પ્રગતિમાં છે. સને ૨૦૨૩-૨૪માં ચાલુ બાબત માટે આ યોજના હેઠળ રૂ.૩૫૫૫૫.૨૨ લાખની નાણાંકીય સૂચિત જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે.

આ વિવિધ મોડેલો હેઠળ જે તે સ્થળ વિસ્તારને અનુરૂપ વિવિધ જાતના રોપાઓનું વાવેતર કરવામાં આવે છે. આ યોજનામાં યોગ્ય જાતનું વાવેતર કરીને સઘન ભૂમિ અને ભેજ સંરક્ષણ કામો હાથ ધરવા, રણની રેતીને આગળ વધતી અટકાવવા માટે રણના પવનોની સામે આડશ તરીકે કામ આવે તેવી રક્ષણપટ્ટી ઉભી કરવા, દરિયા કિનારા પાસેની સાંકડીપટ્ટી છુટી અને ખસતી રેતીની બનેલી છે. આ રેતના પટને સ્થાયી કરવા અને જમીનને ખાસ પવનોથી રક્ષણ પુરૂ પાડવા, સૌરાષ્ટ્રમાં બોડા ડુંગરો અને ઉજજડ સમતલ અને કોતર જમીનમાં ટપક સિંચાઈ પદ્ધતિથી વાવેતર કરવા તથા ખૂબ માંગ હોય તેવી ગૌણ વન પેદાશોની ઉતારો આપતી જાતોનો ઉછેર કરી વાવેતર કરવાનું આયોજન છે. આ વાવેતરની યોજના છે. જેમાં ડેન્સ ફોરેસ્ટ વાવેતર, ગેપ ફોરેસ્ટ, વાવેતર રણકાંઠે વાવેતર, દરિયા કાંઠે વાવેતર, ટપક સિંચાઈ પદ્ધતિથી વાવેતર વિગેરે વિવિધ પ્રકારના મોડેલો હેઠળ વનીકરણની કામગીરી હાથ પર લેવામાં આવે છે.

➤ રસ્તા અને મકાનો

વન વિભાગમાં ચાલતાં તમામ કામો સમયસર થાય તે માટે હયાત વન રસ્તાઓને મરામત કરાવીને જરૂર જણાય ત્યાં નવા રસ્તા બનાવવાનું આયોજન છે. મહત્વના વન રાજ્યના અંતરીયાળ વિસ્તારોમાં આવેલાં છે. જ્યાં રહેણાંકની કોઈ વ્યવસ્થા નથી. આવા સ્થળોએ કર્મચારી/અધિકારીના રહેણાંકના મકાનો, કચેરીના મકાનો, મકાનો રીપેરીંગ તથા ઘાસ અને અન્ય વનપેદાશોને એકઠું કરી સંગ્રહ કરવા ગોડાઉનની જાળવણી જરૂરી છે. જેના માટે સને ૨૦૨૨-૨૩માં કુલ રૂ.૨૭૫૦.૦૦ લાખની જોગવાઈ કરેલ. જે પૈકી સામાન્ય વિસ્તાર માટે રૂ.૧૮૫૦.૦૦ લાખ અને આદિવાસી વિસ્તાર માટે રૂ.૯૦૦.૦૦ લાખ જોગવાઈ કરવામાં આવેલ. જ્યારે સને ૨૦૨૩-૨૪ ચાલુ બાબતમાં રૂ.૨૭૦૦.૦૦ લાખની જોગવાઈ સુચિત કરવામાં આવેલ. જે પૈકી સામાન્ય વિસ્તાર માટે રૂ.૧૭૫૦.૦૦ લાખ અને આદિવાસી વિસ્તાર માટે રૂ.૯૫૦.૦૦ લાખ જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે.

➤ ચેર વિસ્તારના વ્યવસ્થાપન

સમગ્ર દેશમાં ગુજરાતમાં સૌથી લાંબો ૧૬૦૦ કી.મી.નો દરિયા કિનારો આવેલ છે. ગુજરાત રાજ્યમાં ૧૧૦૩ ચો.કીમી વિસ્તાર ચેર આચ્છદીત વિસ્તાર આવેલ છે. જે સમગ્ર દેશમાં સુંદરવન પછીના બીજા નંબરે આવે છે. ચેર વિસ્તાર ફોરેસ્ટર સર્વે ઓફ ઇન્ડિયાના-૨૦૧૯ રીપોર્ટ પ્રમાણે દેશભરમાં સૌથી વધારે ચેર આચ્છદીત વિસ્તારમાં ૩.૨૫ % (૩૭ વર્ગ કી.મી.) વૃદ્ધિ રાજ્યમાં નોંધાયેલ.

ચેરના વૃક્ષો વિશાળ માત્રામાં શ્વસન મુળ ધરાવે છે. જે દરિયાના કાંઠાળ વિસ્તારોના ધોવાણ સામે રક્ષણ આપે છે. ચેરના વૃક્ષો ભરતી ઓટના મોજાઓથી ધોવાણ અટકાવે છે. તેમજ ખાસ કરીને વાવાઝોડા તથા સુનામી જેવી કુદરતી આફતોમાં કાંઠાળ વિસ્તારને મજબૂત રક્ષણ આપે છે. ચેરના વૃક્ષો મત્સ્યોદ્યોગ માટે અત્યંત જરૂરી છે. તે માછલીઓ તથા અન્ય દરિયાઈ સમુદાયોને વિપુલ માત્રામાં ખોરાક અને આશ્રય સ્થાન પુરૂ પાડે છે. જમીનમાં ખારાશ આગળ વધતી અટકાવી રક્ષણ કરે છે. ચેરના વૃક્ષો અત્યંત ખારાશવાળા દરિયાઈ કાદવીયા વિસ્તારોમાં પણ ટકી શકે છે. ચેરના વૃક્ષો બારમાસી લીલા વૃક્ષો છે જે કાંઠાળ વિસ્તારના પશુધન માટે લીલોચારો પુરો પાડે છે. સ્થાનીક લોકોને રોજી અને બળતણ પુરૂ પાડે છે.

ચેરના જંગલો/વૃક્ષો જૈવિક વૈવિધ્યનો ભંડાર છે અને તે અનેક પ્રકારના જીવોને આશ્રય આપે છે. સદર યોજના હેઠળ સને ૨૦૨૨-૨૩ માં રૂ.૪૦૦.૦૦ લાખની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ હતી. જ્યારે સને ૨૦૨૩-૨૪માં રૂ.૪૦૦.૦૦ લાખની જોગવાઈ સુચિત કરવામાં આવેલ છે.

➤ ઘાસચારા વિકાસ (બન્ની પ્રોજેક્ટ)

કચ્છ અને સૌરાષ્ટ્રના બન્ની વિસ્તારમાં ઘાસ/વીડીની ઉત્પાદકતા વધારવા ઘાસ સુધારણા કાર્યક્રમ ઉપર વિશેષ ધ્યાન આપવામાં આવી રહેલ છે. જેમાં ઘાસ વાવેતર, એકત્રીકરણ, આયોજન કરવામાં આવે છે. સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષ માટે રૂ.૯૫૩૬.૪૫ લાખની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી. જ્યારે સને ૨૦૨૩-૨૪માં રૂ.૫૫૦૦.૦૦ લાખની ચાલુ બાબત તરીકે સુચિત જોગવાઈ કરેલ છે.

➤ ટીમ્બર ડેપોના આધુનિકરણ માટેની યોજના

વલસાડ તથા સુરત વર્તુળ હેઠળ આવેલ ટીમ્બર ડેપોનું આધુનિકરણ કરવાની કામગીરી, ડેપો ફરતે ફેન્સીંગની કામગીરી, રાત્રી સમયે ડેપોના લાકડાનારક્ષણ માટે સોલર સ્ટ્રીટ લાઇટ તથા સી.સી.ટી.વી. કેમેરાની જોગવાઈ વગેરે માટે સને ૨૦૨૨-૨૩માં રૂ.૫૦.૦૦ લાખની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે. જ્યારે સને ૨૦૨૩-૨૪માં રૂ.૫૦.૦૦ લાખની જોગવાઈ સુચિત કરવામાં આવેલ છે.

➤ ડાંગ વન વ્યવસ્થા અને વિકાસ

ડાંગ જિલ્લામાં આવેલ વનોનાં સંવર્ધન/સંરક્ષણ તથા ૪૦૦ હેક્ટરમાં વાવેતર તથા જુના વાવેતરોની જાળવણીની કામગીરી માટે સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષ માટે રૂ.૨૫૩૪.૨૪ લાખની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ. જ્યારે સને ૨૦૨૩-૨૪ના રૂ.૨૮૦૯.૪૦ લાખની સુચિત જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે.

➤ વન વિકાસ કાર્યક્રમ હેઠળ સહભાગી વન વ્યવસ્થા

વન સંવર્ધન તથા વન સંરક્ષણમાં લોકોને સહભાગી બનાવવાની યોજના, આજીવિકા વૃદ્ધિ અંગેના તજજ્ઞોની ટીમ મારફત સ્વસહાય જુથોના સભ્યોને જીવન ધોરણ સુધારવા માટેના વિકલ્પો પુરા પાડી તેમના દ્વારા થતા ઉત્પાદનો ગુણાત્મક વધારો કરી મૂલ્ય વર્ધન કરી આવકમાં ગુણાત્મક રીતે મોટી માત્રામાં વધારો થાય માટે સહભાગી વન વ્યવસ્થાપન મંડળી અને પરિસર વિકાસ મંડળીની નક્કી થયેલ માપદંડ મુજબ લાભાર્થીઓની પસંદગી કરી લોકોને સહભાગી બનાવવા માટે સને ૨૦૨૨-૨૩માં રૂ.૫૦૦.૦૦ લાખની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ હતી. જ્યારે સને ૨૦૨૩-૨૪માં રૂ.૪૦૦.૦૦ લાખની જોગવાઈ સુચિત કરવામાં આવેલ છે.

➤ વનસ્પતિ ઉધાન વધઘના વિકાસની યોજના

રાજ્યમાં ડાંગ જિલ્લાના વન વિસ્તારમાં વનસ્પતિ ઉધાન વધઘના વિકાસની કામગીરી કરવાના હેતુથી સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષ માટે રૂ.૧૪૦.૦૦ લાખની નાણાંકીય જોગવાઈ થયેલ છે. સને ૨૦૨૩-૨૪ના વર્ષ માટે રૂ.૧૪૦.૦૦ લાખની દરખાસ્ત રજૂ કરેલ છે. જેમાં વધઘ ખાતે આશરે ૧૦૦ કુળની ૧૦૭૭ પ્રજાતિઓની વનસ્પતિ જોવા મળે છે. જેમાં દુર્લભ લુપ્તપ્રાય પ્રજાતિ તેમજ સ્થાનિક

પ્રજાતિ સંરક્ષણ, જૈવિક સંરક્ષણ, વિદ્યાર્થીઓ માટે અભ્યાસ/સંશોધન, મનોરંજનની સગવડતા સાથે પ્રવાસીઓ માટે વનસ્પતિ/પર્યાવરણ અંગે સમાનતા કેળવવી વગેરે હેતુ રહેલા છે.

❖ વિકાસ અને વ્યવસ્થાની સૂચિત નવી બાબતો

- રાજ્યમાં વનોમાં વૃક્ષાવરણ વૃદ્ધિ માટે “હરિત વસુંધરા” યોજના હેઠળ વન વિસ્તારમાં નીચેની કામગીરી માટે રૂ.૯૦૦.૦૦ લાખની જોગવાઈ નવી બાબત તરીકે કરવામાં આવેલ છે.
- પાવન વૃક્ષ વાટીકા(સેકરેડ ગ્રોવ્સ)નું નિર્માણ-વનોમાં આવેલ પાવન ઉપવનો(સેકરેડ ગ્રોવ્સ)નું સંરક્ષણ અને વિકાસની કામગીરી
- વિલુપ્ત થતી પ્રજાતિઓનું વાવેતર કરી જાળવણી અને વિકાસની કામગીરી
- ઇમારતી લાકડુ આપનાર વૃક્ષોનું વાવેતર (કોર્મશિયલ પ્લાન્ટેશન-સ્વર્ણ હરિત)ની કામગીરી તથા તેની જાળવણી
- ડ્રોનના ઉપયોગથી બીજ વાવેતર કરવાની કામગીરી

❖ પ્રોટેક્શન

➤ વન સંરક્ષણની યોજના

જંગલમાં ગેરકાયદેસર કપાણ ઉપર નિયંત્રણ લાવવા, વન વિસ્તારમાં જંગલોની હદ સહેલાઈથી જાણી શકાય તે માટે તથા અનઅધિકૃત અતિક્રમણ ન થાય તે માટે હદ નિશાન (બાણ) તૈયાર કરવા, જંગલોમાં દવ લાગતા અટકે તે માટે દવ ટુકડીની રચના કરવી, જંગલમાં એકબીજાનો સંપર્ક સાધવા વાયરલેસ સેટ તથા વોકી-ટોકીથી સજ્જ કરીને વન સંરક્ષણની કામગીરી સુદૃઢ બનાવવાનો આ યોજનાનો મુખ્ય હેતુ છે. વૃક્ષ છેદન અંગે લોકોની ફરિયાદો અંગે તપાસ કરવા અને જંગલ સંરક્ષણની કામગીરી પર ચાંપતી નજર રાખવા ખાતાની મુખ્ય કચેરીમાં પ્રોટેક્શન એકમની રચના પણ કરવામાં આવે છે. વૃક્ષ છેદન અટકાવવા તેમજ દવને કાબુમાં લેવા માટે સ્થાનિક લોકોનો સહકાર લેવામાં આવે છે. જંગલની હદ નક્કી કરવા માટે સીમાંકન અને બાણો બનાવવા પણ આ યોજનાનો હેતુ છે. આમ વન સંરક્ષણની કામગીરીને સુદૃઢ અને વેગવંતી બનાવવામાં આવે છે. આ કામગીરી માટે સને ૨૦૨૨-૨૩માં કુલ રૂ.૪૭૧૧.૮૮ લાખની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ. જ્યારે સને ૨૦૨૩-૨૪ ચાલુ બાબતમાં રૂ.૪૫૬૭.૧૦ લાખની જોગવાઈ સૂચિત કરવામાં આવેલ છે.

❖ પ્રોટેક્શન સૂચિત નવી બાબતો

- વન સંરક્ષણ અને સંવર્ધનની કામગીરી સમયમર્યાદામાં ઝડપી પૂર્ણ કરવા તથા વન સંરક્ષણ સુદૃઢ બનાવવા માટે નવા વાહનોની જરૂરીયાત હોઈ નવા વાહનો માટે રૂ.૨૦૪.૦૦ લાખની જુના રદબાતલ વાહનો સામે નવા વાહનોની ખરીદી માટે જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે.

❖ સામાજિક વનીકરણ યોજના

➤ સમુહ વન નિર્માણ સામાજિક વનીકરણ યોજના

સામાજિક વનીકરણ યોજના હેઠળ લોકોને બળતણ અને નાના ઇમારતી લાકડાની જરૂરીયાત તેમજ વૃક્ષ ઉત્પાદનથી લોકોને સહાયક રોજી અને આવક મળે તે હેતુથી યોજના અમલમાં છે. આ

યોજના હેઠળ પટ્ટી વાવેતર, ગ્રામવન, જમીન વિહોણા ખેતમજુરોની ભાગીદારીથી ફળાઉ વૃક્ષો વાવવા અને વન નિર્માણ હેઠળ વૃક્ષારોપણનું કાર્ય કરવાનું છે. સાથો સાથ વન મહોત્સવ અને વિકેન્દ્રીત નર્સરી અંતર્ગત વિભિન્ન ઉપયોગી રોપાઓ (જેવા કે, ફળાઉ ઓષધિયુક્ત, - સુશોભન અને નાના ઇમારતી લાકડા) ઉછેરીને લોકોને વિતરણ તેમજ ઉર્જા બચાવના વૈકલ્પિક સાધનોની વહેંચણી, અનુસૂચિત જાતિઓ માટેની ખાસ અંગભુત યોજના હેઠળ, આર.ડી.એફ.એલ. પ્લાન્ટેશન, શાળા, કિસાન નર્સરી, ફળાઉ રોપા ઉછેર તથા ખાસ ઔષધિય રોપાના વાવેતર કરવામાં આવે છે. આ યોજના હેઠળ વન વિસ્તાર બહાર વૃક્ષ ઉછેરની પ્રવૃત્તિઓ અને વિતરણ પ્રવૃત્તિઓ માટે વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં કુલ રૂ.૩૪૦૪૩.૯૨ લાખની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ. જે પૈકી સામાન્ય વિસ્તાર રૂ.૨૨૬૭૯.૩૦ લાખ આદિવાસી વિસ્તાર માટે રૂ.૫૮૮૦.૦૨ લાખ અને એસ.સી.પી. વિસ્તાર માટે રૂ.૫૪૮૪.૬૦ લાખ જોગવાઈ કરવામાં આવેલ. જ્યારે વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ ચાલુ બાબતમાં રૂ.૩૩૦૭૯.૮૬ લાખની સુચિત જોગવાઈ જે પૈકી સામાન્ય વિસ્તાર રૂ.૨૨૩૩૧.૯૮ લાખ આદિવાસી વિસ્તાર માટે રૂ.૫૩૯૫.૦૦ લાખ અને એસ.સી.પી. વિસ્તાર માટે રૂ.૫૩૫૨.૮૮ લાખ જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે.

➤ વૃક્ષ ખેતીની યોજના

વન બહારના વિસ્તારોમાં વૃક્ષ આચ્છાદિત વિસ્તારોમાં વધારા ઉપર ભાર મુકી પર્યાવરણ સ્થિરતા અને પરિસરિય સંતુલન જાળવાઈ રહે તે માટે રાજ્યમાં વૃક્ષ આચ્છાદિત વિસ્તારમાં વધારો કરવા તેમજ ખેડૂતોની જમીનમાંથી લોકોને સારી આવક મળી રહે તે હેતુસર ગુજરાત સરકારે વૃક્ષ ખેતી યોજના અમલમાં મુકવા વિચારેલ છે. આ યોજના હેઠળ વન વિભાગ અને ખેડૂતોનો ફાળો મેળવી વૃક્ષઉછેર માટે કામગીરી હાથ ધરવામાં આવશે. જીવંત રોપાને આધારે ખેડૂતોને સહાય આપવા સૂચવવામાં આવેલ છે. આ યોજના માટે સને ૨૦૨૨-૨૩માં રૂ.૧૦૯૧.૬૦ લાખની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે. જ્યારે સને ૨૦૨૩-૨૪માં રૂ.૧૦૩૭.૦૨ લાખની જોગવાઈ સુચિત કરવામાં આવેલ છે.

➤ એગ્રો ફોરેસ્ટ્રી (કેન્દ્રિય પુરસ્કૃત યોજના ૬૦% ૪૦%)

સદરહુ યોજના સને-૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષથી ભારત સરકાર દ્વારા બંધ કરવામાં આવેલ છે. જેમાં સને ૨૦૨૩-૨૪માં જુના કામોની જાળવણીની કામગીરી કરવા માટે યોજનામાં જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે. જેમાં સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષ માટે સામાન્ય જોગવાઈ રૂ.૮૧૧.૦૦ લાખ આદિવાસી માટે રૂ.૧૯૦.૦૦ લાખ તથા એસ.સી.પી. માટે રૂ.૯૩.૦૦ લાખ મળી કુલ રૂ.૧૦૯૪.૦૦ લાખની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ હતી. જ્યારે સને ૨૦૨૩-૨૪ના વર્ષ માટે સામાન્ય જોગવાઈ રૂ.૧૫૦.૦૦ લાખ આદિવાસી માટે રૂ.૩૦.૦૦ લાખ તથા એસ.સી.પી. માટે રૂ.૨૦.૦૨ લાખ મળી કુલ રૂ.૨૦૦.૦૨ લાખની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે. જેમાં એગ્રો ફોરેસ્ટ્રીમાં કુલ ૧૫૨૭૮ હેક્ટર જુના વાવેતરની જાળવણીની કામગીરી હાથ ધરાનાર છે. જેમાં સામાન્ય યોજના માટે ૧૧૯૦૧ હેક્ટર તથા આદિવાસી માટે ૨૨૯૮ હેક્ટર અને એસ.સી.પી. માટે ૧૦૭૯ હેક્ટર જુના વાવેતરની જાળવણીની કામગીરી હાથ ધરવામાં આવેલ છે.

➤ નેશનલ બામ્બુ મિશન (કેન્દ્રિય પુરસ્કૃત યોજના ૬૦% ૪૦%)

સરકારી અને ખાનગી માલીકીની જમીનોમાં વાંસના વાવેતર હેઠળનો વિસ્તાર વધારવા ખેતીની આવકને પુરક બનાવવા અને આબોહવા પરિવર્તનની સ્થિતિ સ્થાપકતા તેમજ ઉદ્યોગોની ગુણવત્તા યુક્ત કાચી સામગ્રીની ઉપલબ્ધતા માટે ફાળો આપવા. વાંસના વાવેતરને મુખ્યત્વે ખેડૂતોના ખેતરો, મકાનો, સમુદાયની જમીનો, ખેતીલાયક બિન ઉપયોગી જમીન અને સિંચાઈ નહેરો, જળ સંસ્થાઓ વગેરેમાં પ્રોત્સાહન આપવામાં આવશે. ઉત્પાદન વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટે, ભારતમાં અંડર વિકસિત વાંસ ઉદ્યોગને કાયાકલ્પ કરવો. ઉત્પાદન, બજારની માંગ સુધી વાંસ ક્ષેત્રના વિકાસ માટે કૌશલ્ય વિકાસ, ક્ષમતા નિર્માણ, જાગૃતિ પેદા કરવા માટે પ્રોત્સાહન આપવું. વાંસના ઉત્પાદનોની આયાત પરની નિર્ભરતા ઓછી થઈ શકે. ઉદ્યોગ માટે ઘરેલું. કાચા માલની અનુત્પાદકતા અને યોગ્યતા, જેથી વૃદ્ધિ થાય.

જેમાં સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષ કુલ રૂ.૧૯૭૦.૦૦ લાખની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ. જે પૈકી સામાન્ય જોગવાઈ રૂ.૧૫૮૨.૦૦ લાખ, આદિવાસી માટે રૂ.૨૯૧.૦૦ લાખ તથા એસ.સી.પી. માટે રૂ.૯૭.૦૦ લાખ જોગવાઈ કરવામાં આવેલ હતી. જ્યારે સને ૨૦૨૩-૨૪ના વર્ષમાં ચાલુ બાબતમાં કુલ રૂ.૧૦૦૦.૦૦ લાખની જોગવાઈ. જે પૈકી સામાન્ય વિસ્તાર માટે રૂ.૭૪૦.૦૦ લાખ, આદિવાસી વિસ્તાર માટે રૂ.૨૦૦.૦૦ લાખ તથા એસ.સી.પી. વિસ્તાર માટે રૂ.૬૦.૦૦ લાખ જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે.

❖ સામાજિક વનીકરણ યોજનાની સૂચિત નવી બાબતો

➤ રાજ્યમાં વનોમાં વૃક્ષાવરણ વૃદ્ધિ

- એગ્રો ફોરેસ્ટ્રી વાવેતર અને હાઇટેક નર્સરીનું નવીનીકરણની કામગીરી
- વન કવચ વાવેતરની કામગીરી
- રાજ્યના સંકલ્પ પત્રના ૧૦૦ અર્બન ફોરેસ્ટ બનાવવા પૈકી ૨૦ અર્બન ફોરેસ્ટ બનાવવાની કામગીરી
- રાજ્ય સરકારની ખરાબાની (વેસ્ટલેન્ડ) પડતર જમીનને હરિયાળી બનાવવાની કામગીરી

આમ કુલ વન વિસ્તાર બહાર વાવેતર માટે રૂ.૩૯૦૩.૯૦ લાખની જોગવાઈ હરિત વસુધરા (વેસ્ટલેન્ડ) મોડલ હેઠળ નવી બાબત તરીકે કરવામાં આવેલ છે. જે થકી ૧૫૪૦૦ હેક્ટર વાવેતરથી, ૧૭૭૬૦ ખેડૂતોને લાભ આપવાનું આયોજન છે.

➤ દેવભુમિ દ્વારકા ખાતે ના.વ.સં. ક્વાર્ટર-૧ બનાવવાની કામગીરી તથા ગોધરા ખાતે વ.સં.શ્રી કચેરી તેમજ ક્વાર્ટરનું બાંધકામની કામગીરી કરવા માટે રૂ.૨૨૫.૦૦ લાખ

➤ ટ્રી પુનીંગ કટીંગ મશીન નંગ-૧ની ખરીદી કરવા માટે રૂ.૫૦.૦૦ લાખ

❖ સંશોધન અને તાલીમ

➤ પ્રકૃતિ શિક્ષણ

પ્રકૃતિ શિક્ષણની પ્રવૃત્તિ રાજ્યના વન વિભાગ દ્વારા નેચર કલબો, પ્રકૃતિ મંડળો, વર્લ્ડ વાઈલ્ડ લાઈફ ફંડ જેવી સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ તથા ગીર ફાઉન્ડેશન સાથે રહીને ચલાવવામાં આવે છે. વન વિભાગે કિસાનોને વૃક્ષ ઉછેર માટે પ્રેરિત કરવા કિસાન શિબિર, નવી પેઢીને પ્રકૃતિ પ્રેમ જગાડવા

પર્યાવરણ પ્રકૃતિ શિક્ષણ શિબિર, રાજ્યના આગેવાનો, પર્યાવરણવાદીઓ, નિર્ણયકર્તાઓ તથા પ્રોફેસરોને માહિતગાર કરવા સંસ્કરણ અભ્યાસક્રમો અને વન ખાતાના સ્ટાફને લોકાભિમુખ અભિગમ કેળવવા તેમજ તાંત્રિક બાબતોથી માહિતગાર કરવા કિસાન શિબિર, પ્રાકૃતિક શિક્ષણ શિબિર યોજવામાં આવે છે.

➤ સંશોધન અને તાલીમ યોજના

વન ખાતાની ઘણી યોજનાઓના અમલ અને પ્રવૃત્તિઓના સંચાલન માટે તાલીમબદ્ધ કર્મચારીઓની જરૂર હોય છે. તાંત્રિક લાયકાત ધરાવતા કર્મચારી વર્ગ સિવાય વન વિકાસ અને વ્યવસ્થા અંગેની યોજનાઓ સફળ બનાવવી મુશ્કેલ બની જાય છે. આથી કર્મચારી વર્ગની તકનીકી તાલીમ માટેની યોજના મંજૂર થઈ છે. આ યોજનાનો ઉદ્દેશ વન ખાતાના કર્મચારી વર્ગને તાલીમ આપવાનો છે.

સંશોધન એ વિજ્ઞાન અને વિકાસનો પાયો છે. વન વિસ્તારની ઉત્પાદકતા વધારવાના માર્ગ શોધી કાઢવા વન નિર્માણનું સંશોધન કરાવવું જરૂરી છે. તેમજ સંશોધનની અનેક વિવિધ રીતોથી જંગલ ઉછેરની વિવિધ યોજનાઓમાં મદદરૂપ થવાનો હેતુ છે. આ યોજના હેઠળ સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષમાં રૂ. ૪૭૮૦.૭૬ લાખની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ હતી. સને ૨૦૨૩-૨૪ના વર્ષ માટે કુલ રૂ. ૪૧૮૧.૦૦ લાખની સુચિત જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે.

❖ સંશોધન અને તાલીમ સુચિત નવી બાબતો

- પ્રાકૃતિક શિક્ષણ શિબિરોના માળખાકીય સુવિધા જેવા કે સોલાર હીટર, સોલર લાઇટ, સ્વચ્છ ટોઇલેટ, જમવા માટેની સુવિધા, રસોડાના વાસણો, અને સ્ટોર સિસ્ટમ વગેરે સુવિધાઓ વિકાસવવાની કામગીરી કરવા માટે રૂ. ૩૦૦.૦૦ લાખ
- જુના વાહનોની રદબાદતલના સામે નવા વાહનોની ખરીદી કરવા તથા રેન્જકક્ષાના અધિકારીઓ માટે નવા વાહનો ખરીદ કરવા માટે રૂ. ૨૫.૯૪ કરોડ

❖ જે.બી.આઇ.સી.

➤ ગુજરાત વાનીકી વિકાસ પરિયોજના ફેઝ-૨

આ પરિયોજનાઓ મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય પાંખા થયેલા વનોને પુનઃસ્થાપિત કરવાનું તેમજ વન ઉપર આધારિત લોકોની આજીવિકામાં ટકાઉ વન વ્યવસ્થાપન દ્વારા વધારો/સુધારો કરવાનું અને તેઓને સશિક્તિકરણ કરી, પર્યાવરણમાં સુધારો તેમજ ગરીબી દુર કરવાનો છે. વર્ષ ૨૦૦૭-૦૮ થી જાપાન ઇન્ટરનેશનલ કો-ઓપરેશન એજન્સી સહાયિત ગુજરાત વન વિકાસ પરિયોજના મારફત સંયુક્ત વન વ્યવસ્થાપન સંશોધન અને વિકાસને આંતરમાળખાકીય સગવડો પુરી પાડીને જંગલ તથા બિનજંગલ વિસ્તારમાં જુદા જુદા વાવેતરના મોડેલો હેઠળ ૧૭૨૪૫૬ હેક્ટરના વિસ્તારમાં વાવેતર કરવાનો, વન્યપ્રાણી સંરક્ષણ અને વિકાસ તેમજ સામુહિક આદિવાસી વિકાસ માટેનો પરિયોજનાનો મુખ્ય હાઈ છે. આ પ્રોજેક્ટ હેઠળ વર્ષ ૨૦૧૬-૧૭ સધી ૧૭૨૪૫૬ હેક્ટર વાવેતરો થયેલ છે તથા પરિયોજના અંતર્ગત ભૌતિક/નાણાંકીય સિધ્ધી તેમજ સને ૨૦૧૯-૨૦. સને ૨૦૨૦-૨૧ સને ૨૦૨૧-૨૨ સને ૨૦૨૨-૨૩ તથા સને ૨૦૨૩-૨૪ની સુચિત જોગવાઈ નીચે મુજબ છે.

કોષ્ટક નં.૩.૫ ગુજરાત વન સંવર્ધન વિકાસ પરીયોજનાની ભૌતિક અને નાણાંકીય સિદ્ધિ (જે.બી.આઇ.સી. પ્રોજેક્ટ)					
વર્ષ	નાણાંકીય જોગવાઈ		થયેલ ખર્ચ	વાવેતર લક્ષ્યાંક (હે.)	સિદ્ધિ(હે.)
	(BE)	(RE)			
૨૦૧૯-૨૦	૧૨૩૮.૦૦	૧૨૩૮.૦૦	૧૧૫૩.૧૨	*૧૦૮૧૦	*૧૦૮૧૦
૨૦૨૦-૨૧	૬૨૨.૦૦	૬૩.૦૦	૬૦.૫૮		
૨૦૨૧-૨૨	૨૪૭૦.૦૦	૧૦૫.૮૪	૫૦.૬૭		
૨૦૨૨-૨૩	૫૩૬૩.૦૦	-	૪૭.૧૧		
૨૦૨૩-૨૪	૫૩૭૩.૨૦	-	-		
નવેમ્બર-૨૦૨૨ અંતિત (* જુના વાવેતરની જાળવણી)					
નોંધ: જે.બી.આઇ.સી. પ્રોજેક્ટની કામગીરી પૂર્ણ થયેલ છે. નવા પ્રોજેક્ટની કાર્યવાહી ચાલુમાં છે.					

❖ જમીન

➤ વળતર વનીકરણ :

સને-૧૯૮૦ પહેલાના ૨૧૦૮૨.૩૩ હેક્ટર જંગલ જમીન પરના બિનઅધિકૃત ખેડાણો નિયમીત કરવા ભારત સરકારશ્રીએ આપેલ મંજૂરીની શરત મુજબ રાજ્ય સરકારશ્રી ધ્વારા ૨૯૯૭૦ હે. જંગલ વિસ્તારમાં પાંચ વર્ષમાં વળતર વનીકરણની કામગીરી પૂર્ણ કરવાની રહેતી હતી.

મંજૂરીની શરતો મુજબ સને ૧૯૯૫-૧૯૯૬ થી શરૂ કરીને ૨૦૧૪-૧૫નાં વર્ષ સુધીમાં કુલ ૨૯૭૭૦ હેક્ટર વિસ્તારમાં વળતર વનીકરણની કામગીરી પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે. સને ૨૦૨૨-૨૩ માટે રૂ.૧૭૦.૦૦ લાખની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ હતી. જ્યારે સને ૨૦૨૩-૨૪ માટે રૂ.૧૬૫.૦૦ લાખની સુચિત જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે.

➤ ગુજરાત સ્ટેટ કેમ્પા પ્રોજેક્ટ

ગુજરાત સ્ટેટ કેમ્પા પ્રોજેક્ટની કામગીરી સને ૨૦૨૦-૨૧ના વર્ષમાં શરૂ કરવામાં આવેલ. આ પ્રોજેક્ટ દ્વારા પર્યાવરણમાં સુધારો, વનોની જાળવણી, ભુર્ગભ જમીનમાં પાણીના સ્ત્રોતમાં વધારો કરવાની જેનાથી ભેજ ટકી રહેવાથી જંગલને ફાયદો થશે. વન્યજીવોની સુરક્ષા, અંતરિયાળ વન વિસ્તાર તથા અન્ય સ્થળે ફરજ બજાવતા અધિકારી/કર્મચારીઓને રહેઠાણની સુવિધા મળશે. પર્યાવરણમાં સુધારો, વિસ્તારના લોકોને રોજગારી મળતા સ્થળાંતરમાં ઘટાડો, વન-ગુનાઓમાં ઘટાડો વગેરે પ્રકારની કામગીરી કરવા માટે સને ૨૦૨૨-૨૩ માટે રૂ.૧૫૧૯૮.૦૦ લાખની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ હતી. જ્યારે સને ૨૦૨૩-૨૪ માટે રૂ.૨૦૨૦૦.૦૦ લાખની સુચિત જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે.

વન ખાતાનું વહીવટી માળખું

તા.૦૬.૦૨.૨૦૨૩ (સુધારેલ)

1. અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક અને હેડ ઓફ ફોરેસ્ટ ફોર્સ, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.
2. અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, વન્ય પ્રાણી, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.
3. અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.
4. અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, વિકાસ અને વ્યવસ્થા, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.
5. અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, નાણાકીય વ્યવસ્થાપન, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.
6. અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, વન્ય પ્રાણી, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર
7. અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, વહીવટ અને આઇ.ટી., ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.
8. અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, જમીન, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.
9. અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, સંશોધન અને તાલીમ, ગુજરાત રાજ્ય, રાજપીપળા.
10. અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, મોનીટરીંગ અને ઇવેલ્યુશન, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.
11. અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, મનરેગા, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.
12. અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, પી.એમ.યુ., ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.
13. મુખ્ય વન સંરક્ષક, તકેદારી, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.
14. મુખ્ય વન સંરક્ષક, આયોજન, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.

અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, વન્ય પ્રાણી, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.

1. અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક વન્ય પ્રાણી, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.
2. વન સંરક્ષક, વન્યપ્રાણી, કાઇમ સેલ, ગાંધીનગર.
3. વન સંરક્ષક, વન્ય પ્રાણી, ગાંધીનગર.
4. મદદનીશ વન સંરક્ષક, વન્યપ્રાણી, ગાંધીનગર

મુખ્ય વન સંરક્ષક, મરીન નેશનલ પાર્ક, જામનગર.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, મરીન નેશનલ પાર્ક, જામનગર.

મુખ્ય વન સંરક્ષક, વન્ય પ્રાણી વર્તુળ, જુનાગઢ.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, ગીર (પશ્ચીમ)વિભાગ, જુનાગઢ.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, ગીર (પુર્વ) વિભાગ, ધારી.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, સાસણ.
4. નાયબ વન સંરક્ષક, પોરબંદર.
5. નાયબ વન સંરક્ષક, ગીર વન્ય પ્રાણી ટાસ્ક ફોર્સ, જુનાગઢ.
6. નાયબ વન સંરક્ષક, શેત્રુંજી-પાલીતાણા.
7. નિયામક, સકકરબાગ પ્રાણી સંગ્રહાલય, જુનાગઢ.
8. મદદનીશ વન સંરક્ષક, વેળાવદર કાળીયાર રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન, ભાવનગર.

વન સંરક્ષક, વન્ય પ્રાણી વર્તુળ, ગાંધીનગર.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, બનાસકાંઠા વિભાગ, પાલનપુર.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, ધુડખર અભ્યારણ્ય, ધાંગધા.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, નળસરોવર પક્ષી અભ્યારણ્ય, સાણંદ.
4. અધિક કલેક્ટર, ધુડખર અભ્યારણ્ય (સર્વે અને સેટલમેન્ટ), સુરેન્દ્રનગર.

વન સંરક્ષક, વન્ય પ્રાણી વર્તુળ, વડોદરા.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, નર્મદા વન વિભાગ, રાજપીપળા.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, વન્ય પ્રાણી વિભાગ, વડોદરા.

અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, વિકાસ અને વ્યવસ્થા, ગુ.રા., ગાંધીનગર.

1. મુખ્ય વન સંરક્ષક ફોરેસ્ટ પ્રોટેક્શન, ગાંધીનગર.
2. વન સંરક્ષક, વિકાસ અને વ્યવસ્થા, મુખ્ય મથક, ગાંધીનગર.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, પ્રોટેક્શન ગાંધીનગર.
4. મદદનીશ વન સંરક્ષક, પ્રોટેક્શન, ગાંધીનગર.

મુખ્ય વન સંરક્ષક, વન વર્તુળ, ગાંધીનગર.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, ગાંધીનગર
2. નાયબ વન સંરક્ષક, સાબરકાંઠા વિભાગ, હિમંતનગર.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, અરવલ્લી વિભાગ, મોડાસા.

મુખ્ય વન સંરક્ષક, વન વર્તુળ, જુનાગઢ.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, વન વિભાગ, જુનાગઢ.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, વન વિભાગ, જામનગર.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, વન વિભાગ, ભાવનગર.
4. નાયબ વન સંરક્ષક, વન વિભાગ, સુરેન્દ્રનગર.
5. નાયબ વન સંરક્ષક, વન વિભાગ, મોરબી.

મુખ્ય વન સંરક્ષક, વન વર્તુળ, કચ્છ-ભુજ.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, વન વિભાગ, કચ્છ-ભુજ (પુર્વ)
2. નાયબ વન સંરક્ષક, વન વિભાગ, કચ્છ-ભુજ (પશ્ચીમ)
3. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, કચ્છ-ભુજ.
4. નાયબ વન સંરક્ષક, વન વિભાગ, પાટણ.
5. નાયબ વન સંરક્ષક, બન્નીગ્રાસ લેન્ડ, કચ્છ-ભુજ.

વન સંરક્ષક, વન વર્તુળ, વડોદરા.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, બારીયા.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, છોટાઉદેપુર.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, મહિસાગર વન વિભાગ, લુણાવાડા.
4. નાયબ વન સંરક્ષક, ગોધરા.

મુખ્ય વન સંરક્ષક, વન વર્તુળ, વલસાડ.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, ડાંગ(ઉત્તર), આહવા.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, ડાંગ(દક્ષિણ), આહવા.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, વલસાડ(ઉત્તર), વલસાડ.
4. નાયબ વન સંરક્ષક, વલસાડ (દક્ષિણ), વલસાડ.

મુખ્ય વન સંરક્ષક, વન વર્તુળ, સુરત.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, સુરત.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, વ્યારા.
3. મદદનીશ વન સંરક્ષક, પેટા વન વિભાગ, ભરૂચ.

અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ, ગુ.રા., ગાંધીનગર.

1. વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ, ગુ.રા., ગાંધીનગર.

વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વર્તુળ, અમદાવાદ.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, અમદાવાદ.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, નડિયાદ.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, સુરેન્દ્રનગર.
4. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, આણંદ.

વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વર્તુળ, ભરૂચ.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, ભરૂચ.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, નવસારી.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, સુરત.
4. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, નર્મદા-રાજપીપળા.
5. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, વલસાડ

વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વર્તુળ, રાજકોટ.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, દેવભુમિ દ્વારકા-જામખંભાળીયા.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, બોટાદ.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, રાજકોટ.
4. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, અમરેલી.
5. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, ગીર સોમનાથ-વેરાવળ.

વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વર્તુળ, મહેસાણા.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, મહેસાણા.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, બનાસકાંઠા-પાલનપુર.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, સાબરકાંઠા-હિમંતનગર.

વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વર્તુળ, ગોધરા.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, વડોદરા.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, ગોધરા.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, સામાજિક વનીકરણ વિભાગ, દાહોદ.

અધિક અગ્ર વન સંરક્ષક, સંશોધન અને તાલીમ, ગુ.રા., રાજપીપળા.

1. વન સંરક્ષક, સંશોધન, ગાંધીનગર.
2. વન સંરક્ષક, સિલ્વા, રાજપીપળા.
3. પ્રિંસિપાલ, GFRC રાજપીપળા.
4. નાયબ વન સંરક્ષક, સંશોધન, ગાંધીનગર.
5. નાયબ વન સંરક્ષક, પી.એલ.ઓ, ગાંધીનગર.
6. નાયબ વન સંરક્ષક, તાલીમ, ગાંધીનગર.
7. નાયબ વન સંરક્ષક, પ્રસારણ, ગાંધીનગર.
8. નાયબ વન સંરક્ષક, F.T.C., કાકરાપાર.

વન સંરક્ષક, સિલ્વા, રાજપીપળા.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, વન વિજ્ઞાન તાલીમ કેન્દ્ર, કાકરાપાર.

અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, વહીવટ અને આઇ.ટી., ગુ.રા., ગાંધીનગર.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, વહીવટ, ગાંધીનગર.
2. મદદનીશ વન સંરક્ષક, વહીવટ, ગાંધીનગર.
3. નાયબ નિયામક, આઇ.ટી., ગાંધીનગર.

અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, નાણાંકીય વ્યવસ્થાપન, ગુ.રા., ગાંધીનગર.

1. વન સંરક્ષક (હિસાબ), ગાંધીનગર.
2. કાર્યપાલક ઇજનેર, (વન), ગાંધીનગર.

અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, મોનીટરીંગ અને ઇવેલ્યુશન, ગુ.રા., ગાંધીનગર.

1. વન સંરક્ષક, મોનીટરીંગ, ગાંધીનગર.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, મોનીટરીંગ, ગાંધીનગર.
3. નાયબ વન સંરક્ષક, મોનીટરીંગ અને ઇવેલ્યુએશન, ગાંધીનગર.
4. નાયબ વન સંરક્ષક, પીપીએમઇ, ગાંધીનગર.
5. નાયબ નિયામક, આંકડા, ગાંધીનગર.

અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, જમીન, ગુ.રા., ગાંધીનગર.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, જમીન, ગાંધીનગર.

અધિક અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષક, પી.એમ.યુ., ગુ.રા., ગાંધીનગર.

1. નાયબ વન સંરક્ષક, પી.એમ.યુ. ગાંધીનગર.

મુખ્ય વન સંરક્ષક, આયોજન, ગુ.રા., ગાંધીનગર.

1. મુખ્ય વન સંરક્ષક, આયોજન વર્તુળ, સુરત.
2. મુખ્ય વન સંરક્ષક, આયોજન વર્તુળ, વડોદરા.
3. વન સંરક્ષક, આયોજન વર્તુળ, જુનાગઢ.
4. મદદનીશ વન સંરક્ષક, જી.આઇ.એસ.સેલ, ગાંધીનગર.

મુખ્ય વન સંરક્ષક, તકેદારી, ગુ.રા., ગાંધીનગર.

1. વન સંરક્ષક, તકેદારી, ગુ.રા.,ગાંધીનગર.
2. નાયબ વન સંરક્ષક, તકેદારી, ગુ.રા.,ગાંધીનગર
3. મદદનીશ વન સંરક્ષક, તકેદારી ગુ.રા.ગાંધીનગર.

**ગુજરાત રાજ્ય વન વિકાસ
નિગમ લિમિટેડ,
વડોદરા**

ગુજરાત રાજ્ય વન વિકાસ નિગમ લિમિટેડ, વડોદરા

૭૮,વનગંગા , અલકાપુરી ,વડોદરા.

પ્રસ્તાવના:

ગુજરાત રાજ્ય વન વિકાસ નિગમ લિમિટેડ તેની કામગીરીનું ૪૬મું નાણાકીય વર્ષ તા.૩૧-૦૩-૨૦૨૩ ના રોજ પુરું કરશે. અનુસૂચિત વિસ્તારની ગૌણ વન પેદાશની કામગીરી ગ્રામ પંચાયતો વતી સને ૨૦૦૬ ના વન અધિકાર કાયદા તથા પેસા નિયમો-૨૦૧૭ અનુસાર નિગમ આ કામગીરી કરી રહેલ છે. તેમજ પાનમ નીલગીરી કલોનલ વાવેતર, ધનવતરી બ્રાન્ડ હેઠળ મધ તથા આયુર્વેદીક ઔષધિનું વેચાણ, સરકારી ખાતા તથા અર્ધ સરકારી વિભાગોમાં ઈન્ટીરીયર, ફર્નિચર કામો તથા ઇકો ટુરીઝમની પ્રવૃત્તિને કારણે નિગમની આર્થિક સ્થિતિ સંતુલિત છે.

નિગમ દ્વારા નીચે મુજબની પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવામાં આવે છે.

(૧) સહકારી સંસ્થાઓ/ આદિવાસીઓને પ્રોત્સાહન / સીધા ખરીદ કેન્દ્રો મારફતે ગૌણ વન પેદાશોના એકત્રીકરણ, સંગ્રહ અને નિકાલની વ્યવસ્થા

વનવાસીઓને તથા સમાજના નબળા વર્ગને શોષણમુક્ત કરવા અને ગૌણ વન પેદાશના વ્યાપારમાંથી ખાનગી વ્યાપારીઓને દૂર કરવા એ નિગમના ઉદ્દેશો છે. નિગમ આશ્રમશાળાઓ, સહકારી સંસ્થાઓ અને જે.એફ.એમ.સી./એસ.એચ.જી.ગ્રુપ/સખી મંડળને એકત્રીકરણ માટે રાખવા માટે કાર્યવાહી હાથ ધરેલ છે. આદિવાસી અંતરીયાળ ગામોમાં ભરવામાં આવતા હાટમાં નિગમે “મારી દુકાન” હેઠળ પોતાના સીધા એકત્રીકરણ કેન્દ્રો શરૂ કરીને પણ એકત્રીકરણ ક્ષેત્રે સંચયકારોને તેઓની મહેનતનું પુરેપુરું વળતર મળી રહે તે પ્રમાણે કાર્ય કરી રહેલ છે. હાલ સખી મંડળનો-૯ અને ૨૫ સહભાગી વન વ્યવસ્થા મંડળો કાર્યરત છે. નિગમે ૧૬ જેટલા પોતાના એકત્રીકરણ કેન્દ્રો શરૂ કરીને પણ એકત્રીકરણ વ્યવસ્થા ગોઠવેલ છે. તેમજ આગામી સમયમાં એમ. એફ. પી ટુ એમ. પી. હેઠળ ૪૫ જેટલા સીધા ખરીદ કેન્દ્રો ઊભા કરવાનું આયોજન કરેલ છે.

(૨) પાનમ સિંચિત વાવેતર યોજના:

આ પ્રોજેક્ટમાં પંચમહાલ જીલ્લાના શહેરા અને ગોધરા તાલુકાના કુલ ૫૫૮૮ હેક્ટર વિસ્તારનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. આ પ્રોજેક્ટના મુખ્ય ઉદ્દેશો નીચે પ્રમાણે છે.

- (ક) વનોના ધનિષ્ઠ વિકાસ અને ઉચ્ચ જાળવણી ધ્વારા વનોની ઉત્પાદકતા વધારવી તેમજ પર્યાવરણની સમતુલા જાળવવામાં મદદરૂપ થવું.
- (ખ) પ્રોજેક્ટ સમાવિષ્ટ સમગ્ર વિસ્તારમાં પાંચ વર્ષના સમયગાળા દરમિયાન ઝડપી ઉગી શકે તેવી વન્ય પેદાશો ઉગાડવી.
- (ગ) જમીનનો મહત્તમ ઉપયોગ કરી પછાત વિસ્તારમાં રોજગારીની તકો પ્રરી પાડવી.

(૩) પ્રદર્શન અને છુટક વેચાણ:

ગૌણ વન પેદાશ તેમના ઉપભોક્તાઓની વ્યાજબી ભાવે મળી રહે તેમજ આ પેદાશો અને તેના ઉપયોગથી શહેરી જનતાને માહિતગાર કરવા માટે નિગમે ગૌણ વન પેદાશોનું પ્રદર્શન અને છુટક વેચાણ ચાલુ રાખેલ છે. વડોદરા, ગાંધીનગર, અમદાવાદ, અંબાજી, જુનાગઢ, જામનગર, રાજકોટ, સુરત, ગોધરા, વાંસદા ખાતેના વેચાણ કેન્દ્રો તેમજ નિગમની વિભાગીય કચેરીએથી છુટક વેચાણ ધ્વારા ઉપભોક્તાઓને ગૌણ વન પેદાશ પહોંચાડવાનું કાર્ય નિગમે ચાલુ રાખેલ છે. છુટક વેચાણ પ્રત્યે જનતાનો પ્રતિભાવ ઉત્સાહજનક છે. વડોદરા છુટક વેચાણ કેન્દ્ર ખાતે ખ્યાતનામ ચિકિત્સક ધ્વારા વિના મુલ્યે રોગ નિદાન તથા સલાહ જાહેર જનતાને પુરી પાડવામાં આવે છે.

(૪) વનિલ ઉદ્યોગ:

નિગમ ધ્વારા મુખ્યત્વે બીનસાગી લાકડાનો વપરાશ તેમજ આદિવાસીઓને રોજી મળી રહે તે ઉદ્દેશથી નવસારી જીલ્લાના વાંસદા તાલુકાના નવતાડ મુકામે પછાત વિસ્તારમાં સને ૧૯૮૦-૮૧માં વનિલ ઉદ્યોગની સ્થાપના કરી છે. સદર યુનિટની લાકડુ વહેરવાની ક્ષમતા ૨૦૦૦ ઘ.મી. ની છે. પુરતી ક્ષમતાએ કામ કરવા સદર યુનિટને મોટા ઓર્ડરની જરૂર છે. પર્યાવરણ જાળવવાના હેતુસર સરકારી વિભાગોમાંથી ઉત્તરોત્તર લાકડાની ખરીદી ઓછી કરી અન્ય વૈકલ્પિક વસ્તુઓ જેવીકે પ્લાસ્ટિક, લોખંડ વિગેરેના ઉપયોગ પર ભાર મુકવામાં આવે છે જેના પરિણામે પણ સરકારી વિભાગો તરફથી મળતા ઓર્ડરમાં ઘણો ઘટાડો થયેલ છે. આ એકમ દ્વારા સરકારી તથા બિન- સરકારી કચેરીઓના રીનોવેશન, ઇન્ટીરીયર ડેકોરેશન તથા ફર્નિચર પુરી પાડવાની કામગીરી પર વધુ ધ્યાન આપવામાં આવી રહ્યું છે.

ઘટતી જતી કર્મચારીઓની સંખ્યા તથા કામદારોની સંખ્યાને કારણે પણ કામગીરીઓ પર વિપરીત અસર પડી રહેલ છે.

(૫) ધનવંતરી પ્રોજેક્ટ:

નિગમ ધ્વારા એકત્ર કરવામાં આવતી ગૌણ વન પેદાશોનો ઉપયોગ કરી “ધનવંતરી” બ્રાન્ડ હેઠળ આયુર્વેદીક દવાઓ બનાવવાનો પ્રોજેક્ટ પોર (તાલુકો વડોદરા) મુકામે શરૂ કરવામાં આવેલ છે. આ પ્રોજેક્ટ હેઠળ આયુર્વેદીક ઔષધોના ઉત્પાદન ઉપરાંત સ્વયં સંચાલિત મધ પ્રોસેસીંગ તથા બોટલીંગ પ્લાન્ટમાં મધનું પ્રોસેસીંગ તથા પેકીંગ કરવામાં આવે છે. ઉપરોક્ત વેલ્યુ એડેડ બનાવટોને જનતા તરફથી સારો પ્રતિસાદ સાંપડી રહ્યો છે. ગૌણ વન પેદાશ તેમજ મધ વિગેરેના લેબોરેટરી ટેસ્ટીંગ માટે લેબ સ્થાપિત કરવામાં આવેલ છે.

સરકારશ્રી દ્વારા નિગમના ઔષધિ ઉત્પાદોને સરકારી દવાખાનાઓ માં માન્યતા પ્રાપ્ત થાય તે માટે પ્રયત્નો હાથ ધરવામાં આવેલ છે.

(૬) ઇકો ટુરીઝમ - વનિલ ઇકો ડેન

નવસારી જિલ્લાના વાંસદા તાલુકા સ્થિત વનિલ ઉદ્યોગના લીલાછમ કેમ્પસમાં પ્રવાસીઓને આકર્ષવા માટે ઇકો ડેન સાઇટ વિકસાવવામાં આવી છે. જેમાં ઇકો ડેન વાઇલ્ડ લાઇફ ઝોન, ઇકો ટ્રેઇલ, ટ્રાઇબલ ઝોન, એડવેન્ચર ઝોન, રહેવા માટે ઇકો કોટેજ, બટરફ્લાય ઝોન, સાયકલિંગ ટ્રેક એપ્રિલ ૨૦૨૧ થી શરૂ કરવામાં આવેલ છે. જેને સારો પ્રતિસાદ મળી રહેલ છે.

**ગુજરાત બાયોડાયવર્સિટી
બોર્ડ,
ગાંધીનગર**

પ્રસ્તાવના:

ઘટતી જતી જૈવિક વિવિધતાની જાળવણી અંગે જૂન, ૧૯૯૨માં બ્રાઝિલનાં રીયો-ડી-જાનેરો ખાતેના અર્થ સમીટ દરમિયાન ભાગ લેનાર દેશો દ્વારા કન્વેન્શન ઓન બાયોડાયવર્સિટી (CBD) કરાર ઉપર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા. આ કન્વેન્શનમાં ૨૯/૧૨/૧૯૯૩ થી અમલમાં આવ્યું. ૧૯૯૪ માં ભારત આ કન્વેન્શનમાં જોડાયું.

કન્વેન્શનનાં મુખ્ય ઉદ્દેશો:

- જૈવિક વિવિધતાની જાળવણી કરવી.
- જૈવિક વિવિધતાનાં ઘટકોનો સાતત્યપૂર્ણ અને ટકાઉ ઉપયોગ કરવો.
- જૈવિક વિવિધતાનાં ઉપયોગથી મળતા લાભોની ન્યાયપૂર્ણ અને સપ્રમાણ વહેંચણી કરવી.

જૈવિક વિવિધતા કન્વેન્શનને ધ્યાને રાખી તથા હિત ધારકોને સાંકળતી બાહ્ય અને આંતરિક ચર્ચા વિચારણાની પ્રક્રિયા બાદ, ભારત સરકારે બાયોલોજીકલ ડાયવર્સિટી એક્ટ, ૨૦૦૨ અને બાયોલોજીકલ ડાયવર્સિટી રૂલ્સ, ૨૦૦૪ની સ્થાપના કરી.

ઉદ્દેશ્યો

- અધિનિયમ/નિયમોની જોગવાઈઓનો અમલ કરવો અને લાગતા વળગતા તમામને માર્ગદર્શન પૂરું પાડવું.
- તાંત્રિક સહાય જુથ (Technical Support Group-(TSG)ને સામેલ કરીને ૧૦૦% જૈવ વિવિધતા વ્યવસ્થાપન સમિતિની રચના કરવી તથા ૧૦૦% લોકનું જૈવ વિવિધતા રજીસ્ટરો તૈયાર કરવા. ગુજરાત માટે ખાસ કરીને અજોડ/સ્થાઈવર્તી હોય અને રાષ્ટ્ર માટે ખુબજ મહત્વ ધરાવતી જૈવ વિવિધતાની વસ્તુઓ અને જોખમમાં આવેલી પ્રજાતિની ઓળખ કરવી અને જૈવ વિવિધતા વારસાનાં સ્થળો જાહેર કરવા અને મુકરર કરવા.
- જૈવ વિવિધતા સાથે જોડાયેલ જૈવ સંસાધનો અથવા તેની સાથે જોડાયેલ જાણકારીનું નિયમન કરવું અને લાભો વહેંચણીનીની પ્રક્રિયાને પ્રોત્સાહન આપવું
- ગુજરાતના જૈવિક સંસાધનો અને તેની સાથેજ જોડાયેલ જાણકારી પર આઈપીઆરની યાદી તૈયાર કરવી અને તેના રક્ષણ માટે પ્રયત્નો કરવા.
- ૨૦૦૫ની રાજ્ય જૈવ વિવિધતાની વ્યૂહ અને યોગ્ય કાર્ય યોજનાની (State Biodiversity Strategy and Action Plan -SBSAP) સમીક્ષા અને સુધારણા હાથ ધરવી. પ્રાપ્તિ અને અવરોધનું પૃથ્થકરણ કરીને ખામી દુર કરવા અંગેની ભલામણ કરવી.

વ્યુહ રચના

- ૧૦૦% જૈવ વિવિધતા વ્યવસ્થાપન સમિતિઓ અને ૧૦૦% લોકનું જૈવ વિવિધતા રજીસ્ટર માટે સ્થાનિક સંસ્થા સુધી પહોંચવું.
- જૈવ વિવિધતા વ્યવસ્થાપન સમિતિની રચના તથા લોકોનું જૈવ વિવિધતા રજીસ્ટર બનાવવા.
- તાંત્રિક સહાય જૂથની પસંદગી
- જૈવ વિવિધતા વ્યવસ્થાપન સમિતિ અને તાંત્રિક સહાયજૂથ (TSG) નું સશક્તિકરણ
- તમામ પ્રકારના જૈવ વિવિધતાનું દસ્તાવેજીકરણ
- જૈવ વિવિધતાનાં મહત્વના ઉદ્દેશ જાહેર કરવા
- લોક જાગૃતિ, વિજ્ઞાન ડેટાબેઝ, આંતર ક્રીયાસમ વેબસાઈટ અને પ્રચાર સાહિત્ય
- લાભોની વહેંચણીમાં પ્રવેશ તંત્ર અંગેના માળખાનું તંત્ર
- સંબંધિત ખાતાઓ સાથે સંકલન
- રાજ્યજૈવ વિવિધતાવ્યૂહ અને કાર્ય યોજના સુધારવી
- માનવ સંસાધન અને માળખાકીય સુવિધામાટે ભાવી વિસ્તરણ યોજના
- નાણાકીય જરૂરિયાતો અને નાણાનાં સ્ત્રોત.

જૈવિક વિવિધતા અધિનિયમ માટેની સંસ્થાઓ:

૧. નેશનલ બાયોડાયવર્સિટી ઓથોરીટી:

બી.ડી. એક્ટ, ૨૦૦૨ના અમલીકરણ માટે રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ, રાજ્ય અને સ્થાનિક કક્ષાએ અલગ અલગ જૈવિક વિવિધતાની નિયમન સંસ્થાઓની રચના કરવામાં આવેલ છે. રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ ભારત સરકાર દ્વારા ઓક્ટોબર, ૨૦૦૩માં ચેન્નઈ ખાતે નેશનલ બાયોડાયવર્સિટી ઓથોરીટીની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

૨. ગુજરાત બાયોડાયવર્સિટી બોર્ડ:

બાયોલોજીકલ ડાયવર્સિટી એક્ટ-૨૦૦૨ ની કલમ-૨૨ પ્રમાણે ગુજરાત સરકારના વન અને પર્યાવરણ વિભાગના જાહેરનામા નંબર: જીપીએન/ ૨૦૦૬/૮/ ડબલ્યુએલપી/ ૨૦૦૩/૧૭૭૭/ જીઆઈ તા.૧૧/૦૫/૨૦૦૬ થી ગુજરાત રાજ્યમાં "ગુજરાત બાયોડાયવર્સિટી બોર્ડ"ની રચના કરવામાં આવે છે.

૨.૧ ગુજરાત બાયોડાયવર્સિટી બોર્ડનાં કાર્યો:

- જૈવિક વિવિધતા સંરક્ષણને લગતી બાબતો, જૈવિક સંસાધનોનો સાતત્યપૂર્ણ ઉપયોગ તથા જૈવિક સંસાધનોનાં ઉપયોગથી મળતા લાભોની ન્યાયપૂર્ણ અને સપ્રમાણ વહેંચણી થાય તે

બાબતમાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા જાહેર કરેલ માર્ગદર્શક નીતિ મુજબ રાજ્ય સરકારને સલાહ આપવી.

- ભારતીયો દ્વારા જૈવિક સંસાધનોનાં વાણિજ્ય ઉપયોગ, જૈવિક વિવિધતાના સંરક્ષણ, મોજણી અને જૈવિક ઉપયોગીતા માટેની પ્રક્રિયાનું નિયમન કરવું.
- બી.ડી. એક્ટ, ૨૦૦૨માં કરેલ જોગવાઈઓનાં અમલ કરવા માટે તથા રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવે તે અંગે જરૂરી તમામ કાર્યો કરવા.

૨.૨ ગુજરાત બાયોડાયવર્સિટી બોર્ડ દ્વારા કરવામાં આવેલા કાર્યો

- હાલ સુધીમાં બોર્ડ દ્વારા કુલ- ૧૪,૫૮૦ જૈવવિવિધતા વ્યવસ્થાપન સમિતિ (બીએમસી)ની રચના થયેલ છે.
- હાલ સુધીમાં કુલ ૨૫૨૪ લોકોનું જૈવ વિવિધતા રજીસ્ટર(PBR)ને મંજૂરી આપવામાં આવેલ છે જ્યારે ૧૫૧૯ લોકોનું જૈવ વિવિધતા રજીસ્ટર(PBR)નું કાર્ય પ્રગતિ માં છે.
- BHS - રાજ્ય માં જોવા મળતી વિશિષ્ટ જૈવવિવિધતા ના વારસાના સ્થળો તરીકે ૦૨ સ્થળો ને જાહેર કરવાનું કાર્ય પ્રગતિમાં છે.

1. ઇનલેન્ડ મેન્ગ્રુવ, ગુનેરી લખપત કચ્છ

2. નેચરલ મેંગો ફોરેસ્ટ ચીંચલી, ડાંગ

- ગુજરાત બાયોડાયવર્સિટી બોર્ડ દ્વારા સ્ટેટ બાયોડાયવર્સિટી એક્શન પ્લાન ૨૦૧૬ને સરકાર દ્વારા મંજૂરી લેવામાં આવેલ છે
- પીર ટૂ પીર લર્નિંગ હેઠળ કુલ ૦૬ મુલાકાતો - ૦૩ રાજ્યમાં અને ૦૩ રાજ્ય બહાર કરવામાં આવેલ છે
- બોર્ડ દ્વારા રાજ્ય ની ૧૬ વનસ્પતિ ની જાતોને અને ૦૮ પ્રાણીની જાતોને ભયગ્રસ્ત જાહેર કરવામાં આવેલ છે.
- ગુજરાતના જૈવિક વિવિધતાના દસ્તાવેજીકરણ માટે ૦૮ વનસ્પતિ અને ૦૫ પ્રાણીઓના સંશોધન પ્રોજેક્ટ યુનિવર્સિટી અને રીસર્ચ કરતી સંસ્થાને આપેલ છે.

૨.૩ પરિસ્થિતિકીય સ્ત્રોતોના ઉપયોગોથી ઉદ્ભવતા લાભોની યોગ્ય તથા સમાન ભાગે વહેંચણી.

- જૈવિકવિવિધતાનો વ્યવસાયિક ધોરણે ઉપયોગ કરતા એકમો/કંપનીઓ કુલ-૧૩૨ વિવિધ કંપનીઓ/એકમોએ બોર્ડ માં નોંધણી કરાવેલ છે, જેમાંથી ૧૦ કંપનીઓ/એકમો સાથે એબીએસ માટે કરારો(MOU) નેશનલ બાયોડાયવર્સિટી બોર્ડ, ચેન્નઈએ ઇસ્યુ કરેલ ગાઇડલાઇન પ્રમાણે કરવામાં આવેલ છે
- કંપની/એકમો જે જૈવિક સ્ત્રોતોનું વ્યવસાયિક ધોરણે ઉપયોગ કરતા હોય તેને ઓળખ કરવામાં આવેલ છે.

૩. ચાલુ નાણાંકીય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ ની ભૌતિક સિધ્ધીઓ.

ચાલુ નાણાંકીય વર્ષમાં માંગણી નંબર-૨૬, મુખ્ય સદર ૨૪૦૬-વન નિર્માણ અને વન્ય પ્રાણી જીવન, પેટા સદર : ગુજરાત બાયોડાયવર્સિટી બોર્ડ ગ્રાન્ટ ઇન એઇડ જનરલ ટુ અધર્સ હેઠળ વિભાગ-૨ ચાલુ બાબત હેઠળ રૂ. ૧૧૮૦.૦૦ લાખની બજેટ જોગવાઈ મંજૂર થયેલ છે. સદર નાણાંકીય જોગવાઈમાં વહિવટી સ્ટાફનો પગાર, કચેરી ખર્ચ, વાહન ખર્ચ તેમજ બોર્ડની અન્ય પ્રવૃત્તિઓ માટેની રકમનો પણ સમાવેશ થાય છે. સદર મંજૂર થયેલ નાણાંકીય જોગવાઈ અન્વયે હાંસલ કરવામાં આવેલ મુખ્યત્વે ભૌતિક સિધ્ધીઓની વિગત નીચે મુજબ છે.

- ૧) ૬,૬૬૬ જૈવ વિવિધતા વ્યવસ્થાપન સમિતિઓના પુનઃ નિર્માણની કામગીરી પ્રગતિમાં છે.
- ૨) લોકોનું જૈવ વિવિધતા રજીસ્ટરો (People Biodiversity Registers) બનાવવાના કુલ ૧૧૩૦ ભૌતિક લક્ષ્યાંક અન્વયે આ અંગેની કાર્યવાહી ગતિમાં છે.

૪. ચાલુ બાબત હેઠળના ભૌતિક લક્ષ્યાંકો

- (૧) રાજ્યમાં આવેલ સ્થાનિક સંસ્થાઓમાં ૧૧૩૦ ગ્રામ પંચાયતોમાં લોકોનું જૈવ વિવિધતા રજીસ્ટર (PBR) તૈયાર કરવા અંગેની કામગીરી
- (૨) ૬,૬૬૬ જૈવ વિવિધતા વ્યવસ્થાપન સમિતિઓના પુનઃ નિર્માણની કામગીરી.
- (૩) જૈવિક વિવિધતા અધિનિયમ ૨૦૦૨, તેમજ જૈવિક વિવિધતા સંરક્ષણ, ટકાઉ ઉપયોગ અને ABS અંગે ટ્રેનીંગ/વર્કશોપનું આયોજન

**ગુજરાત પ્રદૂષણ નિયંત્રણ
બોર્ડ,
ગાંધીનગર**

બોર્ડનું વહીવટી માળખું

બોર્ડના એકમના વડા

અધ્યક્ષ

સભ્ય સચિવ

વડી કચેરી, ગાંધીનગર.

(જાન્યુઆરી ૨૦૨૩ની સ્થિતિએ)

૧	ગાંધીનગર	૨૦	મહેસાણા	૩૯	તપાસ એકમ
૨	અમદાવાદ ગ્રામ્ય	૨૧	સુરેન્દ્રનગર	૪૦	RTI પ્રથમ એપેલેટ
૩	રાજકોટ	૨૨	રાજકોટ	૪૧	કાયદા શાખા
૪	નવસારી	૨૩	ભાવનગર	૪૨	આઇટી શાખા
૫	જુનાગઢ	૨૪	પોરબંદર	૪૩	ઓડીટ શાખા
૬	નડીયાદ	૨૫	જામનગર	૪૪	પી૧, પી૨, પી૩
૭	અમદાવાદ પૂર્વ	૨૬	કચ્છ	૪૫	ઇ-વેસ્ટ
૮	અમદાવાદ શહેર	૨૭	હિંમતનગર	૪૬	બાયોમેડીકલ વેસ્ટ
૯	વડોદરા	૨૮	આર. & ડી શાખા .	૪૭	મ્યુનિસિપલ સોલીડ વેસ્ટ
૧૦	સુરત	૨૯	પ્લાસ્ટીક વેસ્ટ	૪૮	યુનિડો પ્રોજેક્ટ
૧૧	જેતપુર	૩૦	વહીવટી શાખા	૪૯	ટ્રેનીંગ
૧૨	અંકલેશ્વર	૩૧	હેઝાર્ડસ શાખા	૫૦	લાયબ્રેરી
૧૩	વાપી	૩૨	આઇસીઝેડએમ	૫૧	એન્વાયરો. ઓડીટ
૧૪	સરીગામ	૩૩	વિજીલન્સ	૫૨	એન્વાયરો. સ્ટેટસ
૧૫	ભરૂચ	૩૪	મહેકમ શાખા	૫૩	એન્વાયરો. ક્લીનિક
૧૬	ગોધરા	૩૫	પાણીઉપકર શાખા	૫૪	રીવર એક્શન પ્લાન
૧૭	આણંદ	૩૬	મધ્યસ્થ પ્રયોગશાળા	૫૫	ટેકનીકલ કમીટી મીટીંગ
૧૮	મોરબી	૩૭	હિસાબી શાખા		
૧૯	પાલનપુર	૩૮	આઇએસઓ		

(બ) બોર્ડની પ્રાદેશિક કચેરીઓ.

ક્રમ	પ્રાદેશિક કચેરી	ક્રમ	પ્રાદેશિક કચેરી	ક્રમ	પ્રાદેશિક કચેરી
૧	અમદાવાદ શહેર	૧૦	જામનગર	૧૯	પાલનપુર
૨	અમદાવાદ ગ્રામ્ય	૧૧	જેતપુર	૨૦	ગોધરા
૩	અમદાવાદ પુર્વ	૧૨	જુનાગઢ	૨૧	પોરબંદર
૪	આણંદ	૧૩	કચ્છ પુર્વ	૨૨	રાજકોટ
૫	અંકલેશ્વર	૧૪	કચ્છ પશ્ચિમ	૨૩	સરીગામ
૬	ભરૂચ	૧૫	મહેસાણા	૨૪	સુરત
૭	ભાવનગર	૧૬	મોરબી	૨૫	સુરેન્દ્રનગર
૮	ગાંધીનગર	૧૭	નડિયાદ	૨૬	વડોદરા
૯	હિંમતનગર	૧૮	નવસારી	૨૭	વાપી

(ક) તકેદારી કચેરી.

૧.	વિજીલન્સ ઓફીસ, વડી કચેરી, ગાંધીનગર. ટીમ. ૧ અને ૨.
----	---

➤ પરિસર હવાની ગુણવત્તાનું મોનીટરીંગ યોજના:

પરિસર હવાની ગુણવત્તાના મોનીટરીંગ (એમ્બિયન્ટ એર ક્વોલિટી મોનીટરીંગ) યોજના હેઠળ બોર્ડ દ્વારા અમદાવાદ, વડોદરા, સુરત, વાપી, ભરૂચ અને રાજકોટમાં પરિસર હવાની ગુણવત્તાના મોનીટરીંગની યોજના ચાલુ છે.

પરિસર હવાની ગુણવત્તા લેવા માટેના સેમ્પલ્સ પરિસર હવા ગુણવત્તાના સ્ટાન્ડર્ડ નોર્મ્સ મુજબ લેવામાં આવે છે. પૃથ્થકરણ વખતે માપવામાં આવતાં પરિમાણોમાં PM10, PM2.5, SO2, NOX, NH3, O3, CO, Lead, Arsenic, Nickel, Benzene અને Benzo-A-Pyrene નો સમાવેશ થાય છે. પરિસર હવાના હવાશાસ્ત્રને લગતી માહિતી નિયમિત રીતે સીપીસીબી (કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ)ને રિપોર્ટના સંકલન અને તૈયાર કરવા માટે મોકલવામાં આવે છે. પરિસર હવાની ગુણવત્તાના મોનીટરીંગ યોજના હેઠળ બોર્ડ દ્વારા પરિસર હવાની ગુણવત્તાના મોનીટરીંગ માટે રાજ્યમાં વિવિધ યોજનાઓ જેવી કે SAMP, NAMP, એર એક્શન પ્લાન વગેરે દ્વારા કરવામાં આવે છે.

➤ નેશનલ એર ક્વોલિટી મોનીટરીંગ પ્રોગ્રામ (એનએએમપી):

કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ, નવી દિલ્હી દ્વારા નાણાંકીય મદદ મળ્યાથી રાજ્યના ૩૮ સ્ટેશનોમાં આ યોજના હેઠળ પરિસર હવાની ગુણવત્તાનું મોનીટરીંગ કરવામાં આવે છે. સીપીસીબી દ્વારા નિર્દેશ કરાયેલા પરિસર હવાની ગુણવત્તાના સ્ટાન્ડર્ડ નોર્મ્સ મુજબ પરિસર હવાની ગુણવત્તા માપવા માટે સેમ્પલ્સ લેવામાં આવે છે. પૃથ્થકરણ વખતે માપવામાં આવતાં પરિમાણો PM10, PM2.5, SO2, NOX, NH3, O3, CO, Lead, Arsenic, Nickel, Benzene અને Benzo-A-Pyrene નો અને હવાશાસ્ત્રની માહિતી પણ અમુક જગ્યાઓ પર મોનીટર કરવામાં આવે છે. પરિસર હવાની ગુણવત્તામાં લેવામાં આવતી માહિતી નિયમિત રીતે સીપીસીબી (કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ)ને રિપોર્ટના સંકલન અને તૈયાર કરી મોકલવામાં આવે છે.

➤ સ્ટેટ એર મોનીટરીંગ પ્રોગ્રામ (એસએએમપી):

આ યોજના હેઠળ ૨૪ સ્ટેશનોમાં હવા પરિસર ગુણવત્તા મોનીટરીંગ કાર્યક્રમ રાજ્યમાં કરવામાં આવે છે. સીપીસીબી દ્વારા નિર્દેશ કરાયેલા પરિસર હવાની ગુણવત્તાના સ્ટાન્ડર્ડ નોર્મ્સ મુજબ પરિસર હવાની ગુણવત્તા માપવા માટે સેમ્પલ્સ લેવામાં આવે છે. પૃથ્થકરણ વખતે માપવામાં આવતાં પરિમાણો PM10, PM2.5, SO2, NOX, NH3, O3, CO, Lead, Arsenic, Nickel, Benzene અને Benzo-A-Pyrene નો અને હવાશાસ્ત્રની માહિતી પણ અમુક જગ્યાઓ પર મોનીટર કરવામાં આવે છે.

➤ વોલેટાઇલ ઓર્ગેનીક કમ્પાઉન્ડ (વીઓસી) મોનીટરીંગ:

વોલેટાઇલ ઓર્ગેનીક કમ્પાઉન્ડ (વીઓસી) તેમની High Vapour Pressure ની લાક્ષણિકતાને કારણે સામાન્ય તાપમાનમાં ખૂબ જ નોંધપાત્ર જથ્થામાં બાષ્પીભવન થઇ વાતાવરણમાં ભળીને હવા, જમીન તથા પાણીને નુકશાન પહોંચાડી શકે છે. આવા વોલેટાઇલ ઓર્ગેનીક કમ્પાઉન્ડના મોનીટરીંગ માટે બોર્ડ દ્વારા સાર યોજના હાથ ધરવામાં આવેલ છે આ યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય હવા ગુણવત્તા સુધારણા માટે જરૂર પડેલ વ્યક્તિગત આયોજન કરી કાર્ય યોજના

ઘડી શકાય તથા નાવા વિકાસ માટેની યોજના નક્કી કરતી વખતે સરકારશ્રીને જરૂર પડ્યે માર્ગદર્શન આપી શકાય તે હેતુથી ગુજરાત પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ દ્વારા ગુજરાતના ૨૫ કલ્સ્ટરમાં ૨૪ કલાક માટે માસિક એક વખત કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડની માર્ગદર્શિકા મુજબ VOCનું મોનીટરીંગ કરવામાં આવે છે.

➤ **દરિયાકાંઠા વિસ્તારના મોનીટરીંગ પ્રોગ્રામ:**

ગુજરાત પાસે આશરે ૧૬૦૦ કીમી. લાંબો દરિયા કિનારો આવેલો છે. નદીઓ મારફત દરિયાઈ વિસ્તારમાં આવેલ ઉદ્યોગોમાંથી ઉત્પન્ન થતું ગંદૂપાણી અને દરિયાઈ વિસ્તારમાં રહેણાંક વિસ્તારોના વિકાસ અને ત્યાં દરિયાઈ વિસ્તારમાં વિકાસ પામેલ મોટા શહેરો અને નગરપાલીકાઓનું ઘરગથ્થુ ગંદૂપાણી દરિયાઈ વિસ્તારમાં છોડવામાં આવે છે. દરિયાના પાણીની ગુણવત્તા ચકાસવા ગુજરાત પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ દ્વારા અમુક મથકોની માસિક ધોરણે દરિયાના પાણીની ગુણવત્તાની ચકાસણી કરવામાં આવે છે.

➤ **જેમ્સ પરિયોજના:**

કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ દ્વારા વૈશ્વિક પર્યાવરણ મોનીટરીંગ પરિયોજના (જેમ્સ-ગ્લોબલ એવિરોમેન્ટલ મોનીટરીંગ સિસ્ટમ) આ બોર્ડને સોંપવામાં આવી છે. આ પરિયોજનામાં રાજ્યની મોટી નદીઓ જેવી કે, નર્મદા, તાપી, મહી અને સાબરમતી નદીઓના પાણીની ગુણવત્તાના મૂલ્યાંકન અંગેની કામગીરી આવરી લેવામાં આવી છે.

કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડની માર્ગદર્શક સૂચનાઓ મુજબ આ માટે કુલ ૦૮ મથકો નક્કી કરવામાં આવ્યા છે. જે પૈકી ૦૭ મથકો જમીનની સપાટી પરના પાણીની ગુણવત્તાના મોનીટરીંગ માટે અને બાકીના મથકો ભૂગર્ભ પાણીની ગુણવત્તાના મોનીટરીંગ માટે નક્કી કરવામાં આવ્યા છે. આ યોજના હેઠળના મોનીટરીંગના અહેવાલો કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ, દિલ્હી ખાતે મોકલવામાં આવે છે.

➤ **મિનાર્સ પરિયોજના:**

નદીઓમાં ગંદાપાણીનો નિકાલ કરવાથી તેના પાણીની ગુણવત્તા ઉપર વિપરિત અસર થવા સંભવ છે. આવી નદીઓના પાણીનું મોનીટરીંગ કરવું જરૂરી છે. ‘મિનાર્સ’ – ભારતીય રાષ્ટ્રીય જળ સંપત્તિના મોનીટરીંગની વ્યવસ્થા (મિનાર્સ-મોનીટરીંગ ઓફ ઇન્ડિયન એક્વેટિક રિસોર્સીસ સિસ્ટમ) હેઠળ આ પાણીની ગુણવત્તાના મોનીટરીંગની અગાઉના વર્ષની યોજના કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ દ્વારા મળેલ મંજૂરી અન્વયે ચાલુ રાખવામાં આવી છે.

આ યોજના હેઠળ બોર્ડ દ્વારા જુદી જુદી નદીઓ અને વિવિધ જળસ્ત્રોતોનાં ૧૫૪ સ્થળો ખાતેથી પાણીની ગુણવત્તાનું મોનીટરીંગ કરવામાં આવે છે. આ નદીઓમાં સાબરમતી નદી, મેશ્વો નદી, અનાસ નદી, મહી નદી, પાનમ નદી, નર્મદા નદી, દમણગંગા નદી, કોલક નદી, પાર નદી, તાપી નદી, અંબિકા નદી અને વિવિધ જળ સ્ત્રોતોનો સમાવેશ કર્યો છે.

આ પરિયોજના હેઠળ ભૂગર્ભજળ અને તળાવના પાણીની ગુણવત્તાનું સમયાંતરે મોનીટરીંગ પણ કરવામાં આવે છે. અમદાવાદ, વડોદરા, ભાવનગર, અમરેલી, જુનાગઢ, રાજકોટ, સુરેન્દ્રનગર, જામનગર, ભૂજ, પાલનપુર, મહેસાણા, સિધ્ધપુર, હિંમતનગર, નડિયાદ,

દાહોદ, ગોધરા, અંકલેશ્વર, સુરત, હજીરા, વલસાડ, અને વાપીના ભૂગર્ભ જળની ગુણવત્તા ચકાસણી કરવામાં આવે છે. અમદાવાદના કાંકરીયા તળાવ અને ચંડોળા તળાવ, વડોદરાના આજવા તળાવ અને સુરસાગર તળાવ, નળ સરોવર, બિંદુ સરોવર, સહસ્રલિંગ સરોવર, લાખોટા તળાવ, નરસિંહ મહેતા સરોવર, નડિયાદ તળાવ, રણજીત સાગર તળાવ- હાલોલ અને થોળ ટેન્ક/તળાવના પાણીની ગુણવત્તાની ચકાસણી કરવામાં આવે છે.

➤ મોટા શહેર તથા ઔદ્યોગિક વિસ્તારમાં પર્યાવરણનું મોનીટરીંગ:

ગુજરાત રાજ્યમાં ઝડપી ઔદ્યોગીકરણને લીધે અને આસપાસના નગરો અને શહેરો ફરતે ઉદ્યોગોના વિકાસથી ખાસ કરીને શહેરી વિસ્તારોમાં વિસ્તરણ થયેલ છે. શહેરીકરણ અને વ્યાપક ઔદ્યોગીકરણને કારણે ગુજરાતમાં શુદ્ધ પાણીના સ્ત્રોતો પર નકારાત્મક અસર થઈ છે. તેમજ પાણી પ્રદૂષણના કારણે જલીય પર્યાવરણની ગુણવત્તા જોખમવવાની શક્યતા છે, જળાશયો અંગે ભુગર્ભ સ્ત્રોતો પર ગંદાપાણીના નિકાસને લીધે નદીઓના પાણી તથા ભુગર્ભ સ્તર સહીતના જમીન પરના પાણીના સ્ત્રોતો પર અસરો જાણવી જરૂરી છે. આ હેતુથી સદર યોજના અંતર્ગત રાજ્યમાં ઔદ્યોગિક તેમજ શહેરી વિસ્તારોના ભુગર્ભ અને ભુમી પરના પાણીની ગુણવત્તાની મોનીટરીંગ અલગ સ્થળોએ ગુણવત્તા કરવામાં આવે છે. જેમાં હાર્ડનેશ, ક્લોરાઇડ, ફોસ્ફેટ, ઓમોનીકલ નાઇટ્રોજન, નાઇટ્રાઇટ, નાઇટ્રેટ, પીએચ, ટર્બીડીટી, મેંગેનીઝ, આર્ચન, કેડમીયમ, લેડ, ઇ-કોલાઇ, ફીકલ કોલીફોર્મ, ટોટલ કોલીફોર્મ જેવા પેરામીટર્સનું પૃથ્થકરણ માસમાં એક વખત લેખે વર્ષમાં બાર વખત ઉપરોક્ત સ્થળો પર સેમ્પલીંગ તેમજ એનાલીસીસ કરવામાં આવે છે.

➤ જળસ્ત્રોતોનું જૈવિક મોનિટરીંગ:

કેન્દ્રીય પ્રદૂષણ નિયંત્રણ બોર્ડ દ્વારા (પ્રદૂષણ નિવારણ અને નિયંત્રણ) અધિનિયમ, ૧૯૭૪ની જોગવાઈઓ હેઠળ પાણી/ગુણવત્તા વ્યવસ્થાપન વિષય પર અભ્યાસ શરૂ કરાયો છે. જૈવિક મોનિટરીંગ પ્રસ્થાપિત પદ્ધતિ છે. જળ સ્ત્રોતોને ગુણવત્તા મુજબ જુદા જુદા પ્રકારના પાણીના વપરાશો આ પદ્ધતિથી જાણી શકાય છે. જળસ્ત્રોતોના પાણીની મૂળ ગુણવત્તા પ્રસ્થાપિત કરવા તેમજ તેની જાળવણી કરવા માટે પરવડે તેવી આ પદ્ધતિ અનુસરવા હિમાયત કરવામાં આવે છે.

ક્રમ	પાણીની ગુણવત્તાના વર્ગ	સેપ્રોબિક રેન્જનો ગુણાંક	વૈવિધ્યતા રેન્જનો ગુણાંક	પાણીની ગુણવત્તા	સૂચક રંગ
૧	એ	૭ અને વધુ	૦.૨ – ૧	શુદ્ધ	વાદળી
૨	બી	૬ - ૭	૦.૫ – ૧	સાધારણ પ્રદૂષણ	આછો વાદળી
૩	સી	૩ – ૬	૦.૩ – ૦.૯	મધ્યમ પ્રદૂષણ	લીલો
૪	ડી	૨ – ૫	૦.૪ અને ઓછું	ભારે પ્રદૂષણ	નારંગી
૫	ઇ	૦ – ૨	૦ – ૦.૨	ગંભીર પ્રદૂષણ	લાલ

ગુજરાત ઈકોલોજી કમિશન ગાંધીનગર

ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન (જીઈસી), ગાંધીનગર

પર્યાવરણ અને તેની જાળવણી એ આજના સમયની વિશ્વ કક્ષાએ સૌથી મોટી સમસ્યા બનતી જાય છે. પર્યાવરણ વ્યવસ્થાપન તથા કલાઈમેન્ટ ચેન્જ એ ખુબ મોટા પડકાર તરીકે ઉભરી રહ્યા છે. પ્રદૂષણ વ્યવસ્થાપન, જમીનનું ધોવાણ, જૈવ વિવિધતા ઉપર અસર, દરિયાઈ પ્રદૂષણ આ બધા જ ખુબ જ મોટા પડકારો દેશ તથા રાજ્ય સામે છે.

પર્યાવરણના સુચારુ વ્યવસ્થાપન અર્થે માનનીય પ્રધાનમંત્રીશ્રી દ્વારા અવારનવાર પહેલ કરવામાં આવે છે. જેમ કે સ્વચ્છતા મિશન, દરિયાઈ બીચ સ્વચ્છતા મિશન વગેરે. હાલમાં માનનીય પ્રધાનમંત્રીશ્રી દ્વારા ઝ્લાસગો (UK) ખાતે મિશન લાઈફ (Mission Life - Life style for Environment) નો પ્રસ્તાવ દુનિયા સમક્ષ મુકવામાં આવ્યો. મિશન લાઈફ એટલે “પર્યાવરણ અનુરૂપ જીવન શૈલી”.

ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન, વન અને પર્યાવરણ વિભાગના તાબા હેઠળ રાજ્યમાં વિવિધ નિવાસનતંત્રો નું પુનઃસ્થાપન, સંશોધન તથા પર્યાવરણના વ્યવસ્થાપન અને સંરક્ષણ તેમજ લોક-જાગૃતિ વગેરે જેવા કાર્યો છેલ્લા ૨૯ વર્ષથી કરતી આવી રહેલ છે. આ ઉપરાંત કમિશનના હેતુઓને ધ્યાને રાખતા રાજ્યમાં પર્યાવરણ બચાવવા તથા કુદરતી સ્ત્રોતોના સંભાળપૂર્વક ઉપયોગો માટે સતત જાગૃતિ ફેલાવવાની કામગીરી સ્થાનિક સંસ્થાઓ મારફતે કરતી આવી રહેલ છે.

પર્યાવરણના સુચારુ વ્યવસ્થાપન અર્થે રાજ્ય સરકારના પ્રયાસોમાં સહભાગી થવા અર્થે ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન દ્વારા વર્ષ ૨૦૨૩-૨૦૨૪ના સામાન્ય બજેટ માટે તેના હેતુઓ ધ્યાને રાખતા રૂ. ૩૭૩૦.૦૦ લાખની નીચે અનુસારની દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

(૧) ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન વહીવટી ખર્ચ

ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા મંજૂર કરેલ મેહકમને સંલગ્ન ખર્ચ જેવા કે પગાર ભથ્થા મોઘવારી ભથ્થા, ટ્રાવેલીંગ ખર્ચ વિગેરે. આ ઉપરાંત કચેરી નિભાવણી ખર્ચ જેવાકે લાઇટ બિલ, ઓફિસ ભાડું, પોસ્ટેઝ, ટેલીફોન ખર્ચ પેટ્રોલ ડીઝલ ખર્ચ, વ્હીકલ મરામત ખર્ચ, ઉદ્યોગ ભવનને ચુકવવાનું થતું કચેરીનું ભાડું વિગેરેને ધ્યાને રાખતા તથા કર્મચારીઓને કથિત ૭ મા પગાર પંચના લાભને ધ્યાને રાખતા ૨૦૨૩-૨૦૨૪માં કુલ રૂ. ૪૧૫.૦૦ લાખની દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવી છે.

(૨) જીઈસી સ્પોન્સર્ડ સ્કીમ - મિશન લાઈફ (Mission Life) નું અમલીકરણ

ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન દ્વારા આજ સુધી “જીઈસી સ્પોન્સર્ડ સ્કીમ” અંતર્ગત પર્યાવરણ ને લગતા વિવિધ જાગૃતિ અભિયાન, કાર્યશાળા, સેમિનાર/વર્કશોપ, શાળાઓ તેમજ યુનિવર્સિટી વગેરે સાથે પર્યાવરણ અન્વયે વિવિધ વર્ગોનું આયોજન, અનેક વિવિધ નિવાસનતંત્રો અને તેમની મહત્વતા તેમજ જાળવણી અર્થે પ્રચાર-પ્રસાર અન્વયે તૈયાર કરવામાં આવતી ઓડિયો વિડિયુઅલ્સ, ડોક્યુમેન્ટરીસ, માસ-મીડિયા અવેરનેસ વગેરે જેવી કામગીરી વિવિધ મધ્યમો તેમજ સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ વગેરેની મદદથી હાથ ધરવામાં આવે છે. વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ દરમિયાન, મિશન લાઈફ (Life style for Environment) એકલે કે “પર્યાવરણ અનુરૂપ જીવન શૈલી” નું અમલીકરણ વિવિધ થીમ, વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ તેમજ જાગૃતિ કાર્યક્રમો દ્વારા હાથ ધરવામાં આવનાર છે. જેની વિગતવાર માહિતી નીચે મુજબ છે.

➤ પર્યાવરણ અનુરૂપ જીવનશૈલી વિષયે :

પર્યાવરણ પ્રત્યે સંવેદના લાવવા માટે અલગ અલગ પર્યાવરણીય સમસ્યાઓ ના પરિપ્રેક્ષમાં વિવિધ વિષય નિષ્ણાંતો અનેકવિધ સ્થાનિક સંસ્થાઓ, વિવિધ સરકારી વિભાગો વગેરેની મદદથી મોટાપાયે જાગૃતિ કાર્યક્રમ હાથ ધરવામાં આવશે. જેની વિગત નીચે મુજબ છે.

i) **પર્યાવરણને અનુરૂપ જીવન શૈલીના ગ્રામ્યકક્ષાના એક દિવસીય જાગૃતિ**

કાર્યક્રમ : પ્રસ્તુત કાર્યક્રમ માં પર્યાવરણ અનુરૂપ જીવનશૈલી – વિષય આધારીત એક દિવસીય તાલીમ કાર્યક્રમ ગ્રામ કક્ષાએ હાથ ધરવામાં આવશે જેમાં ૨૦૦૦ જેટલા ગામોનો સમાવેશ કરવામાં આવશે. આ તાલીમ અંતર્ગત વિષય અનુરૂપ અને લોકો સરળતા થી સમજી શકે તેવી રીતે વિશેષ પ્રકારે ખાસ વિષય નિષ્ણાંતો ની મદદથી પર્યાવરણ વિષય વસ્તુ તૈયાર કરવામાં આવશે અને ગ્રામ્ય સ્તરે પર્યાવરણ પર સકારાત્મક અસર પાડી શકાય તે હેતુથી કાર્યક્રમ હાથ ધરવામાં આવશે.

ii) **પ્રકૃતિ કી પાઠશાળા :** આ કાર્યક્રમ ખાસ કરીને શાળાના વિદ્યાર્થીઓ માટે તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. જેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ વિદ્યાર્થીઓને પર્યાવરણ અને તેની સાથે સંકળાયેલી સમસ્યાઓથી વાકેફ કરવાનો છે. આ ઝુંબેશમાં જ્ઞાનની વહેંચણી, કૌશલ્ય વિકાસ, પ્રેરણા, અભિગમ અને વર્તમાન સમસ્યાઓના સમાધાન માટે વ્યક્તીગત અને સામૂહિક રીતે કામ કરવાની પ્રતિબદ્ધતાનો સમાવેશ થાય છે. પ્રકૃતિ કી પાઠશાળા સ્કૂલ કેમ્પેઇન દ્વારા વિવિધ ઉદ્દેશો હાંસલ કરવામાં આવશે. આ કેમ્પેઇન એ કેટલીક સરળ કાર્યવાહી કરવાનો પ્રયાસ છે જેનો આપણે નિયમિત ધોરણે અભ્યાસ કરીને પર્યાવરણ પર સકારાત્મક અસર પાડી શકીએ. જે નાના અને સરળ પરંતુ મહત્વપૂર્ણ વિષય પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે. જે આપણને આપણાં રોજિંદા જીવનમાં નાના ફેરફારો અને અનુકરણ સાથે આગળ વધવા માટે ખુબજ સામાન્ય વિચારો પ્રદાન કરશે.

iii) **પર્યાવરણ સંવાદ :** આ કાર્યક્રમ અંતર્ગત ગુજરાતનાં હાલની પર્યાવરણની પ્રવર્તમાન સ્થિતિ તેમજ ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવતા “સ્ટેટ્સ ઓફ એન્વાયર્નમેન્ટ રિપોર્ટ” ને આધારે મેળવવામાં આવતા વિવિધ પરિણામો, પર્યાવરણ પર જોવા મળતી સીધી કે આડકતરી અસરો, સંરક્ષણ ની જરૂરિયાત અને વિવિધ અભિગમો વગેરે પર એક દિવસીય પર્યાવરણ સંવાદ નું આયોજન કરવામાં આવશે.

Mission Life ના અભિયાનના ભાગરૂપે જીઈસી દ્વારા વર્ષ ૨૦૨૩-૨૦૨૪માં જીઈસી સ્પોન્સર સ્કીમ અન્વયે નીચે અનુસારની રકમની જોગવાઈ મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

વિષય	સંખ્યા	રકમ (રૂ.લાખમાં)
પર્યાવરણને અનુરૂપ જીવન શૈલીના ગ્રામ્ય કક્ષાના એક દિવસીય જાગૃતિ કાર્યક્રમ	૨૦૦૦ ગામ	૮૨૦.૦૦
પ્રકૃતિ કી પાઠશાળા	૧૫૦૦ સ્કુલ	૫૧૦.૦૦
પર્યાવરણ સંવાદ	૨૫	૫૦.૦૦
માસ મિડીયા કેમ્પેઈન	૧૨	૧૨૦.૦૦
પર્યાવરણ અનુરૂપ જીવન શૈલી અર્થે ડોક્યુમેન્ટરી ફવીકી, સંદેશો વગેરે	૧૦	૫૦.૦૦
મિડીયા/ સેમીનાર/ વર્કશોપ તથા અન્ય જાગૃતિ વર્ધક કાર્યક્રમ	૨	૧૫૦.૦૦
કુલ રકમ (રૂ.)		૧૭૦૦.૦૦

૩) ઇકોલોજીકલ રીસ્ટોરેશન

ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન દ્વારા આજસુધી એન્વાયર્નમેન્ટ એક્શન ફંડ, ઇકોલોજીકલ રિસ્ટોરેશન અને મોડેલ ઇકો વિલેજ યોજનાઓ અન્વયે વિવિધ રિસ્ટોરેશન અને પર્યાવરણીય વ્યવસ્થાપન ની કામગીરી હાથ ધરવામાં આવતી હતી. પરંતુ યોજના નું કદ અને નાણાકીય મર્યાદા ને ધ્યાને લેતા પ્રસ્તુત યોજના હેઠળ કોઈ અસરકારક અને ધાર્યા પરિણામો મેળવવામાં મુશ્કેલી જોવા મળતી હતી. જેથી વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ દરમિયાન ઉપરોક્ત દર્શાવેલ ત્રણેય યોજનાઓ (એન્વાયર્નમેન્ટ એક્શન ફંડ, ઇકોલોજીકલ રિસ્ટોરેશન અને મોડેલ ઇકો વિલેજ) સંકલિત કરી ઇકોલોજીકલ રિસ્ટોરેશન મથાળા હેઠળ વિવિધ નિવાસનતંત્રો પુનઃસ્થાપન કરવાની, પર્યાવરણીય વ્યવસ્થાપન કરવાની અને ગ્રામ્યકક્ષાએ પર્યાવરણ ને અસરકરતાં પરિબળોને સંતુલિત કરવા વેગેરે જેવી કામગીરી હાથ ધરવામાં આવશે.

આ વર્ષની United Nations (UN) તથા G-20 અર્થે ઇકોલોજીકલ રીસ્ટોરેશન થીમ પસંદ કરેલ છે. જે મુજબ વિવિધ કામગીરી હાથ ધરવામાં આવશે જે માટે વર્ષ ૨૦૨૩-૨૦૨૪ માં ૨૦૦.૦૦ લાખની દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

૪) કાંઠાળ વિસ્તારનાં તાલુકાઓનો ઇકોલોજીકલ પ્રોફાઈલ બનાવવો

જીઈસી દ્વારા રાજ્યના તમામ તાલુકા માટે ઇકોલોજીકલ પ્રોફાઈલ બનાવવા માટેની સ્કીમ સરકારશ્રી દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલ હતી. આ સ્કીમમાં જેતે વખતે રાજ્યના તમામ તાલુકાઓને ક્રમવાર આવરી લેવાનું નક્કી કરવામાં આવેલ હતું.

વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ સુધી ફૂલ ૫૭ જેટલા તાલુકાઓ નો ઇકોલોજીકલ પ્રોફાઈલ તૈયાર કરવામાં આવેલ છે જેમાં ખાસ કરીને જેતે તાલુકાઓ નો પર્યાવરણ ના વિવિધ પરિબળો જેવા કે ભૂગર્ભ જળ ની સ્થિતિ, જંગલો, કુદરતી સ્ત્રોતો અને તેમની સ્થિતિ, સાક્ષરતા, ફ્લોરા અને ફોના જેવી પ્રાથમિક માહિતી વગેરે

જેવા વિશાળ ડેટા ને એકત્રિત કરી તેને GIS/RS પ્લેટફોર્મની મદદથી વિવિધ નકશાઓ તૈયાર કરવામાં આવે છે જે કોઈપણ તાલુકાની પર્યાવરણની સંપૂર્ણ પરિસ્થિતિ ને દર્શાવે છે. વર્ષ ૨૦૨૩-૨૦૨૪ દરમિયાન પણ ગુજરાત ઈકોલોજી કમિશન આ પ્રવૃત્તિ ચાલુ રાખવા માંગે છે. આ સંદર્ભે આ વર્ષે હાથ ધરવામાં આવનાર કાર્યવાહીને ચાલુ રાખવાનું આયોજન કરેલ છે. આ દસ્તાવેજમાં પ્રાથમિક તેમજ સેકન્ડરી ડેટા સમાવવામાં આવશે, જે પરિસ્થિતિ વિજ્ઞાન અને પર્યાવરણના સંરક્ષણમાં રસ ધરાવતા લક્ષજૂથોને ઘણો જ ઉપયોગી થશે. આ સ્કીમ અન્વયે તકનીકી કામ કરવા સારું પ્રોજેક્ટ ઓફીસર/આસીસ્ટન્ટ (કરાર આધારિત/આઉટસોર્સ) તરીકે જરૂરિયાત મુજબ રાખવામાં આવનાર છે. વર્ષ ૨૦૨૩-૨૦૨૪ દરમિયાન આ પ્રવૃત્તિ માટે રૂ. ૩૦.૦૦ લાખની દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવેલ છે. જેમાં કુલ ૫ તાલુકાનો પ્રોફાઇલ બનાવવામાં આવશે.

૫) પર્યાવરણ માહિતી કેન્દ્ર

ગુજરાત રાજ્યમાં હાલમાં ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રે પ્રગતિ કરી રહ્યું છે, આથી આ ઔદ્યોગિક પ્રગતિની સાથે સાથે પર્યાવરણી સંવર્ધન તથા સંરક્ષણ હેતુ અને ઔદ્યોગિક પ્રગતિ માટે રાજ્ય સરકાર દ્વારા પર્યાવરણીય ક્ષેત્રે જરૂરી એવા નિર્ણયો લેવા માટે એક પર્યાવરણીય માહિતી કેન્દ્ર જરૂરી છે જેથી કરીને રાજ્ય સરકારને વિવિધ નિતીઓ બનાવવા તથા યોગ્ય નિર્ણય માટે માહિતી આપવા પર્યાવરણીય માહિતી કેન્દ્ર દ્વારા મળી શકે.

આ માહિતી કેન્દ્ર ભારત સરકારના ડીઝીટલ ઈન્ડિયા કેમ્પેઈનમાં પણ ભાગીદાર બનશે કારણ કે પર્યાવરણીય માહિતી કેન્દ્ર ઓન લાઈન ઈન્ફોર્મેશન પુરી પાડશે જે સામાન્ય માણસ પણ મેળવી શકશે. આ પર્યાવરણીય માહિતી નકશા, આંકડા, ગ્રાફ, ફોટોગ્રાફ વગેરે મળી શકશે. જે છેવાડાના માનવી તથા સંસ્થાઓને ઉપયોગી બનશે.

આ સ્કીમ અન્વયે તકનીકી કામ કરવા સારું પ્રોજેક્ટ ઓફીસર (કરાર આધારિત/આઉટસોર્સ) તરીકે જરૂરિયાત મુજબ રાખવામાં આવનાર છે.

હાલ આ યોજનાની કામગીરી પ્રગતીમાં હોય રાજ્ય પર્યાવરણીય અહેવાલ બનાવવામાં આવશે. આ યોજના અન્વયે સને ૨૦૨૩-૨૦૨૪ માટે રૂ.૨૦.૦૦ લાખની જોગવાઈની દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

૬) ચેર વાવેતર અને પુનઃસ્થાપન

ગુજરાત ઈકોલોજી કમિશન, ગાંધીનગરની સ્થાપના રાજ્ય સરકાર દ્વારા સને ૧૯૯૨માં કરવામાં આવી હતી. ત્યાર બાદ કમિશન દ્વારા રાજ્યના પર્યાવરણ તથા પરિસરોના સંરક્ષણ તથા સુધારણા માટે લાંબાગાળાના ઉપાયો અર્થે તથા આ સંદર્ભે લોકોની જાગૃત્તિ કેળવા જુદી જુદી યોજનાનું અમલીકરણ કરતું આવ્યું છે. છેલ્લા એક દાયકાથી વધારે સમય દરમિયાન કમિશન દ્વારા સ્પોન્સર્ડ પ્રોગ્રામ ફોર અવેરનેસ, સ્ટેટ એન્વાયર્નમેન્ટ એક્શન પ્લાન, રિસ્ટોરેશન ઓફ મેન્યુઅલ, એનજીઓ એન્વાયર્નમેન્ટ એક્શન ફંડ જેવા મહત્વના પ્રોજેક્ટો હાથ ધરવામાં આવેલ છે. તદ્દપરાંત લગભગ ૩૦ કરતા પણ વધારે વૈજ્ઞાનિક અહેવાલો કે જેના વિશે બહુ મર્યાદિત જ્ઞાન પ્રકાશમાં હતું એવા અહેવાલો બહાર પાડવામાં આવ્યા છે. છેલ્લા દાયકામાં કમિશને રાજ્યના પર્યાવરણના સંરક્ષણના હેતુસર વિવિધ યોજનાઓ અમલમાં મૂકીને એક નવા પ્રકારનું અભિયાન હાથ ધર્યું છે.

ગુજરાત રાજ્યને ૧૬૫૦ કી.મી. કરતા પણ લાંબો દરિયા કિનારો મળેલો છે. આ વિસ્તારમાં દરિયાના પાણીની તીવ્ર ખારાશ સામે ટકી શકે તેવી એક વિરલ પ્રકારની વનસ્પતિ ઉગી શકે છે. આ વનસ્પતિ ભરતી અને ઓટ વચ્ચેના વિસ્તારમાં જ્યાં કાદવ કીચડવાળો વિસ્તાર હોય ત્યાં સારી રીતે વૃદ્ધી પામે છે. આ વનસ્પતિને દરીયાકાંઠાનું કલ્પવૃક્ષ ગણી શકાય કારણકે તટીય વિસ્તારમાં રહેતા અત્યંત ગરીબ લોક સમુદાયો માટે વિવિધ પ્રકારની જરૂરિયાત આ વનસ્પતિ પુરી પાડે છે. તેમજ માછીમાર સમુદાય, પશુપાલકો, ખેડૂતો વગેરેની આજીવિકામાં વધારો કરે છે.

ગુજરાત રાજ્યમાં થઈ રહેલા ઔદ્યોગિક વિકાસની પ્રક્રિયામાં તમેજ અન્ય માનવીય આડ ખીલીના પરિણામ સ્વરૂપ આ વનસ્પતિનું પ્રમાણ ઘણું જ ઓછું થઈ જવા પામ્યું હતું. જીઈસી દ્વારા છેલ્લા દસ વર્ષથી આ વનસ્પતિ હેઠળનો વિસ્તાર વધે તેવા પ્રયત્નો કરવામાં આવ્યા છે. આ વનસ્પતિના સંવર્ધન તેમજ સંરક્ષણની પ્રક્રિયામાં સ્થાનિક લોકસમુદાયોની સક્રીય ભાગીદારી હાંસલ કરવામાં આવી છે જેના પરિણામ સ્વરૂપ ૩૦૦૦૦ હેક્ટર કરતા પણ વધારે વિસ્તાર મેન્યુવ હેઠળ આવરી લેવામાં આવ્યો છે.

ગુજરાત રાજ્યના દરિયા કાંઠાના વિસ્તારોમાં ચેર વનસ્પતિના વાવેતર સંબંધિત જીઈસી હવે બહોળો અનુભવ ધરાવે છે. નાણાંકીય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૦૨૩ દરમિયાન જીઈસી દ્વારા ૮૭૬ હે. વિસ્તારમાં ચેર વાવેતરની કામગીરી વિવિધ વાવેતરની તકનીક દ્વારા લોકભાગીદારીથી હાથ ધરેલ છે. આ સ્કીમ અન્વયે તકનીકી કામ કરવા સારું પ્રોજેક્ટ ઓફીસર (કરાર આધારિત/આઉટસોર્સ) તરીકે જરૂરિયાત મુજબ રાખવામાં આવનાર છે.

ઉપરોક્ત કામગીરી અર્થે વર્ષ ૨૦૨૩-૨૦૨૪માં આ પ્રવૃત્તિ માટે અંદાજિત ૭૦૦ હે. વિસ્તારમાં ચેર વાવેતરની કામગીરી રૂ. ૩૦૦.૦૦ લાખની દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

૭) ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન દ્વારા દરિયાકાંઠાનાં બીચ પ્રવાસન વિકસાવવા બાબત

ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલ શિવરાજપુર બીચ કે જે રાજ્ય નો એકમાત્ર બ્લ્યુ ફ્લેગ પ્રમાણિત બીચ છે જેના બહોળા પ્રતિસાદ બાદ વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ દરમિયાન બીચ વિકાસ યોજના –નામક નવી બાબત અંતર્ગત અન્ય પાંચ બીચ વિકસાવવાની કામગીરી કરવાની નક્કી થયેલ. જે અંતર્ગત અહેમદપુર માંડવી (ગીર-સોમનાથ), દાંડી (નવસારી), રાવલપીર (માંડવી-કચ્છ) બીચ ની પસંદગી કરી જરૂરી કામગીરી હાથ ધરવામાં આવેલ છે. દરિયાકાંઠા ના પર્યાવરણ ની સંવેદનશીલતા જાળવાઈ રહે અને સાથોસાથ સ્વચ્છ તેમજ રળિયામણા અને દરિયાકાંઠાની નવી ઓળખ ઊભી કરવા કે જે આવનાર પ્રવાસીઓ ને માત્ર આનંદ જ નહીં પરંતુ પર્યાવરણની જાળવણી અને સંરક્ષણ પ્રત્યે તેમની નૈતિક ફરજ ને પણ યાદ કરાવશે તેઓ ઇકો-લેબલ ધરાવતો બીચ વિકસાવવામાં આવશે. જે અન્વયે વર્ષ ૨૦૨૩-૨૦૨૪માં આ માટે રૂ. ૧૦૦૦.૦૦ લાખની દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

જેમાં નીચે મુજબની કામગીરી કરવામાં આવનાર છે.

બીચનું નામ	કામગીરી ની વિગત	આ વર્ષનો ખર્ચ (લાખમાં)	૨૦૨૩-૨૦૨૪ માં થનાર ખર્ચ (લાખમાં)	નોંધ
અહેમદપુર માંડવી	બીચ વિકાસ ની કામગીરી	૨૫૦.૦૦	૨૫૦.૦૦	
દાંડી		૨૫૦.૦૦	૨૫૦.૦૦	
રાવલપીર		૧૦૦.૦૦	૪૦૦.૦૦	
	ટેન્ડર પ્રોસેસ, રિસ્ક એસેસમેન્ટ, કન્સલ્ટિંગ ચાર્જ, એક્સપર્ટ ચાર્જ, ટીપીઆઈ, પ્લાન એસ્ટીમેશન વગેરે	૧૦૦.૦૦	૧૦૦.૦૦	ઓપરેશન, મેન્ટેનન્સ, મેનપાવર, કન્સલ્ટિંગ ચાર્જ, એક્સપર્ટ ચાર્જ, ટીપીઆઈ, બ્રાન્ડિંગ, પ્રમોશન વગેરે
કુલ રકમ (રૂ.)			૧૦૦૦.૦૦	

૮) ગુજરાત ઈન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ ડેઝર્ટ ઈકોલોજી (ગાઈડ)ની જાળવણી (મેઈન્ટેનન્સ)

ગાઈડ સંસ્થા દ્વારા વિવિધ સુકા પ્રદેશો, રણીકરણની પ્રક્રિયા અટકાવવા, જૈવિક વિવિધતાના સંશોધનો કરવા, તથા ગાઈડ સંસ્થા દ્વારા અત્યાધુનિક પ્રયોગશાળા સ્થાપવામાં આવેલ છે, આ પ્રયોગશાળાનો ઉપયોગ આ વિસ્તારના ઉદ્યોગો અને સ્થાનિક સંસ્થાઓ ઉપયોગ કરી શકે. હાલમાં આ સંસ્થામાં વિવિધ પર્યાવરણ સંશોધનની પ્રક્રિયા ચાલુ છે. આ પ્રયોગશાળાના સાધનોની જાળવણી તથા સંઘોશનની કામગીરી માટેના થનાર ખર્ચને પહોંચી વળવા વર્ષ ૨૦૨૨-૨૦૨૩ ના વર્ષમાં ગાઈડ સંસ્થાની ક્ષમતાવર્ધન, મેઈન્ટેનન્સ તથા વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગને અધ્યતન કરી તેની જાળવણી માટે રૂ. ૮.૦૦ લાખની દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવેલ હતી.

ગાઈડ સંસ્થા જીઈસીની ભગીની સંસ્થા તરીકે કાર્યરત હોય, તથા રણને અડીને આવેલ સુકા પ્રદેશનો સૌથી મોટા જિલ્લામાં કાર્યરત હોવાથી પર્યાવરણની જાળવણી માટે એક મહત્વનું કામ કરી રહેલ હોય ગાઈડ સંસ્થાને આર્થિક સહાયક અનુદાન આપવા સને ૨૦૨૩-૨૦૨૪ માટે રૂ. ૧૦.૦૦ લાખની જોગવાઈની દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

૯) સંસ્થાની કાર્યક્ષમતા વધારવી

વન અને પર્યાવરણ વિભાગ હસ્તક અંતર્ગત નીચે મુજબની સંસ્થાઓ વિવિધ ઉદ્યોગો, સંસ્થાઓ વગેરેને સ્થાપવા માટે એન્વાયરનમેન્ટ ક્લીયરન્સ સંદર્ભે પર્યાવરણ સંબંધી તકનીકી સહાય આપતી સહભાગી તરીકે કામગીરી કરી રહી છે. ૧) GCZMA ૨) SEIAA. ૩) SEAC.

ઉક્ત સંસ્થાઓમાં સભ્યોની નિમણુંક ભારત સરકાર દ્વારા વખતો વખત કરવામાં આવે છે. સદરહું સંસ્થાની કાર્યક્ષમતા વધે તે હેતુથી નીચે મુજબની દરખાસ્ત કરવામાં આવેલ છે.

- I. આઉટસોર્સની મેનપાવર મેળવવા
- II. પર્યાવરણ સંરક્ષણ સંદર્ભે તકનીકી સહાય માટે વિષય વાર કન્સલ્ટન્ટની નિમણુંક કરવી
- III. સંસ્થામાં અત્યાધુનિક સાધનોની ખરીદી
- IV. કચેરીની બેઠક વ્યવસ્થા સુધાર તથા વ્યવસ્થીત કરવી

વન અને પર્યાવરણ વિભાગ દ્વારા આગામી વર્ષમાં ઉક્ત કામગીરીઓ સમયસર, સચોટ તથા અત્યાધુનિક કરવાનું તથા સંસ્થાઓની કાર્યક્ષમતા વધે તેવું વિચારેલ છે.

ઉપર મુજબની સઘળી કામગીરીનું સંચાલન અને નિયંત્રણ વન અને પર્યાવરણ વિભાગ દ્વારા ગાંધીનગર સથિત કચેરીએથી કરવામાં આવે છે.

સદરહું સંસ્થાની કાર્યક્ષમતા વધે તે હેતુથી નવી બાબતની જોગવાઈ તરીકે વર્ષ- ૨૦૨૨-૨૩ ના નાણાકિય રૂ.૫૦.૦૦ લાખ મંજૂર કરવામાં આવેલ હતા. આ માટે રૂ. ૫૫.૦૦ લાખની દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

જેમાં નીચે મુજબ ની કામગીરી કરવામાં આવનાર છે.

(રૂ. લાખમાં)		
ક્રમ	યોજના	વર્ષ ૨૦૨૩-૨૦૨૪ માટે મંજૂર કારવવામાં આવેલ જોગવાઈ
૧	ઓફિસ રિનોવેશન તથા સંલગ્ન કામગીરી	૩૦.૦૦
૨	મેનપાવર	૨૦.૦૦
૩	વહીવટી ખર્ચ	૦૫.૦૦
કુલ રકમ (રૂ.)		૫૫.૦૦

સને ૨૦૨૩-૨૦૨૪ માટે નીચે મુજબની દરખાસ્ત મંજૂર કરવામાં આવેલ છે.

રૂ. લાખમાં

અ.નું	યોજના	વર્ષ ૨૦૨૩-૨૦૨૪ માટે કરેલ મંજૂર કરવામાં આવેલ જોગવાઈ
૧	ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન વહીવટી ખર્ચ (સ્ટેન્ડીંગ ચાર્જ)	૪૧૫.૦૦
૨	જીઇસી સ્પોન્સર્ડ સ્કીમ - મિશન લાઈફ (Mission Life)નું અમલીકરણ	૧૭૦૦.૦૦
૩	ઇકોલોજીકલ રીસ્ટોરેશન યોજના	૨૦૦.૦૦
૪	ઇકોલોજીકલ પ્રોફાઇલ	૩૦.૦૦
૫	પર્યાવરણ માહિતી કેન્દ્ર	૨૦.૦૦
૬	ચેર વાવેતર અને પુનઃસ્થાપન	૩૦૦.૦૦
૭	ગુજરાત ઇકોલોજી કમિશન દ્વારા દરિયાકાંઠાનાં બીચ પ્રવાસન વિકસાવવા બાબત	૧૦૦૦.૦૦
૮	ગુજરાત ઇન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ ડેઝર્ટ ઇકોલોજી (ગાઈડ)ની જાળવણી (મેઈન્ટેનન્સ)	૧૦.૦૦
૯	સંસ્થાની કાર્યક્ષમતા વધારવી	૫૫.૦૦
કુલ રકમ (રૂ.)		૩૭૩૦.૦૦

**ગુજરાત પર્યાવરણ પ્રબંધન
સંસ્થાન,
ગાંધીનગર**

ગુજરાત પર્યાવરણ પ્રબંધ સંસ્થાન (ગેમી), ગાંધીનગર

ભાગ-૧ પ્રસ્તાવના:

ગુજરાત પર્યાવરણ પ્રબંધ સંસ્થાન (ગેમી) ની રચના, વન અને પર્યાવરણ વિભાગ દ્વારા રાજ્યપાલશ્રીના વિધાનસભાના ગૃહને સંબોધતા તા. ૧૯-૦૩-૧૯૯૮ ના પ્રવચનને આધારે ગુજરાત સરકારના ઠરાવ ક્રમાંક: ૧૦૯૮-૧૨૮૦-પી, તા.૧ લી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૯૯ થી કરવામાં આવી.

ગેમીનું બંધારણ એટલે કે Memorandum of Association & Rules and Regulation ઘડીને મંજૂર કરવામાં આવ્યું. ગેમીની નોંધણી Society Registration Act, 1860 હેઠળ Registration No. Gujarat/1380/Vadodara, તા. 01-03-1999 અને Bombay Public Trust Act, 1950 હેઠળ Registration No. F/1065 Vadodara, તારીખ 01-03-1999 થી કરવામાં આવેલ છે. વર્ષ ૨૦૧૧માં આ સંસ્થાનનું વડુમથક વડોદરા મુકામથી ગાંધીનગર ખાતે ખસેડવામાં આવ્યો. અને ગાંધીનગર ખાતે ગેમીની નોંધણી Society Registration Act, 1860 હેઠળ Registration No. Guj/2326/Gandhinagar, તા. 19-11-2014 અને Bombay Public Trust Act, 1950 હેઠળ Registration No. F/2287 Gandhinagar, તારીખ 19-11-2014 થી કરવામાં આવેલ છે. ગેમીને Ministry of Science and Technology, Government of India દ્વારા Scientific and Industrial Research Organization (SIROs) તરીકેની માન્યતા આપવામાં આવેલ છે. ઉપરાંત ગેમી સંસ્થાનને અને ગેમીની પ્રયોગશાળા ISO 9001:2015 અને ISO 14001:2015 પ્રમાણિત છે.

ગુજરાત રાજ્યમાં ઔદ્યોગિક વિકાસના પરિણામે અને મુખ્યત્વે ચોક્કસ વિસ્તારોમાં રાસાયણિક ઉદ્યોગોની ઘનિષ્ઠતાના ધ્યાનમાં રાખી ઔદ્યોગિક વિકાસની સાથે સાથે પર્યાવરણની સમતુલા જળવાય તે હેતુથી રાજ્ય સરકારે Gujarat Environment Management Institute (GEMI) નામની એક સ્વાયત્ત મોભાવાળી સંસ્થા ઉભી કરવાનું નક્કી કર્યું. જે હાલમાં ગુજરાત રાજ્યમાં પર્યાવરણની ખુબ જરૂરી એવી સમસ્યાઓનું નિવારણ તેમજ ઘટાડો કરવા માટે કરવા માટે કાર્યરત છે. આ સંસ્થાની પ્રાથમિક ભૂમિકા શ્રેષ્ઠ પર્યાવરણીય પ્રબંધ કાર્યપદ્ધતિ, અસરકારક પર્યાવરણીય આયોજન અને સંકલન તથા સંશોધન અને વિકાસ કાર્યો દ્વારા પર્યાવરણીય પ્રશ્નોને ધ્યાનમાં રાખીને રાજ્યને પર્યાવરણીય સમતુલા જાળવવામાં મદદરૂપ સેવા આપવાની છે.

ગેમી ની પ્રયોગશાળાને Water (Prevention and Control of Pollution) Act 1974 હેઠળ “State Water Lab” તરીકે અને Air (Prevention and Control of Pollution) Act 1981 હેઠળ “State Air Lab” તરીકે વન અને પર્યાવરણ વિભાગના ઠરાવ ક્રમાંક: GNV(30)/Env-10-2011-1941-E, તારીખ ૦૧-૦૯-૨૦૧૨ થી જાહેર કરવામાં આવેલ છે.

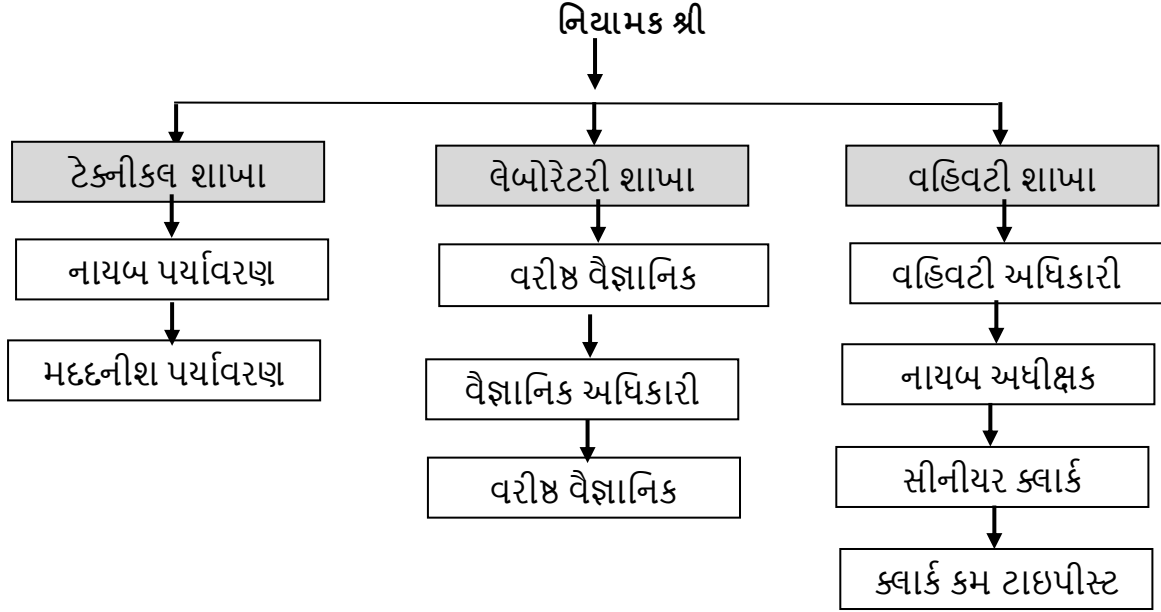
ગેમીની પ્રયોગશાળાને Department of Science & Technology, Government of India ની સ્વાયત્ત સંસ્થા National Accreditation Board for Testing and Calibration Laboratories (NABL) દ્વારા Chemical Testing અને Biological Testing માટેની માન્યતા આપવામાં આવેલ છે.

ગેમીની પ્રયોગશાળામાં Air, Water, અને Wastewater ના નમુનાઓનું પૃથ્થકરણ APHA અને ISO standards મુજબ કરવામાં આવે છે. ઉપરાંત ગેમી સંસ્થાએ નમુનાઓના Monitoring, Sampling અને Transport માટે GEMI's Protocol તૈયાર કરેલ છે. જે વન અને પર્યાવરણ વિભાગના પત્રાંક:

ENV-102013-299-E, તારીખ ૨૪-૦૨-૨૦૧૪ થી Water (Prevention & Control of Pollution) Act, 1974 અને Air (Prevention & Control of Pollution) Act, 1981 હેઠળ મંજૂરી આપવામાં આવેલ છે.

ગેમી દ્વારા Central Pollution Control Board ને Environment (Protection) Act, 1986 હેઠળ સદર પ્રયોગશાળાને Environmental Laboratory જાહેર કરવા માટેની દરખાસ્ત કરવામાં આવેલ છે.

ગેમી સંસ્થાનું હાલનું વહીવટી માળખું નીચે પ્રમાણે છે.

સંસ્થાનમાં નીચે મુજબની કામગીરી કરવામાં આવે છે:

- (૧) Environment Management & Consulting (પર્યાવરણીય વ્યવસ્થાપન અને કન્સલ્ટિંગ)
- (૨) Environment Monitoring & Audit (પર્યાવરણીય મોનીટરીંગ અને ઓડીટ)
- (૩) Environment Impact Assessment Study (પર્યાવરણીય અસર મુલ્યાંકન અભ્યાસ)
- (૪) Environment Education (પર્યાવરણીય શિક્ષણ)
- (૫) Environment training & Awareness (પર્યાવરણીય તાલીમ અને જાગૃતિ)
- (૬) Environment Accreditation Scheme (પર્યાવરણીય એક્રેડિટેશન સ્કીમ)
- (૭) Laboratory Services (પ્રયોગશાળાની સર્વિસ)

ગેમી સંસ્થાન દ્વારા નીચેની પર્યાવરણલક્ષી પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવામાં આવે છે. અને આ સંસ્થા નીચેના સંશોધન અને વિકાસના અગ્રીમ વિસ્તારો આગળ ધપાવવા માંગે છે.

➤ ગ્રામ્ય પર્યાવરણ અભ્યાસ :

ગ્રામ્ય પર્યાવરણીય અભ્યાસ, સ્કીમ/પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત ગુજરાતના ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં પર્યાવરણની વર્તમાન પરિસ્થિતિની ચકાસણી કરવામાં આવે છે. આ એક વિશિષ્ટ પ્રકારનો અભ્યાસ છે જેમાં ગામનો આર્થિક-સામાજિક સર્વે તથા વિવિધ પર્યાવરણીય પરીબળોના નમુનાની ચકાસણી કરવામાં આવે છે. આ અભ્યાસ અંતર્ગત ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં આવેલ કુદરતી સંપત્તિ જેવી કે જળ, જમીન અને હવાની પરિસ્થિતિની વૈજ્ઞાનિક રીતે ચકાસણી કરવામાં આવે છે, જેમાં ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં આવેલા તમામ પાણીના સ્ત્રોતો જેવા કે ફ્લા, તળાવ, બોરવેલ, કેનાલ વગેરે તથા ખેતી લાયક જમીનનો સમાવેશ કરી લેવામાં આવેલ છે. અને પ્રયોગશાળામાંથી આવેલ પરિણામોની મદદથી જે-તે વિસ્તાર/ક્ષેત્ર નો વિગતવાર અહેવાલ તૈયાર કરવામાં આવે છે. જે ગામની વિવિધ પર્યાવરણને લગતી સુવિધાઓ જેવી કે સ્વચ્છતા, બળતણનો પ્રકાર, શૌચાલયની સુવિધા, ખેતી પાકોમાં થતા રોગોની વિગત જેવા ખુબજ અગત્યના પરીબળોનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે, જેના દ્વારા પર્યાવરણીય દ્રષ્ટીએ ગ્રામ્ય વિસ્તાર ચકાસીને, ગામલોકો તથા સરકારને ખુબ જ ઉપયોગી માહિતી પૂરી પડાવામાં આવશે.

➤ રિવર એન્ડ કોસ્ટલ મોનીટરીંગ:

વનસ્પતિ અને પ્રાણી સૃષ્ટિનું અસ્તિત્વ પ્રાકૃતિક જળસ્ત્રોતો પર નિર્ભર છે. સપાટીય પાણીનો ઉપયોગ પીવા માટે, ઘરેલુ વપરાશ તેમજ વિવિધ ઔદ્યોગિક હેતુઓ માટે થાય છે. રાજ્ય સરકારની તમામ પર્યાવરણીય પ્રવૃત્તિઓમાંથી, સપાટીય જળાશયોની દેખરેખ એ એક મહત્વપૂર્ણ કાર્ય છે. આથી પાણીનો નીર્ધારિત ઉપયોગ જાણવા માટે પાણીની ગુણવત્તાની ચકાસણી કરવી જરૂરી છે. આ અભ્યાસમાં રાજ્યની તમામ નદીઓ, સરોવર, તળાવોની ગુણવત્તાને ભૌતિક-રાસાયણિક અને જૈવિક પરિમાણોથી ચકાસી શકાય છે. પાણીની ગુણવત્તાની ચકાસણી કરી તેના નિર્ધારિત હેતુ માટે થતા ઉપયોગનું મૂલ્યાંકન કરી શકાય છે. આ અભ્યાસ અંતર્ગત નદીના પ્રદૂષિત વિસ્તારોને જાણવામાં મદદ કરશે. આ અભ્યાસ સ્થાનિક લોકોને તેમના રોજિંદા હેતુઓમાં વપરાતા પાણીની વાસ્તવિક ગુણવત્તા જણાવવામાં મદદ કરશે. સંબંધિત સરકારી, ખાનગી સલાહકારો અને સંશોધન વિદ્વાનોને આ માહિતી કામ લાગશે.આ ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં રાખી GEMI દ્વારા સપાટીય જળસ્ત્રોતોની ગુણવત્તા સમયાંતરે ચકાસવામાં આવે છે.

આ અભ્યાસ અંતર્ગત રાજ્યમાં આવેલી નદીઓ તેમજ તેમની ઉપનદીઓના પાણીની ગુણવત્તાની ચકાસણી કરવામાં આવશ છે. આ રીતે, નદીઓનું સમયાંતરે મોનીટરીંગ કરી પાણીની ગુણવત્તામાં થતા ફેરફારોનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે છે.

આ અભ્યાસ અંતર્ગત રાજ્યમાં આવેલી સાબરમતી, મહીસાગર, નર્મદા, તાપી, દમણગંગા, હિરણ, મેશ્વો, આજી, ભાદર, વાત્રક તેમજ તેમની ઉપનદીઓના પાણીની ગુણવત્તાની ચકાસણી કરવામાં આવે છે. આ રીતે, નદીઓનું સમયાંતરે મોનીટરીંગ કરી પાણીની ગુણવત્તામાં થતા ફેરફારોનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે છે.

સદર અભ્યાસ હેઠળ વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માં મંજૂર થાય એ પ્રમાણે ગુજરાત રાજ્યમાં આવેલી નદીઓ જેવી કે સાબરમતી, મહીસાગર, તાપી, નર્મદા, દમણગંગા, આજી, ભાદર, મેશ્વો, હિરણ, અને વાત્રક નો પુનરાવર્તિત અભ્યાસ કરવામાં આવશે.

➤ **સોર્સ એપોર્સમેન્ટ સ્ટડી (Source apportionment study)**

હવાના પ્રદુષણમાં થઈ રહેલ વધારો એ ભારતના મોટાભાગના શહેરોની મુખ્ય સમસ્યા છે, જેમાં અમદાવાદ ઉપરાંત ગુજરાતનાં અન્ય મોટા શહેરો નો સમાવેશ થાય છે. સોર્સ એપોર્સમેન્ટ સ્ટડી (Source Apportionment Study) નો મુખ્ય હેતુ વિવિધ સ્ત્રોતો ; ઉધોગો, વાહનો, ઘરગથ્થું કચરાનું દહન વગેરે નો હવા પ્રદુષણમાં કેટલો-કેટલો ફાળો છે તેનો અંદાજ આંકવાનો છે. સદર અભ્યાસ દ્વારા પ્રાપ્ત થતી માહિતીનો ઉપયોગ હવાનાં પ્રદુષણ નિયંત્રણ અને નિવારણ માટેની વ્યૂહરચના ઘડવામાં થશે. આ અભ્યાસમા હવા પ્રદુષકોનાં ઉદભવ સ્થાનો ની યાદી તૈયાર કરવી તેમજ આ પ્રદુષકોની મહત્તમ માત્રા જે રિસેપ્ટર; માનવ અને અન્ય પર્યાવરણીય ઘટકો ને અસર કરવામાં ભાગ ભજવશે એની માહિતી મેળવવાનો છે. સદર માહિતી પરથી ગુજરાતનાં મોટા શહેરોમાં હવા પ્રદુષણની સમસ્યાને ઉકેલવા અને તેની ગુણવત્તા માં સુધારો કરવા માટેની નીતિ બનાવીને અમલમાં મુકી શકાય.

કામગીરીની તાંત્રિક પ્રક્રિયા અને કામગીરીની કરવા માટેની પદ્ધતિ:

આ અભ્યાસ મુખ્યત્વે ત્રણ ભાગ માં વહેંચાયેલ છે.

૧. હવા પ્રદુષિત કરનારા સ્ત્રોતોની યાદી (Emission Inventory)
૨. રિસેપ્ટર મોડેલીંગ (Receptor Modelling)
૩. ડીસ્પર્ઝન મોડેલીંગ (Dispersion Modelling)

૧. હવા પ્રદુષિત કરનારા સ્ત્રોતોની યાદી (Emission Inventory)

એમીઝન ઈન્વેન્ટરી એટલે કે એક ચોક્કસ વિસ્તાર અને સમય માટે પ્રાથમિક તેમજ ગૌણ માહિતી નાં ઉપયોગ દ્વારા વિવિધ સ્ત્રોતોમાંથી ઉદભવતા પ્રદુષકોની માત્રાનું જથ્થાત્મક વિશ્લેષણ કરવું. આ માટે સમગ્ર વડોદરા શહેરના વિવિધ સ્ત્રોતો; ઉધોગો, વાહનો, ઘરગથ્થું કચરાનું દહન વગેરે દ્વારા ઉદભવતા પ્રદુષકોનો હવા પ્રદુષણમાં કેટલો-કેટલો ફાળો છે એનો અંદાજ આંકીને નક્શા તૈયાર કરવામાં આવશે.

૨. રિસેપ્ટર મોડેલીંગ (Receptor Modelling)

રિસેપ્ટર મોડેલીંગ એ આંકડાકીય પદ્ધતિઓનાં ઉપયોગ દ્વારા હવા પ્રદુષકોના પ્રકાર અને તેમનો હવા પ્રદુષણ માં ફાળો નક્કિ કરવાની એક તકનીક છે. વધુમાં આ તકનીક પ્રદુષકોની રાસાયણિક વિશિષ્ટતા ને આધારે તેમનાં ઉદભવ સ્થાનો (સ્ત્રોતો) ઓળખવામા મદદરૂપ થાય છે. રિસેપ્ટર મોડેલીંગ માટે જરૂરી હવા પ્રદુષકોની માત્રાની પ્રાથમિક માહિતી એકત્રીત કરવા એમીઝન ઈન્વેન્ટરીમાં પસંદ કરેલ વિસ્તારો માં ત્રણ અલગ ઋતુઓમાં સતત એક મહિના સુધી હવાની ગુણવત્તાનું મોનિટરીંગ કરવામાં આવે છે.

3. ડીસ્પર્ઝન મોડેલીંગ (Dispersion Modelling)

ડીસ્પર્ઝન મોડેલીંગ એ વૈજ્ઞાનિક તકનીક છે જેના દ્વારા પ્રદુષણગ્રસ્ત વિસ્તારોને ઓળખવા વિવિધ સ્ત્રોતોમાંથી ઉદભવતા પ્રદુષકોની માત્રાનું અનુમાન કરવામાં આવે છે. આ અનુમાનીત માહિતીનો ઉપયોગ હવાની ગુણવત્તા સુધારણા માટે ચોક્કસ એક્શન પ્લાન ઘડવા તેમજ પ્રદુષણને નિયંત્રણમાં લાવવા માટેનાં વિકલ્પોનું મૂલ્યાંકન કરી શકાય છે. સદર અભ્યાસ અંતર્ગત CALPUFF Model સોફ્ટવેરનો ઉપયોગ કરી વિવિધ સ્થાનોએ હવા પ્રદુષકોની માત્રા વિશેની માહિતી મળી રહેશે.

આ અભ્યાસ વિવિધ પર્યાવરણલક્ષી નિતીઓ; શહેરી હવા ગુણવત્તા વ્યવસ્થા નીતિ, ઔદ્યોગિક નીતિ, પ્રદુષણ નિયંત્રણ નીતિ માટે આધારભૂત બની રહેશે. તદુપરાંત સદર અભ્યાસ દ્વારા સ્થાનિક લોકોમાં હવા પ્રદુષણ અંગે જાગૃતતા ફેલાવવામાં મદદ રૂપ થશે.

➤ ગ્રીન રેટીંગ, પોલ્યુશન રેટીંગ ઇન્ડેક્સ અને એક્રેડેશન:

ગ્રીન રેટીંગ અને એક્રેડેશન

ગેમી દ્વારા વિવિધ ઉદ્યોગોને ગ્રીન રેટીંગ આપવામાં આવશે. જે માટે ગેમી દ્વારા સ્કીમ બનાવવામાં આવી રહી છે. જે અંતર્ગત ઉદ્યોગોને પર્યાવરણ વ્યવસ્થાપનની ચકાસણી કરી તેનાં આધાર પર ઉદ્યોગોને રેટીંગ આપવામાં આવશે. તેમજ ISO 17020 ના અંતર્ગત Environmental Audit Scheme બનાવવામાં આવી રહી છે. જે મુજબ third party Environmental Auditors ને પ્રમાણિત કરવામાં આવશે. તદ્ ઉપરાંત, Environmental Auditing Agencies ને પ્રમાણિત કરવા માટે ISO 17011 ના અંતર્ગત Governance Scheme તૈયાર કરવામાં આવી રહી છે. જેથી, ઔદ્યોગિક એકમોને મદદરૂપ થતાં પર્યાવરણીય વ્યવસ્થાપન જળવાશે.

પોલ્યુશન રેટીંગ ઇન્ડેક્સ

ઉભરતા અને વિકાસશીલ અર્થતંત્રમાં શહેરીકરણ ઝડપી ગતિએ થઈ રહ્યું છે. શહેરો હવા, પાણી અને જમીનના પ્રદુષકોનો સ્રોત છે. નાગરિકો માટે, શહેરમાં પ્રદુષણના સ્તર અંગેની જાગૃકતા હોવી મહત્વપૂર્ણ છે, ખાસ કરીને તેમના માટે જે તેથી લગતી બીમારીઓથી પીડાય છે. ગેમીએ શહેરોની પર્યાવરણીય ગુણવત્તાના આધારે રેટિંગ આપવાની કલ્પના વિકસાવી છે જેને સિટી પોલ્યુશન રેટીંગ ઇન્ડેક્સ કહેવામાં આવેલ છે. આ પ્રોજેક્ટમાં વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન અને અન્ય એજન્સીઓ પાસેથી પર્યાવરણીય ગુણવત્તાથી લગતા ડેટા એકત્રિત કરી રાજ્યનાં મોટા શહેરોનું પોલ્યુશન રેટીંગ ઇન્ડેક્સ તૈયાર કરી સાર્વજનિક ડોમેનમાં લોચ કરવું.

➤ ક્ષેત્રીય પર્યાવરણ અસર મૂલ્યાંકન, કેરિંગ કેપેસિટી, સામુહિક પર્યાવરણીય સવલતોની efficacy / adequacy અને બાયોમેડિકલ કચરાની ગુણવત્તા ચકાસણી:

ક્ષેત્રીય પર્યાવરણ અસર મૂલ્યાંકન અને કેરિંગ કેપેસિટી

ગેમીનાં વિવિધ ઉદ્દેશ્યોમાંથી એક ઉદ્દેશ્ય, "પર્યાવરણીય સ્થિતિ અને ઉધોગિકરણ, શહેરીકરણ અને જળ સંસાધનોની વિકાસલક્ષી પ્રવૃત્તિઓના પ્રભાવનું મૂલ્યાંકન" છે, જે માટે સંસ્થાન દ્વારા "કચ્છનાં અખાતમા ક્ષેત્રીય પર્યાવરણ અસર મૂલ્યાંકન અને કેરિંગ કેપેસિટી પ્રોજેક્ટ હાથ ધરવામાં આવેલ છે. આ પ્રોજેક્ટ હેઠળ, સંસ્થા કચ્છના અખાતની આસપાસ માનવશાસ્ત્રીય પ્રવૃત્તિઓને કારણે થતી અસરોને ઓળખશે અને તેનું મૂલ્યાંકન કરશે અને જરૂરી સુધારાત્મક અને નિવારક પગલાં પણ સૂચવશે.

પર્યાવરણીય અસરોનું મૂલ્યાંકન, ગેમી દ્વારા વિવિધ હવા, પાણી, જમીન વગેરેનાં નમુનાઓનું પૃથ્કરણ કરી, પ્રશ્નોત્તરી અને સેકન્ડરી ડેટા એકત્રિત કરી અભ્યાસ કરવાની કામગીરી કરવામાં આવેલ છે. આ સાથે GIS દ્વારા નક્શાઓ તૈયાર કરી તેનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવશે.

ઉપરોક્ત પ્રોજેક્ટથી વિવિધ તાંત્રિક સૂચનો અને ભલામણોના આધારે, એક વ્યાપક પર્યાવરણીય વ્યવસ્થાપન યોજના ઘડવામાં આવશે જે કચ્છના અખાતના કુદરતી પર્યાવરણના એકંદર સંરક્ષણ અને વ્યવસ્થાપનમાં મદદ કરશે તેમજ કચ્છના અખાતની પર્યાવરણીય પરિસ્થિતિ અને અસરોનાં મૂલ્યાંકનથી સરકારી સંસ્થાઓ, સંશોધકો અને સંબંધિત સત્તાધિકારી વિભાગોને ફાયદો થશે.

આ પ્રોજેક્ટ હેઠળ, ગેમી સંસ્થાન દ્વારા સને ૨૦૨૩-૨૪માં નિયમિત Environmental Monitoring ઉપરાંત સંસ્થાન દ્વારા Environmental Carrying Capacity નો અભ્યાસ કરવામાં આવશે.

બાયોમેડિકલ કચરાની ગુણવત્તા ચકાસણી

રાજ્યમાં પ્રવર્તિત બાયો-મેડિકલ વેસ્ટ મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમનો અભ્યાસ કરવાનું મહત્વનું કાર્ય ગેમી દ્વારા કરવામાં આવેલ છે. આ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત સંસ્થાએ રાજ્યમાં Health Care Facilities માંથી ઉત્પન્ન થતાં બાય-મેડિકલ કચરાની જીલ્લા મુજબની ઇન્વેન્ટરી હાથ ધરવાનું નક્કી કર્યું છે. પહેલા તબક્કામાં કુલ પાંચ જિલ્લાની ઇન્વેન્ટરી (રાજકોટ, મોરબી, મહેસાણા, અરવલ્લી અને નવસારી) પૂર્ણ કરેલ છે. બીજા તબક્કામાં ત્રણ જિલ્લાની (આણંદ, ભરૂચ અને સુરેન્દ્રનગર) ઇન્વેન્ટરી પૂર્ણ કરેલ છે.

આ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત Covid-19ના સારવાર / ક્વોરેન્ટાઇન / નિદાન દરમિયાન ઉત્પન્ન થયેલ કચરાના વ્યવસ્થાપન અને નિકાલ અંગેની CPCB ગાઈડલાઈન્સનું ગુજરાતી અનુવાદ કરી આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ વિભાગ તથા અન્ય વિભાગોને મોકલવામાં આવેલ હતી. વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ દરમિયાન બાયોમેડિકલ કચરા અંગેની વિવિધ તાલીમનું આયોજન કરવામાં આવશે.

સામુહિક પર્યાવરણીય સવલતોની efficacy / adequacy

ઉદ્યોગોમાંથી ટ્રીટેડ અથવા આંશિક રીતે ટ્રીટ કરેલા પ્રદૂષિત પાણીના નિકાલને કારણે સપાટીય જળ સંસાધનોની ગુણવત્તામાં સતત ઘટાડો જોવા મળે છે. આ પ્રદૂષિત પાણીને ઘરેલુ ગંદા પાણી કરતાં પણ વધુ જોખમી માનવામાં આવે છે. MSME ઔદ્યોગિક એકમો પાસે ઔદ્યોગિક પ્રદૂષિત પાણી ને ટ્રીટ કરવાની નાણાકીય, વ્યવસ્થાપક અને તકનીકી ક્ષમતા હોતી નથી. તેથી, ઔદ્યોગિક એકમો દ્વારા CETP સ્થાપિત કરવામાં આવે છે. પર્યાવરણીય કાયદાઓનું પાલન કરવા માટે, ઉદ્યોગોએ તેમના પ્રદૂષિત

પાણીને ટ્રીટમેન્ટ આપવી અને પર્યાવરણમાં નિકાલ કરતા પહેલા નિયત ધોરણો સાથે અનુરૂપ કરવા ફરજિયાત છે.તેના અનુસંધાનમાં, ગુજરાત પર્યાવરણ પ્રબંધન સંસ્થા (GEMI) એ વિવિધ CETP ના ડિસ્ચાર્જ પોઇન્ટ્સનું મોનિટરિંગ કરવાનું કાર્ય હાથ ધર્યું છે.

આ યોજના/સ્કીમ અંતર્ગત ગેમી દ્વારા CETP ના ડિસ્ચાર્જ પોઇન્ટ્સનું સમયસર મોનિટરિંગ કરીને, નદી માં ડિસ્ચાર્જ થઈ રહેલા ટ્રીટેડ ઈફ્લુઅન્ટની વાસ્તવિક સ્થિતિ જાણવી શક્ય બનશે. ટ્રીટેડ ઈફ્લુઅન્ટની ગુણવત્તાની સરખામણી GPCB દ્વારા નિર્ધારિત CCA માં ઉલ્લેખિત ધોરણો સાથે કરી શકાશે. જેથી ટ્રીટેડ ઈફ્લુઅન્ટ ના નિશ્ચિત ધોરણો નો પાલન થાય છે કે નહીં તેની જાણકારી મેળવી શકાશે.સદર જાણકારી સંબંધિત સત્તાધીશોને અને સ્થાનિક સંસ્થાઓને મળી રહેશે.CETP ના સંચાલકોને નિર્ધારિત ધોરણોનું પાલન કરવા અંગે અને સપાટીય જળસ્ત્રોતો (recipient water body) પર થતી પ્રદૂષણની અસર ઘટાડવા અર્થે ના પગલાં લેવા નો ખ્યાલ આવશે.સમયાંતર મોનીટરીંગ દ્વારા CETPs ની કાર્યક્ષમતાનું મૂલ્યાંકન કરી શકાશે અને CETP ની કામગીરી અને સંચાલનને સુધારવા માટે જરૂરી સૂચનો અને ભલામણો આપવામાં આવશે.વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં અમદાવાદ જીલ્લાના CETP ના ડિસ્ચાર્જ પોઇન્ટ્સનું મોનીટરીંગ કરવામાં આવશે.

➤ ભૂગર્ભજળ સ્ત્રોતના ગુણવત્તાની ચકાસણી અને ગટરના પાણીનો સીંચાઇમાં ઉપયોગ.

ભૂગર્ભજળના સ્ત્રોતોની ગુણવત્તાની ચકાસણી

ભુપૃષ્ઠ જળના પ્રદૂષણ અંગેની ચકાસણી, ભવિષ્યમાં થતા ફેરફારો અંગેની માહિતી મેળવવા માટે મદદરૂપ થાય તેમ છે. આ પ્રોજેક્ટ દ્વારા પાછળનો ટકાઉ વિકાસ અને લાંબા સમય સુધી ભુપૃષ્ઠ પાણીના સ્ત્રોતોની જાળવણી અંગેની માહિતી મેળવી શકાશે.

ભુપૃષ્ઠ જળના સ્ત્રોતોની હાલની ગુણવત્તા અને તેમાં કયા પ્રકારના પ્રદૂષણકારક પદાર્થો રહેલા છે તેની જાણકારી મેળવવાનો છે. વિવિધ સ્થળો પરથી રાસાયણિક પરીમાણોના નમુનાઓ એકત્ર કરી, પાણીના સંપૂર્ણ ગુણવત્તાની ચકાસણી કરી, પાણી પીવા માટે અને અન્ય ઉપયોગ માટે લેવા લાયક છે કે નહીં તે જાણી શકાશે. આ પ્રોજેક્ટનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય ગુજરાત રાજ્યના ભુપૃષ્ઠ જળની વાસ્તવિક સ્થિતિ દર્શાવવી. ગુજરાત સરકારશ્રીના સંબંધિત વિભાગોને આ બાબત પરની માહિતી આપી યોગ્ય પગલા લેવા માટે મદદ થવા માટેની છે. આ માટે એક અસરકારક પાણીની ગુણવત્તા ચકાસણી કરી પ્રદૂષણ અટકાવવામાં મદદરૂપ થઈ શકે તેમ છે.

સદર પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત પસંદગી કરવામાં આવેલ વિસ્તાર ની પ્રાથમિક માહિતી જેવી કે જેતે વિસ્તારમાં આવેલ વિવિધ પાણીના સ્ત્રોતો જેવાકે બોરવેલ કુવા જેના દ્વારા સમગ્ર ગ્રામ્ય વિસ્તારનું ભુપૃષ્ઠ પાણીનું પ્રતિનિધિત્વ કરી શકે. વિસ્તારની પાણીના મુખ્ય સ્ત્રોત તથા તેમના ઉપયોગોની માહિતી એકત્ર કરવામાં આવે છે. ત્યારબાદ આ અભ્યાસ અંતર્ગત ગામમાં આવેલ વિવિધ ભુપૃષ્ઠ સ્ત્રોતો(કુવા, ,બોરવેલ વગેરે)ના નમુના એકઠા કરવામાટે જગ્યાની પસંદગી કરવામાં આવે છે. નમુનાઓ એકત્ર કરી ગેમીની પ્રયોગશાળામાં પૃથક્કરણ માટે મોકલી આપવામાં આવે છે. આ અભ્યાસ ભૂપૃષ્ઠ જળમાં થયેલ અધ:પતન અંગે વિવિધ નિયંત્રણના વિકલ્પો આપી સરકારને પર્યાવરણ લક્ષી નીતિ ગઢવામાં મદદ પૂરી પાડે છે. વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ દરમ્યાન ગુજરાત રાજ્યના બનાસકાંઠા જીલ્લાનો અભ્યાસ કરવામાં આવશે .

ગટરના પાણીનો સિંચાઈમાં ઉપયોગ

વર્તમાન સમયમાં શહેરીકરણ અને વસ્તીવધારાના કારણે કુદરતી જળસ્રોતોના ઉપયોગના લીધે પાણીની અછતની સમસ્યા ઉદભવી છે. વધુમાં, ઔદ્યોગીકરણના કારણે પાણીના પ્રદુષણમાં થતો વધારો એક વિકટ સમસ્યા છે. શુદ્ધ પાણીની કટોકટી અને પ્રદુષિત પાણીના નિકાલની ગંભીર સમસ્યાઓને નિયંત્રણમાં લાવવા માટે શુદ્ધિકરણ કરેલા ગટરના પાણીનો સિંચાઈ માટે ઉપયોગ એ ખુબ સારો વિકલ્પ છે જેના દ્વારા સિંચાઈમાં ઉપયોગમાં લેવાઈ રહેલ કેનાલ અને બોરવેલના પાણીનો ક્રમશઃ ઘટાડો કરી શકાય, તેમજ સપાટીય જળસ્રોતોના પ્રદુષણને નિવારી શકાય છે. વર્તમાન સમયમાં શહેરો અને ગામડાઓમાં ગટરના પાણીનો ખેતીના સિંચાઈના સ્ત્રોત તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. આમ, યોગ્ય પદ્ધતિ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવામાં આવે તો પર્યાવરણમાં થતું નુકશાન અટકાવી શકાય છે. ગેમી, સંસ્થાન દ્વારા ગટરના પાણીનો સિંચાઈમાં ઉપયોગ કરી તેનાથી થતા ફાયદા અને નુકશાન અંગેની અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવેલ છે. જે અંતર્ગત ગાંધીનગર જિલ્લા, ખેડા જિલ્લાના કપડવંજ તાલુકા તથા અમદાવાદ જિલ્લાના ગ્યાસપુર ગામમાં અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો હતો. આ અભ્યાસનાં ભાગરૂપે આગામી વર્ષમાં સુરત જિલ્લો અને નવા જિલ્લાઓનો સદર અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવશે.

આ અભ્યાસનાં ભાગરૂપે વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માં સુરત જિલ્લાના ગામડાઓનો અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવશે. જેમાં નીચે મુજબના મુદ્દાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવશે.

- શુદ્ધિકરણ કરેલ ગટરના પાણીની ગુણવત્તાની ચકાસણી (monitoring at STP Outlet),
- સિંચાઈ ક્ષેત્રમાં વપરાતા શુદ્ધિકરણ કરેલ/ ન કરેલ ગટરના પાણીની તથા અન્ય જળસ્રોતોની પાણીની ગુણવત્તાની ચકાસણી,
- માટીની ગુણવત્તા પર થતી શક્ય અસરોને ઓળખવા માટે તમામ પર્યાવરણીય પરિમાણોની ચકાસણી
- પાક પર થતી શક્ય પ્રતિક્રિા અસર નો અભ્યાસ

ગુજરાત પર્યાવરણ પ્રબંધ સંસ્થાન (ગેમી) ના સેમ્પલિંગ પ્રોટોકોલ પ્રમાણે વિવિધ જગ્યા પરથી પાણી, માટી તથા પાકના નમૂનાઓ એકત્રિત કરવામાં આવશે અને તેના પર્યાવરણીય પરિમાણોનું વિશ્લેષણ કરવામાં આવશે.

➤ e-બેઇઝ ગવર્નસ મોડેલ દ્વારા એન્વાયર્મેન્ટ મોનિટરીંગ સીસ્ટમ

ઇ-બેઇઝ આધારીત પર્યાવરણ મોનીટરીંગ સિસ્ટમ માં વિવિધ પર્યાવરણીય પરિમાણોને GIS tools (જેવા કે, Arc GIS Desktop Licence, 3D Analytics અને Spatial Analysis) દ્વારા Geographically represent કરવામાં આવે છે. GIS ના ઉપયોગથી Spatial અને Geographic ડેટાની માહિતી એકત્રીત કરવામાં આવે છે. જેના દ્વારા GIS આધારીત વિવિધ નકશાઓ તૈયાર કરવામાં આવે છે અને તેનો ઉપયોગ પર્યાવરણને લગતી સમસ્યાઓના નીરાકરણ માટે થાય છે. વિવિધ માહિતીઓનું GIS (Geographical Information System) દ્વારા સંકલન અને એકીકરણ કરીને પર્યાવરણીય સ્થિતિને વધુ સારી રીતે રજૂ કરી શકાય છે.

➤ ઔદ્યોગિક એકમોને સહાય કરી ધન કચરો વિનિમય કેન્દ્ર તરીકે સ્થાપવામાં

મદદરૂપ. :-

ગુજરાત રાજ્યના ઔદ્યોગિક એકમોમાંથી ઉદ્ભવતા ધન કચરા નુ પ્રમાણ ખુબજ વ્યાપક પ્રમાણમાં વધી રહ્યું છે અને તેનો યોગ્ય નિકાલ એ એક ગંભીર પર્યાવરણીય સમસ્યા બની ગઇ છે. આ સમસ્યાનું નિરાકરણ લાવવાં માટે ધન કચરાના ઉત્પાદન વિશેની સચોટ માહિતી અતિ આવશ્યક છે.

ઉપરોક્ત બાબતને ધ્યાને લઇ ઔદ્યોગિક ધન કચરાનો યોગ્ય નિકાલ કરી શકાય તેમજ તેનો અન્ય ઔદ્યોગિક એકમો દ્વારા પુનઃઉપયોગ કરી શકાશે.

➤ ગુજરાતમાં ઉદ્ભવતા ઔદ્યોગિક કચરો, ધન કચરો તેમજ ઇ કચરાની ઇન્વેન્ટરી તેમજ વપરાશ બાબતની મોજણી.

હાલમાં, શહેરી વિસ્તારોથી ઉત્પન્ન ઘરગથ્થુ ધન કચરાની પરિસ્થિતિને જોતા ધન કચરાના ઉત્પાદન અંગે કોઇપણ પ્રકારના એકમ કે સચોટ માહિતી મેળવવી એ વ્યાપક સમસ્યા બની ગયેલ છે. તે ઉપરાંત પ્લાસ્ટિક કચરાની સમસ્યા પણ સર્જાયેલી છે. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાને લેતા, સંસ્થા દ્વારા ઉત્પન્ન થતા ઘરગથ્થુ ધન કચરાની યોજનાની મોજણી હાથ ધરવામાં આવશે તથા ઉત્પન્ન તથા પ્લાસ્ટિક કચરાનો પણ અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવશે. સાથે સાથે GIS નકશાઓ તૈયાર કરી તેનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવશે. જેથી ગુજરાતમાં ઉદ્ભવતા ધન કચરો ની મોજણી કરી તેના ઉદ્ભવ અંગે ની સચોટ માહિતી મેળવી શકારો અને પર્યાવરણમાં ઉદ્ભવતા નકામો કચરાનો ઘટાડો કરી શકાશે. વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ દરમિયાન ગુજરાત રાજ્યના કોઈ પણ એક શહેરી વિસ્તારનો અભ્યાસ કરવામાં આવશે.

➤ પર્યાવરણ પ્રબંધ આધારીત સર્ટીફિકેઇડ અભ્યાસક્રમો :-

ગેમી દ્વારા વિવિધ પર્યાવરણને લગતા શરૂ કરવામાં આવેલ છે. હાલમાં “Identification & Quantification of Impacts and Mitigation Measures in Environment Impact Assessment” કોર્સ શરૂ કરવામાં આવેલ છે.

➤ ગેમીને સંશોધન અને વિકાસના કેન્દ્ર તરીકે વિકસિત કરવાની યોજના

ગેમીને સંશોધન અને વિકાસના કેન્દ્ર તરીકે વિકસિત કરવાની યોજના અંતર્ગત ગેમી દ્વારા વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માં નીચે મુજબના પર્યાવરણીય વિષયો પર સંશોધનો કરવામાં આવશે.

1. State of environment, threats and environmental impacts in the Gulf of Kutch, Gujarat, India.
2. Comprehensive Environmental Assessment of Urban Water bodies, Identification of Eutrophication Risk in relation to anthropogenic activities, its impact, and management strategies for lake restoration.
3. Application of Water Quality Index and Multivariate Statistical Analysis for assessment of River water quality
4. Assessment of pollution load of water from discharge of industrial wastewater
5. Estimation of pollution index and hazardous effects of wastewater irrigation.
6. A study reporting ramifications of Rural anthropogenic activities on environmental attributes and formulation of an approach to cater to its adverse impacts.
7. Hydro geochemical analysis and assessment of potential threats to groundwater quality due to infiltration of agricultural run-off

➤ મુખ્ય સ્થિર જળાશયો (તળાવ) માટે પર્યાવરણીય આકારણી પરથી તારવેલી સંરક્ષણ વ્યૂહરચના ઘડવા માટે:-

ગુજરાત રાજ્યના શહેરોની વિવિધ ભૌતિક રાસાયણિક પરિમાણોના વિશ્લેષણ દ્વારા સ્થિર જળાશયોમાં પાણીની ગુણવત્તાનું વ્યાપક વૈજ્ઞાનિક વિશ્લેષણ અને તળાવોમાં થતી પ્રવૃત્તિઓને ધ્યાનમાં લઈ, તેની આકારણી પરથી, પાણીની ગુણવત્તાને સુધારવા માટે વર્તમાન સ્થિતિ અને વ્યૂહરચનાઓ હાથ ધરવામાં આવશે અને આ કારણે તળાવોના સંરક્ષણ માટે એકદંરે મેનેજમેન્ટ પ્લાન બનાવવામાં આવશે.

વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં ગુજરાતના બનાસકાંઠા અને સાબરકાંઠા જિલ્લાના અર્બન વિસ્તારના તમામ જળ સ્ત્રોતો(જેવા કે તળાવો) માંથી પસંદગી કરવામાં આવેલ તળાવની પ્રાથમિક માહિતી જેવી કે જે તે વિસ્તારમાં આવેલ ભોગોલીક પરિસ્થિતિના ડેટા એકઠા કરવામાં આવે છે. ત્યારબાદ સંસ્થાન દ્વારા વિસ્તારની પ્રાથમિક મુલાકાત લેવામાં આવે છે, જેમાં સદર વિસ્તારમાં પસંદગી કરવામાં આવેલ તળાવના વ્યસ્થાપન સંસ્થાન જોડે મુલાકાત કરવામાં આવે છે અને મૂળભૂત વિગતો જેવીકે તળાવમાં પાણીના મુખ્ય સ્ત્રોત તથા તેમના ઉપયોગો વગેરે માહિતી એકઠી કરવામાં આવે છે. ત્યારબાદ આ અભ્યાસ અંતર્ગત પાણીના નમુના એકઠા કરવામાટે જગ્યાની પસંદગી કરી ને નમુના એકત્ર કરી ગેમીની પ્રયોગશાળામાં પૃથક્કરણ માટે મોકલી આપવામાં આવે છે. સદર પર્યાવરણીય પરીમાણોના પરિણામ આવ્યા બાદ પૃથક્કરણના પરિણામ પરથી સદર વિસ્તારનો તળાવોની સંરક્ષણ વ્યૂહરચના તૈયાર કરી અને તળાવોના જળની ગુણવત્તામાં સુધારો સૂચવવામાં આવશે અને સદર તૈયાર કરેલ અહેવાલની રજૂઆત કરવામાં આવે છે.

છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં મળેલ અનુદાન

છેલ્લા પાંચ વર્ષમાં (૨૦૧૮-૧૯, ૨૦૧૯-૨૦, ૨૦૨૦-૨૧, ૨૦૨૧-૨૨, ૨૦૨૨-૨૩) માટે નીચે પ્રમાણે નાણાંકીય જોગવાઈ ગુજરાત સરકાર દ્વારા અનુદાન સહાય તરીકે કરવામાં આવી.

(રૂ. લાખમાં)

વર્ષ	મંજૂર થયેલ નાણાકીય જોગવાઈ	મળેલ ગ્રાન્ટ	ટીપ્પણી
૨૦૧૮-૧૯	૮૭૦.૦૦	૮૭૦.૦૦	એપ્રિલ-૧૮ થી ફેબ્રુઆરી-૧૯ સુધી કુલ ગ્રાન્ટની રકમમાંથી ગ્રાન્ટના નાણા મળેલ છે.
૨૦૧૯-૨૦	૫૨૫.૦૦	૫૨૫.૦૦	એપ્રિલ-૧૯ થી ફેબ્રુઆરી-૨૦ સુધી કુલ ગ્રાન્ટની રકમમાંથી ગ્રાન્ટના નાણા મળેલ છે.
૨૦૨૦-૨૧	૫૨૫.૦૦	૫૨૫.૦૦	એપ્રિલ-૨૦૨૦ થી ફેબ્રુઆરી-૨૦૨૧ સુધી કુલ ગ્રાન્ટની રકમમાંથી ગ્રાન્ટના નાણા મળેલ છે.
૨૦૨૧-૨૨	૫૩૩.૦૦	૫૩૩.૦૦	એપ્રિલ-૨૦૨૧ થી ફેબ્રુઆરી-૨૦૨૨ સુધી કુલ ગ્રાન્ટની રકમમાંથી ગ્રાન્ટના નાણા મળેલ છે.
૨૦૨૨-૨૩	૭૦૦.૦૦	૭૦૦.૦૦	એપ્રિલ-૨૦૨૨ થી ફેબ્રુઆરી-૨૦૨૩ સુધી કુલ ગ્રાન્ટની રકમમાંથી ગ્રાન્ટના નાણા મળેલ છે.

ગેમીની વિવિધ કામગીરીઓ માટે ચાલુ બાબત હેઠળ સને ૨૦૨૩-૨૪ના વર્ષમાં નીચેની વિગતે ગ્રાન્ટની દરખાસ્ત કરવામાં આવે છે.

ક્રમ નં	યોજનાનું નામ	વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ની ચાલુ બાબતની દરખાસ્ત (રૂ. લાખમાં)
૧	મુખ્ય સદર: ૨૭/૨૨૧૫ પાણી પુરવઠો અને સ્વચ્છતા વિભાગ-૧: 'ગેમી' સંસ્થાનને સહાયક અનુદાન	૭૦૦.૦૦

ગુજરાત ઇકોલોજીકલ
એજ્યુકેશન એન્ડ રીસર્ચ
ફાઉન્ડેશન,
ગાંધીનગર

ગુજરાત ઇકોલોજીકલ એજ્યુકેશન એન્ડ રીસર્ચ (“ગીર”) ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગર.

ભાગ – ૧

પ્રસ્તાવના :

ગુજરાત ઇકોલોજીકલ એજ્યુકેશન એન્ડ રીસર્ચ ફાઉન્ડેશન એટલે કે “ગીર” ફાઉન્ડેશન ગુજરાત સરકારના વન અને પર્યાવરણ વિભાગ દ્વારા સ્થાપવામાં આવેલ એક સ્વાયત્ત સંસ્થા છે. જેની નોંધણી ઇન્ડિયન સોસાયટીઝ એક્ટ-1860 તથા પબ્લિક ટ્રસ્ટ તરીકે બોમ્બે પબ્લિક ટ્રસ્ટ એક્ટ-1950 હેઠળ થયેલ છે. “ગીર” ફાઉન્ડેશન ગુજરાત રાજ્યમાં પ્રકૃતિ શિક્ષણ અને સંશોધનના ક્ષેત્રમાં માઈ ફેબ્રુઆરી-૧૯૮૩થી કાર્યરત છે.

“ગીર” ફાઉન્ડેશનના મુખ્ય ઉદ્દેશ પ્રકૃતિ, વન્યપ્રાણી, પર્યાવરણ અને સંલગ્ન વિષયોમાં શિક્ષણના માધ્યમથી જાહેર જનતા અને શાળા કોલેજના વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપવાનો અને પરિસરીય સંશોધનોનો છે. “ગીર” ફાઉન્ડેશનનો ખાસ ઉદ્દેશ અને હેતુ નીચે મુજબ છે.

- પ્રજાજનો, બાળકો તથા યુવાનોમાં પ્રકૃતિ તેમજ વન્યપ્રાણી માટે પ્રત્યે પ્રેમ ઉત્પન્ન કરવો.
- પરીસરીય અંગેના સંશોધનમાં સક્રિય રીતે કામે લાગવું તથા ભવિષ્ય માટે કુદરતી સંપત્તિ જાળવી રાખવા સારૂ અને સામાન્ય પ્રજાને આ અંગે શિક્ષણ આપવા સહિત વન્ય વનસ્પતિ તથા પ્રાણી સુષ્ટિના સંરક્ષણના કાર્યને પૃષ્ઠિ આપવી.
- વન્યપ્રાણી ઉદ્યાનો તથા સ્થાનિક જાતોના રોપવનો સ્થાપવા તથા જાળવવા તથા લોકોના શિક્ષણ તથા શિક્ષણપ્રદ આનંદ માટે બધા જીવંત નમુનાઓ તેના યોગ્ય વનસ્પતિય આવરણ સહિત પ્રદર્શિત કરવા અને જીવ વૈજ્ઞાનિક સંશોધન તેમજ સંલગ્ન પ્રવૃત્તિ સાથે સંકળાયેલ પ્રાકૃતિક ઇતિહાસની દરેક શાખાઓને પૃષ્ઠિ આપવી.
- ગુજરાતની અગત્યની પ્રાકૃતિક સંપત્તિ વિશે તથા તેની વિવેકપૂર્ણ અને વૈજ્ઞાનિક વ્યવસ્થા અને વિકાસ તરફ ધ્યાન કેન્દ્રીત કરવું.
- વિનાશને આરે ઉભેલી વનસ્પતિ તેમજ પ્રાણીઓની જાતોના પુનર્જનનનું આયોજન કરવું કે જેથી આવી જાતોને તેના પ્રાકૃતિક સ્થાનમાં ફરીથી દાખલ કરી શકાય.
- ખાસ કરીને સ્થાનિય પ્રદેશો તથા તેની નજીક આવેલા પ્રાણી – ભૌગોલિક પ્રદેશોના પ્રાણી તથા વનસ્પતિ જીવનના અભ્યાસ સહિત પ્રાકૃતિક ઇતિહાસ અંગેના જ્ઞાનને પૃષ્ઠિ આપવી.
- પ્રાકૃતિક ઇતિહાસની સર્વે શાખાઓમાં સંશોધન કરવાનો અને જરૂર જણાય ત્યાં આવા સંશોધનમાં જોડાયેલ બીજી સંસ્થાઓ તથા વ્યક્તિઓને જરૂરી માહિતી, સલાહ તથા નાણા પણ આપીને મદદ કરવી.
- એક અથવા તેથી વધુ સંગ્રહાલયો, ઉદ્યાનો તથા જીવંત અગર મૃત પ્રાણીઓ અને વનસ્પતિના સંગ્રહો જે પ્રાકૃતિક ઇતિહાસના અભ્યાસ માટે યોગ્ય હોય તેવા પુરા પાડવા, ખરીદ કરવા, બાંધવા, સજ્જ કરવા તથા ભરપુર કરવા વિગેરે.
- વનસ્પતિ તેમજ પ્રાણીના નમુનાઓની વ્યવસ્થિત જાળવણી તથા નોંધ રાખવાનું તથા તેને પ્રદર્શિત કરવાનું કાર્ય.

એકંદર સંક્ષેપ:

“ગીર” ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગર દ્વારા નીચેની સંશોધનાત્મક પ્રકૃતિ, વન્યપ્રાણી તથા પર્યાવરણલક્ષી પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવામાં આવે છે.

➤ પ્રકૃતિ તથા પારિસ્થિતિકીય શિક્ષણ:

➤ ઈન્દ્રોડા પ્રકૃતિ ઉદ્યાન તથા અરણ્ય ઉદ્યાન:

સાબરમતી નદીના પૂર્વકાંઠે બાસણ ૩૦૦ હેક્ટર(અરણ્ય ઉદ્યાન) અને પશ્ચિમ કાંઠે ૧૬૮ હેક્ટર વિસ્તારમાં ઈન્દ્રોડા પ્રકૃતિ ઉદ્યાન વિકસાવવામાં આવેલ છે. ઈન્દ્રોડા પ્રકૃતિ ઉદ્યાનમાં દર વર્ષે ૬.૦૦ લાખ જેટલા મુલાકાતીઓ મુલાકાત લેતા હોય છે. આ મુલાકાતીઓના વ્યવસ્થાપન માટે ઓનલાઈન વેબસાઈટ તૈયાર કરવામાં આવેલ છે જેથી મુલાકાતીઓ ઓનલાઈન ટીકીટ બુક કરાવી શકે અને ઓનલાઈન પેમેન્ટ કરી શકાય તેવી વ્યવસ્થા કરવામાં આવેલ છે. વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ દરમિયાન ૩.૯૦ લાખથી વધુ પ્રવાસીઓએ ઉદ્યાનની મુલાકાત લીધેલ હતી. જ્યારે ૨૦૨૨-૨૩ (માહે જાન્યુઆરી-૨૦૨૩) દરમિયાન ૪.૭૮ લાખથી વધુ પ્રવાસીઓએ મુલાકાત લીધેલ છે.

ઈન્દ્રોડા પ્રકૃતિ ઉદ્યાન ખાતે ઈન્દ્રોડા પ્રકૃતિ ઉદ્યાન ખાતે સને ૨૦૨૩-૨૦૨૪ના વર્ષમાં વિવિધ વિભાગોની જાળવણી તથા વિકાસલક્ષી કામોનું આયોજન હાથ ધરવામાં આવનાર છે. જેમાં મુખ્યત્વે એન્ટ્રી ગેટ, બાઉન્ડ્રી વોલ, ફોસીલ પાર્ક, વેટરનરી હોસ્પિટલને અધ્યતન બનાવવી, કેમ્પ સાઇટના નવીનીકરણ, નવા પક્ષીગૃહનું નિર્માણ કરવાની કામગીરી, તૃણભક્ષી તથા તમામ પ્રાણીઓના પાંજરાઓના નવીનીકરણની કામગીરી, તેમજ મુલાકાતીઓની પીવાના પાણી, ટોઇલેટની વ્યવસ્થા અને વિશ્રામ કુટિરની સુવિધા પુરી પાડવાની કામગીરી કરવામાં આવનાર છે. ઉપરાંત અરણ્ય ઉદ્યાન ખાતે કેમ્પ સાઇટના નવીનીકરણની કામગીરી તથા ચેઇનલીંક ફેન્સીંગની તથા ગેટની કામગીરી કરવામાં આવનાર છે. આ માટે સને ૨૦૨૩-૨૪ના વર્ષમાં દરખાસ્ત કરવામાં આવેલ છે.

➤ હિંગોળગઢ અભયારણ્ય:

રાજકોટ જિલ્લાના જસદણ તાલુકામાં આવેલ હિંગોળગઢ અભયારણ્યનો વહીવટ અને વિકાસ રાજ્ય સરકાર તરફથી ‘ગીર’ ફાઉન્ડેશન હસ્તક મુકવામાં આવેલ છે. અહીં પ્રાકૃતિક શિક્ષણ સંકુલ વિકસાવવામાં આવેલ છે. વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ દરમિયાન ૪૧૭૦ જેટલા પ્રવાસીઓએ આ અભયારણ્યની મુલાકાત લીધી હતી. જ્યારે વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ (માહે જાન્યુઆરી, ૨૦૨૨ સુધીમાં) ૧૫૭૨૪ જેટલા પ્રવાસીઓએ આ અભયારણ્યની મુલાકાત લીધેલ છે.

સને ૨૦૨૨-૨૩માં હિંગોળગઢ અભયારણ્ય ખાતે વિવિધ જાળવણી તથા વિકાસની કામગીરીઓ કરવામાં આવેલ છે. જેમાં મુખ્યત્વે રોપા વાવેતર, કેક્ટસ ગાર્ડનના રીનોવેશન, અભયારણ્ય ફરતે દિવાલની કામગીરી, વ્યુ પોઇન્ટ, રેસ્ટ હાઉસના રીનોવેશન તથા ચેકડેમના રીનોવેશનની કામગીરી કરવામાં આવેલ છે. સને ૨૦૨૩-૨૦૨૪ના વર્ષમાં અભયારણ્ય માટે જાળવણી તથા અન્ય વિકાસ કામો માટે દરખાસ્ત કરવામાં આવેલ છે.

➤ સુષ્ટિ સામાયિકનું પ્રકાશન :

“ગીર” ફાઉન્ડેશનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ લોકોની પર્યાવરણ પ્રત્યે જાગૃતિ કેળવવાનો તથા પર્યાવરણ, વન, વન્યપ્રાણી અને અન્ય સંબંધિત શિક્ષણ આપવા માટેનો છે. આ કામગીરીના ભાગરૂપે સુષ્ટિ નામના સામાયિકનું પ્રકાશન કરવામાં આવે છે. જેમાં વન, પર્યાવરણ અને વન્યપ્રાણીના વિવિધ વિષયોને લઈ ખાસનોંધ, લેખો, પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે. આ સામાયિકનો મુખ્ય હેતુ ગુજરાતમાં વન્યજીવોને લગતી જાગૃતતા ફેલાવવાનો છે. આ સામાયિકને ગુજરાતની વિવિધ શાળાઓ, નેચર ક્લબ તથા વિવિધ સરકારી તથા બિન સરકારી સંસ્થાઓ, સંગઠનોને મોકલવામાં આવે છે.

વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ અને વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ (જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ અંતિત) સુષ્ટિ સામાયિકના “કેક્ટસ વિશેષાંક”, “પ્રાણી સ્થળાંતર” અને “પક્ષી સ્થળાંતર” એમ ૩ (ત્રણ) વિશેષાંકો પ્રકાશિત કરવામાં આવેલ છે.

➤ પક્ષી દર્શન તાલીમ કાર્યક્રમ :

“ગીર” ફાઉન્ડેશન દ્વારા સને ૨૦૦૬-૦૭ થી દર વર્ષે માહે નવેમ્બર થી ફેબ્રુઆરી માસના દર રવિવારે ઇન્દ્રોડા પ્રકૃતિ ઉદ્યાન ખાતે પક્ષી દર્શનના તાલીમ કાર્યક્રમનું આયોજન કરવામાં આવે છે. આ માટે દર માસે એક લેખે ચાર બેચનું આયોજન કરવામાં આવે છે. દરેક બેચમાં ૪૦-૪૫ તાલીમાર્થીઓને પક્ષીની ઓળખ, પક્ષીની વર્તણૂક, પક્ષી ઓળખવાની રીત વગેરે બાબતોથી માહિતગાર કરવામાં આવે છે. દરેક બેચને ચાર પૈકીના એક રવિવારે નજીકના પક્ષી અભ્યારણ્ય થોળ કે નળ સરોવરની પ્રત્યક્ષ મુલાકાત કરાવી સ્થાનિક તેમજ આયાવર પક્ષીઓની વધુ જાણકારી મળી રહે તેવું આયોજન કરવામાં આવે છે. વર્ષ ૨૦૦૬-૦૭ થી ૨૦૨૨-૨૩ (માહે જાન્યુઆરી-૨૦૨૩) સુધીમાં કુલ ૨૦૬૭ લાભાર્થીઓને જાણકારી આપેલ છે. હાલમાં પક્ષી દર્શન કાર્યક્રમ ચાલુમાં છે.

➤ પ્રકૃતિ શિક્ષણ શિબિર :

“ગીર” ફાઉન્ડેશનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ પ્રકૃતિ, વન્યપ્રાણી, પર્યાવરણને સંલગ્ન વિષયોમાં શિક્ષણ અને સંશોધનના માધ્યમથી જાહેર જનતા અને ખાસ કરીને શાળા-કોલેજના વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણ આપવાનો છે. જેના ભાગરૂપે “ગીર” ફાઉન્ડેશન દ્વારા સને ૧૯૮૩ થી પ્રકૃતિ શિક્ષણ શિબિરનું આયોજન કરવામાં આવે છે. આ કાર્યક્રમના ભાગ રૂપે ઇન્દ્રોડા પ્રકૃતિ ઉદ્યાન, અરણ્ય ઉદ્યાન અને હિંગોળગઢ અભ્યારણ્ય એમ ત્રણ સ્થળો ખાતે પ્રકૃતિ શિક્ષણ શિબિરો યોજવામાં આવે છે. જેમાં બે રાત્રિ તથા ત્રણ દિવસની આ શિબિરોમાં રહેવાની તથા જમવાની વ્યવસ્થા “ગીર” ફાઉન્ડેશન દ્વારા વિનામૂલ્યે કરવામાં આવે છે. આ શિબિરાર્થીઓને પર્યાવરણ વિષયનું પુસ્તક પણ આપવામાં આવે છે. આ કેમ્પમાં તાલીમાર્થીઓ જંગલો, વન્યજીવન, પરિસ્થિતિ વિજ્ઞાન અને પર્યાવરણ વગેરેનું વાસ્તવિક જ્ઞાન મેળવે છે. વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ દરમિયાન શિબિર ચાલુ કરવામાં આવેલ છે. અત્યાર સુધીમાં કુલ ૮૮ શિબિર પૂર્ણ કરવામાં આવેલ છે.

➤ નેશનલ ગ્રીન કોર (NGC):

શાળાના બાળકોમાં પર્યાવરણ અંગે જાગૃતિ લાવવા તેમજ સંવેદનશીલતા લાવવા માટે ‘નેશનલ ગ્રીન કોર’ યોજના અમલમાં મુકવામાં આવેલ છે.

‘ગીર’ ફાઉન્ડેશન દ્વારા યોજનાનું સંચાલન ગુજરાત રાજ્ય વન વિભાગ તેમજ શિક્ષણ વિભાગની મદદથી કરવામાં આવે છે. હાલમાં ગુજરાત રાજ્યમાં ૧૦૧૩૧ થી વધુ શાળાઓ / કોલેજોમાં એન.જી.સી. ઇકો ક્લબ કાર્યરત છે. વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨ માં તમામ ઇકો ક્લબને વાર્ષિક રૂ. ૫૦૦૦ નાણાંકીય સહાય પણ આપવામાં આવેલ હતી. સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષમાં આ કાર્યક્રમને વધુ અસરકારક બનાવવાના હેતુથી તેને નવું નામ અને નવું બંધારણ એન્વારમેન્ટ એજ્યુકેશન પ્રોગ્રામ તરીકે અમલમાં મુકવામાં આવી રહેલ છે.

➤ યોમાસાની ઋતુમાં ટ્રેકીંગ અને પ્રકૃતિ શિક્ષણ કાર્યક્રમ:

વર્ષ ૨૦૨૨ માં ‘ગીર’ ફાઉન્ડેશન દ્વારા લોકોને પ્રકૃતિની અને પરિસરની નજીક લાવવાના હેતુથી આ કાર્યક્રમ હાથ ધરવામાં આવેલ છે. રાજ્યના પરિસરીય મહત્વ ધરાવતા ચોક્કસ સ્થળો જેવા કે, વિજયનગર પોલો ફોરેસ્ટ, જેસોર, રતનમહાલ અને પદમડુંગરીમાં લોકોને લઈ જઈ પર્યાવરણના મહત્વના પાસાનું જ્ઞાન અને અનુભવ આપવામાં આવે છે. જેનો લોકો દ્વારા ખુબ જ આવકાર આપવામાં આવેલ છે. અત્યાર સુધીમાં આવા ચાર (૪) કાર્યક્રમમાં કુલ ૧૧૨ લાભાર્થીઓએ આ કાર્યક્રમનો લાભ લીધો છે.

➤ ઇન્ટર્નશીપ સર્ટીફિકેટ પ્રોગ્રામ:

‘ગીર’ ફાઉન્ડેશન દ્વારા સ્નાતક અને અનુસ્નાતક વિદ્યાર્થીઓ માટે વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩માં ‘ગીર’ ફાઉન્ડેશન સંકુલ ખાતે પ્રકૃતિ શિક્ષણ, પરિસરીય સંશોધનો, વન્યપ્રાણી સંશોધનો અને વહીવટ, જળપ્લાવિત વિસ્તારોનું પરિસર, દરિયાઈ પરિસર, ક્લાઇમેટ ચેન્જ, પ્રાણી સંગ્રહાલયનો વહીવટ અને પ્રયોગશાળા વિગેરેનો અનુભવ અને તે વિશેની માહિતી મળે તે હેતુથી આ કાર્યક્રમ ચાલુ કરવામાં આવેલ છે. જેમાં લાભાર્થીઓ ફાઉન્ડેશનના વૈજ્ઞાનિકો અને સંશોધકો સાથે રહી આ વિષયો અંગે માહિતગાર થાય છે. સને ૨૦૨૨-૨૩માં કુલ ૩૩ વિદ્યાર્થીઓએ આ કાર્યક્રમનો લાભ લીધેલ છે. હાલમાં આવો એક છ માસના સમયગાળાનો શૈક્ષણિક કાર્યક્રમ ચાલુમાં છે.

➤ તાલીમ કાર્યક્રમ:

ગુજરાત પ્રવાસન નિગમ ગાંધીનગર દ્વારા ઇકો ડેવલોપમેન્ટ કમીટીના સભ્યો જેઓ પ્રવાસન પ્રવૃત્તિઓ સાથે જોડાયેલા છે. તેઓને ગુજરાતના આહવા, ડાંગ, ગીર વિસ્તારમાં મુલાકાત લેનાર પ્રવાસીઓને સુવિધા મળે તેના અભ્યાસ અંગેની તાલીમ કાર્યક્રમનું આયોજન હાથ ધરવામાં આવનાર છે. જે અન્વયે અન્વયે તાલીમની કામગીરી કરવામાં આવી રહેલ છે. જેમાં વિસ્તાર દિઠ ૨૦૦ લોકો/ સભ્યો મળી અંદાજે ૪૦૦લાભાર્થીઓને તાલીમ આપવાનું આયોજન કરેલ છે.

➤ ‘હરિયાણુ ગુજરાત’ રેડિયો કાર્યક્રમ:

આ બજેટ હેઠળ જાહેર જનતાને પર્યાવરણ સંબંધિત વિવિધ માહિતી આપવા તેમજ જાગૃતિ લાવવા માટે આકાશવાણીના અમદાવાદ, વડોદરા અને રાજકોટ કેન્દ્ર ઉપરથી દર રવિવારે રાત્રે ૮:૩૦ થી ૯:૦૦ “હરિયાણુ ગુજરાત” નામનો રેડિયો પ્રોગ્રામ પ્રસારિત કરવામાં આવે છે. ‘ગીર’ ફાઉન્ડેશન દ્વારા માહે જાન્યુઆરી-૨૦૨૩ સુધીમાં કુલ ૭૫૫ જેટલા એપિસોડ પ્રસારિત થયેલ છે.

➤ વિવિધ પર્યાવરણ લક્ષી દિવસઓની ઉજવણી:

“ગીર” ફાઉન્ડેશન હસ્તકના ઇન્કોડા પ્રકૃતિ ઉદ્યાન તથા હિંગોળગઢ પ્રકૃતિ અભયારણ્ય ખાતે દર વર્ષે વિશ્વ પર્યાવરણ દિન, વન્યપ્રાણી સપ્તાહ, જૈવિક વિવિધતા દિન, ઓઝોન સંરક્ષણ દિન, વિશ્વ ભૂમિ દિન વિગેરે પ્રસંગોની ઉજવણી કરવામાં આવે છે. જેમાં શાળાના વિદ્યાર્થીઓ, પ્રકૃતિ પ્રેમીઓ, સ્વૈચ્છિક સંગઠનો, વિગેરેને આમંત્રિત કરી ચિત્ર-સ્પર્ધા, મૌખિક પ્રશ્નોત્તરી, કાર્યશાળાઓ, શિબિરો વિગેરેનું આયોજન કરવામાં આવે છે. જેમાં કુદરતી તત્વો, તેને લગતી સમસ્યાઓ તેમના અસ્તિત્વ સામે ઉભી થયેલ મુશ્કેલીઓ વિગેરે વિષયોની સમજ આપવામાં આવે છે.

સંશોધન સંસ્થા :

ગુજરાત ઇકોલોજીકલ એજ્યુકેશન એન્ડ રીસર્ચ (‘ગીર’) ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગરને ભારત સરકારના ડીપાર્ટમેન્ટ ઓફ સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજી તરફથી “રીસર્ચ ઇન્સ્ટીટ્યુટ” તરીકે માન્યતા આપેલ છે.

સંશોધન પ્રવૃત્તિઓ:

ભારત સરકારના વિજ્ઞાન અને તકનીકી વિભાગ દ્વારા ‘ગીર’ ફાઉન્ડેશનને સંશોધન સંસ્થા તરીકે માન્યતા આપવામાં આવી છે. સંશોધન સંસ્થા તરીકે આ સંસ્થા હેઠળ નીચેના સંશોધનાત્મક પ્રોજેક્ટો પર કામ કરી રહેલ છે.

➤ મુખ્ય સદર: ૨૭/૩૪૩૫ પરિસ્થિતિ વિજ્ઞાન અને પર્યાવરણ: પર્યાવરણલક્ષી સંશોધન અને પરિસ્થિતિ વિજ્ઞાનલક્ષી પુનર્નિર્માણ અને પર્યાવરણલક્ષી શિક્ષણ / તાલીમ/ વિસ્તરણ:

“ગીર” ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગર દ્વારા પર્યાવરણ જાગૃતિ અંતર્ગત કાર્યક્રમ યોજવા તથા ઇકોલોજીકલ મોનીટરીંગની કામગીરી માટે વન અને પર્યાવરણ દ્વારા મુખ્ય સદર ૨૭/૩૪૩૫ પરિસ્થિતિ વિજ્ઞાનના સદર હેઠળ વર્કશોપ સેમીનાર, રેડિયો કાર્યક્રમ હરિયાણુ ગુજરાત, ઇકોક્લબ માટે સાહિત્ય તૈયાર કરવું, જલપ્લાવિત વિસ્તારોના મોનીટરીંગની કામગીરી કરવામાં આવે છે.

“ગીર” ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગર ૨૭/૩૪૩૫ પરિસ્થિતિ વિજ્ઞાન અને પર્યાવરણ સહાયક અનુદાન હેઠળ નીચે જણાવેલ વિવિધ કામગીરીઓ વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં હાથ ધરશે.

➤ ‘હરિયાળુ ગુજરાત’ રેડિયો કાર્યક્રમ:

આ બજેટ હેઠળ, ગુજરાત રાજ્યની જાહેર જનતાને વનો, વન્યજીવો અને પર્યાવરણના વિવિધ ઘટકોના જતન, સંવર્ધન અને સંરક્ષણ જેવા વિવિધ વિષયો સંબંધિત વૈજ્ઞાનિક જ્ઞાન સભર માહિતીથી તેઓમાં જાગૃતિ ફેલાવવાના હેતુસર, ઓલ ઇન્ડિયા રેડિયો આકાશવાણીના વિવિધ સ્ટેશનો પરથી દર રવિવારે રાત્રે ૦૮.૦૦ થી ૦૮.૩૦ દરમિયાન ”હરિયાળુ ગુજરાત” શિર્ષક હેઠળ રેડિયો કાર્યક્રમનું નિર્માણ અને પ્રસારણ કરવામાં આવશે. જે અંતર્ગત વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ દરમિયાન આવા કુલ ૪૧ એપિસોડનું નિર્માણ અને પ્રસારણ કરવામાં આવશે. આ કાર્યક્રમના નિર્માણ માટે નક્કી કરેલ વિષય પ્રમાણે ગુજરાત રાજ્યના વન અને પર્યાવરણ વિભાગના અધિકારીશ્રીઓ, ક્લાઈમેટ ચેન્જ વિભાગના અધિકારીશ્રીઓ, રાજ્યની વિવિધ સરકારી કે ખાનગી સાયન્સ કોલેજના પ્રોફેસરો, વિવિધ ક્ષેત્રના જાણીતા વૈજ્ઞાનિકશ્રીઓ અને પર્યાવરણ બચાવ સંરક્ષણ માટે કાર્યરત વ્યક્તિઓ સંસ્થાના વડાશ્રીઓને વિષય નિષ્ણાંત તરીકે બોલાવવામાં આવશે.

➤ પર્યાવરણ સંરક્ષણ જાગૃતિ માટે પબ્લિકેશન:

વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ દરમિયાન ગુજરાત રાજ્યની જાહેર જનતાને વનો, વન્યજીવો અને પર્યાવરણના વિવિધ ઘટકોના જતન, સંવર્ધન અને સંરક્ષણ જેવા વિવિધ વિષયો પર વૈજ્ઞાનિક જ્ઞાન સભર માહિતી સાથેના વિવિધ સાહિત્ય પ્રકાશનો પ્રકાશિત કરવામાં આવશે. જેમાં “સૃષ્ટિ” ગુજરાતી ત્રિમાસિક સાહિત્ય પુસ્તિકાના કુલ ૪ અંક, રીસર્ચ પબ્લિકેશન ગુજરાતી અને અંગ્રેજી વિગેરેમાં પ્રકાશિત થશે. તેમજ ર-વિડિયો ડોક્યુમેન્ટરી ફિલ્મોનું નિર્માણ અને પ્રસારણ પણ કરવામાં આવશે.

➤ પર્યાવરણ સંરક્ષણ જાગૃતિ માટે ડૉક્ટર, એડવોકેટ, પ્રોફેસર, યુથ માટે નેચર કેમ્પનું સેમીનાર:

આ બજેટ હેડ હેઠળ સમાજના ખાસ વર્ગો જેમ કે, તબીબો, વકિલો, પત્રકારો, અધ્યાપકો તેમજ કોલેજ યુથ વગેરે માટે પ્રકૃતિ શિક્ષણ શિબિર પક્ષી દર્શન તાલીમ કાર્યક્રમ વગેરે જેવા પર્યાવરણ પ્રત્યે સંવેદનશીલતા જગાડતા વિવિધ કાર્યક્રમ કરવામાં આવશે.

➤ ઈકોલોજીકલ મોનીટરીંગ ઓફ નળ સરોવર (પક્ષી અભયારણ્ય અને ગુજરાતની રામસર સાઈટ):

વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ દરમિયાન નળ સરોવર જળપ્લાવિત વિસ્તાર (પક્ષી અભયારણ્ય અને ગુજરાતની રામસર સાઈટ)ના ઈકોલોજીકલ મોનીટરીંગ અંતર્ગત નળ સરોવર કે જેને રામસર સાઈટ તરીકે પણ નામાંકન કરવામાં આવશે, તેનો પણ અભ્યાસ કરવામાં આવશે. આ જળપ્લાવિત વિસ્તારમાં સૂક્ષ્મ પ્લવકો, ક્ષુપો, વૃક્ષો, જલજ વનસ્પતિ ક્ષેત્રિય વનસ્પતિ, જલજ પક્ષીઓ અને અપૃષ્ઠવંશીસ જીવો જેવાં કે કીટકો, મૃદુકાયો, કરોળિયા વગેરેનો તલસ્પર્શી અભ્યાસ હાથ ધરાવામાં આવશે. આ યોજનાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ નળસરોવર જળપ્લાવિત વિસ્તારની વનસ્પતિ, પ્રાણીસૃષ્ટિ અને પાણીની ગુણવત્તાની મોસમી અને બહુવાર્ષિક સ્થિતિનું મૂલ્યાંકન અને નોંધ કરવાનો છે. પાણીના સંબંધિત પર્યાવરણીય પરિમાણોનું મૂલ્યાંકન, વનસ્પતિ સૃષ્ટિ, પ્રાણી સૃષ્ટિની જૈવ વિવિધતાનો અભ્યાસ કરવાનો ઉદ્દેશ છે.

➤ ઇકોલોજીકલ મોનિટરીંગ ઓફ મેજર રીવર્સ ઓફ ગુજરાત (નર્મદા, તાપી, અંબિકા, પૂર્ણા નદી):

વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ અંતર્ગત રાજ્યની મુખ્ય નદીઓના મુખ પ્રદેશોનું પારિસ્થિતિકીય મોનિટરીંગ હાથ ધરવામાં આવશે. તે અનવ્યે આ વિસ્તારોના પાણીમાં વરસાદ પહેલા (પ્રી મોનસુન) તથા વરસાદ પછી (પોસ્ટ મોનસુન) સમય ગાળામાં થતાં ભૌતિક-રાસાયણિક ફેરફારોનો અભ્યાસ કરવામાં આવશે. આ વિસ્તારોમાં દક્ષિણની મુખ્ય નદીઓના મુખ પ્રદેશોમાં ઇકોલોજીકલ મોનિટરીંગ કરવામાં આવશે. આ વર્ષ દરમિયાન ગુજરાતમાં પ્રચુર તેમજ લાબાં સમયના વરસાદને ધ્યાને રાખીને વરસાદ પહેલા (પ્રી મોનસુન) તથા વરસાદ પછી (પોસ્ટ મોનસુન) પાણી, માટી (સેડીમેન્ટ) તેમજ પ્લાવકોનો અભ્યાસ કરવામાં આવશે. આ અભ્યાસનો હેતુ વરસાદ પહેલા (પ્રી મોનસુન) તથા વરસાદ પછી (પોસ્ટ મોનસુન) સમય ગાળા માટે તેમજ વાર્ષિક ધોરણે નદીનાં મુખ પ્રદેશોનાં અ) પાણીનું, બ) માટી (સેડીમેન્ટ) ના ભૌતિક – રાસાયણિક સ્ટેટસનું મુલ્યાંકન કરવામાં આવશે તથા ક) જૈવિક વિવિધતા (પ્રાણીઓ, પક્ષીઓ, પ્લાવકો અને જલજ વનસ્પતિનું) સર્વેક્ષણ કરવામાં આવશે.

➤ ઇકોલોજીકલ મોનિટરીંગ ઓફ ઇમ્પોર્ટન્ટ વેટલેન્ડઝ ઓફ ગુજરાત (છારીઢંઢ, ખીજડિયા, થોળ, મોકરસાગર (ગોસા બરા), કાજ વેટલેન્ડ):

વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ અંતર્ગત રાજ્યના જળપ્લાવિત પ્રદેશોનું પારિસ્થિતિકીય મોનિટરીંગ હાથ ધરવામાં આવશે. તે અનવ્યે આ વિસ્તારોના પાણીમાં વરસાદ પહેલા (પ્રી મોનસુન) તથા વરસાદ પછી (પોસ્ટ મોનસુન) સમય ગાળામાં થતાં ભૌતિક-રાસાયણિક ફેરફારોનો અભ્યાસ કરવામાં આવશે. આ વિસ્તારોમાં છારીઢંઢ, ખીજડિયા, થોળ, મોકરસાગર (ગોસા બરા), કાજ વેટલેન્ડ માં ઇકોલોજીકલ મોનિટરીંગ કરવામાં આવશે. આ અભ્યાસનો હેતુ વરસાદ પહેલા (પ્રી મોનસુન) તથા વરસાદ પછી (પોસ્ટ મોનસુન) સમય ગાળા માટે તેમજ વાર્ષિક ધોરણે નદીનાં મુખ પ્રદેશોનાં અ) પાણીનું, બ) માટી (સેડીમેન્ટ) ના ભૌતિક-રાસાયણિક સ્ટેટસનું મુલ્યાંકન કરવામાં આવશે તથા ક) જૈવિક વિવિધતા (પ્રાણીઓ, પક્ષીઓ, પ્લાવકો અને જલજ વનસ્પતિનું) સર્વેક્ષણ કરવામાં આવશે.

➤ મધ્યસ્થ પ્રયોગશાળા તેમજ પાંચ દરિયાકાંઠા પરની ક્ષેત્રીય પ્રયોગશાળાનું સશક્તિકરણ:

'ગીર' ફાઉન્ડેશનની મધ્યસ્થ પ્રયોગશાળા તેમજ પાંચ દરિયાકાંઠા પરની ક્ષેત્રીય પ્રયોગશાળાનું સશક્તિકરણ, સંશોધન તેમજ વિકાસના કામો હાથ ધરવામાં આવશે. સરકારના 'રસાયણ-મુક્ત કુદરતી ખેતી' ક્ષેત્રના વિઝનને પરિપૂર્ણ કરવાના ભાગરૂપે, ઇકોલોજીકલ રિસર્ચ એન્ડ મોનિટરીંગ લેબોરેટરી, 'ગીર' ફાઉન્ડેશન દ્વારા વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ દરમિયાન કૃષિ ઉપયોગ માટે વપરાતી માટી અને પાણીના નમૂનાઓનું વિશ્લેષણ શરૂ કરવાનું આયોજન કરી રહ્યું છે. જે અંતર્ગત જમીનની ફળદ્રુપતા જાણવા માટે તેના ભૌતિક પરિમાણો, પ્રાથમિક, ગૌણ મેક્રો-પોષક તત્વો અને સૂક્ષ્મ પોષકતત્વો માટે વિશ્લેષણ કરવામાં આવશે અને સિંચાઈ હેતુ માટે તેની યોગ્યતા ચકાસવા માટે પાણી પીએચમાં વાહકતાનું વિશ્લેષણ કરવામાં આવશે.

➤ નદીઓ સહિતના અગત્યના જળપ્લાવિત વિસ્તારો માટે આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ તેમજ વિશ્વ વિદ્યાલયોના વૈજ્ઞાનિકોના સાયન્ટીફિક તથા ટેકનીકલ સહયોગથી કાર્યક્રમોનું આયોજન:

વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ અંતર્ગત આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ તેમજ વિશ્વ વિદ્યાલયોના વૈજ્ઞાનિકોના સાયન્ટીફિક તથા ટેકનીકલ સહયોગથી કાર્યક્રમોનું આયોજન ૧ વર્કશોપ/ટ્રેનીંગ ની કામગીરી કરવામાં આવશે.

➤ ‘વિશ્વ જળપ્લાવિત’ દિનની ઉજવણી/કાર્યશાળાઓ/સેમીનાર:

તા.૦૨/૦૨/૨૦૨૪ના રોજ ગુજરાત રાજ્યના જળપ્લાવિત વિસ્તારોમાં ‘વિશ્વ જળપ્લાવિત’ દિનની ઉજવણી કરવામાં આવશે. પ્રકૃતિ વિદ્યેએ વકવ્યો આપશે, “ગીર” ફાઉન્ડેશન ના સંશોધકો દ્વારા કરવામાં આવેલ “ક્ષેત્રિય નિદર્શન” દરમ્યાન પાણીની ગુણવત્તા ચકાસણી, પક્ષીઓ, અન્ય પ્રાણીઓ અને જલજ વનસ્પતિઓની ઓળખ તેમનું મહત્વ, લોકોનું જળપ્લાવિત વિસ્તારો પર અવલંબન વગેરે સંબંધિત યોગ્ય સમજૂતી આપવામાં આવશે અને આંતરરાષ્ટ્રીય/ રાષ્ટ્રીય સ્તરના નિષ્ણાતોને આમંત્રિત કરી કાર્યશાળાઓ, સેમીનાર અને ફીલ્ડમાં કામ કરતા કર્મચારીઓની ક્ષમતાવર્ધક તાલિમો વગેરે કામો હાથ ધરવામાં આવશે.

➤ રાજ્યકક્ષાની વેટલેન્ડ સ્ટિઅરીંગ કમિટીની રચના તથા વિષય નિષ્ણાંતોની સલાહ મુજબ નવા કાર્યક્રમોનું આયોજન:

વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ અંતર્ગત રાજ્યકક્ષાની વેટલેન્ડ સ્ટિઅરીંગ કમિટીની રચના તથા વિષય નિષ્ણાંતોની સલાહ મુજબ નવા કાર્યક્રમોનું આયોજન કરવામાં આવશે.

➤ બેચ-IV ના PMKSY-WC પ્રોજેક્ટનું અંતિમ મૂલ્યાંકન:

Gujarat State Watershed Management Agency (GSWMA) એ GEER ફાઉન્ડેશનને બેચ-IV પ્રોજેક્ટસના અંતિમ તબક્કાના મૂલ્યાંકનની કામગીરી સોંપવામાં આવેલ છે; જેમાં ગુજરાતના ૨૦ જિલ્લાઓમાં કુલ ૩૭ પ્રોજેક્ટનું મોનિટરિંગ અને મૂલ્યાંકન કાર્યનો સમાવેશ થાય છે.

પ્રોગ્રામની સુસંગતતા, અસરકારકતા, કાર્યક્ષમતા અને લાંબા ગાળાની ટકાઉપણું ચકાસણી કરવા પ્રોજેક્ટનું અંતિમ- તબક્કાના મૂલ્યાંકન કાર્ય કરવામાં આવ્યું હતું. પસંદ કરેલા પ્રોજેક્ટનું મૂલ્યાંકન અને ચકાસણી કરવા માટે, સંબંધિત વ્યાવસાયિક પૃષ્ઠભૂમિ ધરાવતા મૂલ્યાંકનકારો/સલાહકારોની એક ટીમ તેમજ અન્ય ટેકનિકલ વ્યક્તિઓ, જેમાં ઇજનેરોની ટીમ અને ગ્રામીણ વિકાસ અને સામાજિક-આર્થિક પૃષ્ઠભૂમિના વ્યાવસાયિકો, સમુદાય ગતિશીલો, આરએસ-જીઆઈએસ નિષ્ણાતો વગેરે સામેલ છે. પ્રોજેક્ટ મૂલ્યાંકનમાં બહુપક્ષીય પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો - વિગતવાર પ્રોજેક્ટ રિપોર્ટર્સ (DPR) મૂલ્યાંકન, Entry Point Activity (EPA), Watershed (WS) activity અને Livelihood (LH) અને Micro Enterprise (ME) કાર્યોની ભૌતિક ચકાસણી, વિવિધ ઘરગથ્થુ (HH) સૂચકાંકોનું મૂલ્યાંકન, સમુદાય/ગ્રામ્ય સ્તરના સૂચકાંકો અને ઘરગથ્થુ સર્વેક્ષણ દ્વારા વોટરશેડ સ્તરના સૂચકાંકો, સમુદાય જુથ ચર્ચા, ફોટો દસ્તાવેજીકરણ અને સફળગાથાઓ/કેસ સ્ટડીઝ વગેરે વિકસાવવામાં આવી છે.

પ્રોજેક્ટ હેઠળ પસંદ કરાયેલ ૨૦ જિલ્લાઓ માટે ઘર, ગામ/સમુદાય, વોટરશેડ સૂચકાંકો સાથે ભૌતિક ચકાસણી અને સફળગાથા ને સંબંધિત ડેટા સંગ્રહ પૂર્ણ થઈ ગયો છે અને અહેવાલ લખવાનું કાર્ય પ્રગતિ હેઠળ છે.

➤ લોંગ ટર્મ ઇકોલોજીકલ ઓબ્ઝર્વેટરીઝ (LTEO) પ્રોજેક્ટ :

વર્ષ ૨૦૨૨-૨૦૨૩ દરમિયાન LTEO પ્રોજેક્ટ હેઠળ ૧) જેસોર, હિંગોલગઢ અને સાસણ ગીરમાં સ્થિત ફિલ્ડ સ્ટેશનો તમામ પાયાની સુવિધાઓ સાથે વિકસાવવામાં આવ્યા હતા. તદ્દપરાંત, બજાણા સ્થિત ફિલ્ડ સ્ટેશનનું નવીનીકરણ કરવામાં આવ્યું છે. જેસોર, બજાણા, હિંગોલગઢ અને સાસણ ગીરમાં તાપમાન, વરસાદ, પવનની ગતિ, કિરણોત્સર્ગ વગેરે જેવા આબોહવાના પરિમાણોને લગતી માહિતી રેકૉર્ડ કરવા માટે ઓટોમેટિક વેધર સ્ટેશન (AWSs) સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા છે. જેસોર વન્યજીવ અભયારણ્ય અને હિંગોલગઢ વન્યજીવ અભયારણ્યમાં સ્થિત ૬ કાયમી પ્લોટમાં લાકડાના દાંડીની ગણતરી અને ટેગિંગ પૂર્ણ કરવામાં આવ્યું છે જે કુલ ૬.૨૪ હેક્ટર જંગલ વિસ્તારને આવરી લે છે. જેસોર વન્યજીવ અભયારણ્ય માટે ગણના મેપિંગની ડેટા એન્ટ્રી પૂર્ણ કરવામાં આવી છે. 'ગીર' ફાઉન્ડેશન દ્વારા LTEO કોઓર્ડિનેશન સેલ, IISc, બેંગલુરુને છ માસિક રિપોર્ટ સબમિટ કરવામાં આવ્યો છે.

વર્ષ ૨૦૨૩-૨૦૨૪ દરમિયાન LTEO પ્રોજેક્ટ હેઠળ, પ્લોટના કદની ચોકસાઈ માટે કુલ સ્ટેશન અને ડીજીટાઇઝેશનનો ઉપયોગ કરીને ગીર અભયારણ્ય અને રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન અને જંગલી ગધેડા અભયારણ્યમાં LTEO પ્રોજેક્ટની ફોરેસ્ટ થીમ હેઠળ કાયમી વન પ્લોટની સ્થાપના કરવામાં આવશે. ગીર અભયારણ્ય અને રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન અને જંગલી ગધેડા અભયારણ્યના બિછાવેલા પ્લોટમાં જંગલની થીમ હેઠળ વુડી વનસ્પતિની ગણતરી અથવા વસ્તી ગણતરી હાથ ધરવામાં આવશે. તદ્દપરાંત, ગીર અભયારણ્ય અને રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાન અને જંગલી ગધેડા અભયારણ્યના કાયમી જંગલ પ્લોટમાં મેપિંગ ટેગિંગ અને માર્કિંગ પણ કરવામાં આવશે. હિંગોલગઢ વન્યજીવ અભયારણ્ય માટે ગણતરીની ડેટા એન્ટ્રી, મેપિંગ પૂર્ણ કરવામાં આવશે. એકવાર, બજાણા ફિલ્ડ સ્ટેશન બિલ્ડિંગ ઉપયોગ માટે તૈયાર થઈ જાય પછી ફિલ્ડ સ્ટેશનને સક્રિય બનાવવા માટે ફિલ્ડ સ્ટેશન થીમ હેઠળ કેટલીક પ્રાપ્તિ કરવામાં આવશે. એકવાર MoEF & CC દ્વારા ભંડોળ પ્રાપ્ત થઈ જાય પછી LTEO પ્રોજેક્ટ હેઠળ બનાવના ફિલ્ડ સ્ટેશન માટે ભરતી કરવામાં આવશે.

➤ તાપી નદી વિસ્તારનો વિસ્તાર કે જે રૂંધ અને ભાઠા વચ્ચેના સૂચિત બેરેજ હેઠળ આવશે તે વિસ્તારમાં પ્રાણી સૃષ્ટિનું સર્વેક્ષણ:

સુરત મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન (SMC) દ્વારા તાપી નદી (સુરત) પર રૂંધ અને ભાઠા વચ્ચે બેરેજ બાંધવાનું કામ “યુનિક કન્સ્ટ્રક્શન”(સરકારમાં નોંધાયેલ “AA” વર્ગની સુરત સ્થિત બાંધકામ પેઢી) ને સોંપ્યું છે. આ સૂચિત બેરેજ એક વિશાળ તાજા પાણીના જળાશયનું નિર્માણ કરવા માટે છે જે ભૂગર્ભજળ રિચાર્જમાં અગત્યની ભૂમિકા ભજવશે અને સુરતના લોકોની સ્થાનિક જરૂરિયાતો પૂરી કરશે. જેના ભાગરૂપે યુનિક કન્સ્ટ્રક્શન દ્વારા “ગીર” ફાઉન્ડેશનને આ વિસ્તારમાં વન્યજીવ સર્વેક્ષણનું કાર્ય હાથ ધરવા વિનંતી કરેલ જેના અનુસંધાને “ગીર” ફાઉન્ડેશન દ્વારા આ વિસ્તારમાં વન્યજીવના સંરક્ષણની કામગીરી શરૂ કરેલ છે. જેમાં ખાસ કરીને સ્થાનિક અને સ્થળાંતર કરતા પ્રાણીઓના અભ્યાસ પર ભાર મુકવામાં

આવેલ છે. વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪માં આ અભ્યાસની ક્ષેત્રિય મુલાકાતો દ્વારા વન્યજીવ વિષેની માહિતી એકત્રિત કરવામાં આવશે અને અંતે એક વિસ્તૃત અહેવાલ તૈયાર કરવામાં આવશે.

➤ નળ સરોવર અને થોળ પક્ષી અભયારણ્યમાં પ્રવાસીઓની કેરિંગ કેપેસિટીનો

અભ્યાસ:

"ગીર" ફાઉન્ડેશન દ્વારા નળ અને થોળ પક્ષી અભયારણ્યોના સંદર્ભમાં પ્રવાસીઓની કેરિંગ કેપેસિટીનો અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવેલ છે. આ કામગીરી વન સંરક્ષકશ્રી, ગાંધીનગર વન્યજીવન વર્તુળ, ગાંધીનગર દ્વારા આપવામાં આવેલ છે. આગાઉ "ગીર" ફાઉન્ડેશન દ્વારા ગીર જંગલના પર્યટન વિસ્તારની કેરિંગ કેપેસિટીનો અભ્યાસ હાથ ધરવામાં આવેલ. નળ અને થોળ પક્ષી અભયારણ્યોની કામગીરી પણ "નેશનલ ટાઇગર કન્ઝર્વેશન ઓથોરિટી, માર્ગદર્શિકા, ૨૦૧૨" મુજબ કરવામાં આવી રહી છે. આ કામગીરી ઓક્ટોબર ૨૦૨૨માં શરૂ કરવામાં આવેલ. જેમાં ક્ષેત્રિય મુલાકાત દ્વારા તેમજ નાયબ વન સંરક્ષક પાસેથી માહિતી એકત્રિત કરવામાં આવેલ છે. હાલ આ માહિતીનું પૃથ્થકરણ ચાલી રહ્યું છે. આ કામગીરી માર્ચ ૨૦૨૩ સુધીમાં પૂર્ણ કરવાની થાય છે.

➤ "અબન્ડસ સ્ટેટસ ઓફ સિલેક્ટેડ મેડિસનલ પ્લાન્ટસ ઓફ ગુજરાત સ્ટેટ":

ગુજરાત ઔષધિય વનસ્પતિ બોર્ડ, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર કચેરી દ્વારા 'ગીર' ફાઉન્ડેશનને રોજ "અબન્ડસ સ્ટેટસ ઓફ સિલેક્ટેડ મેડિસનલ પ્લાન્ટસ ઓફ ગુજરાત સ્ટેટ" પ્રોજેક્ટની કામગીરી સોંપવામાં આવેલ છે.

અગાઉ "ગીર" ફાઉન્ડેશન દ્વારા "મેડિસનલ પ્લાન્ટસ ઓફ ગુજરાત" નામનું પુસ્તક પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યું હતું. આ પુસ્તકમાં 'ગીર' ફાઉન્ડેશન દ્વારા ૧૩૧૫ પ્રજાતિના ઔષધિય વનસ્પતિઓની નોંધણી તેની યાદી તૈયાર કરવામાં આવેલ હતી. જેમાં તેના વિસ્તરણ તેમજ વિપુલતાનો અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો ન હતો. હાલના, ઉપર દર્શાવેલ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત ભૂતકાળમાં નોંધાયેલ ૧૩૧૫ પ્રજાતિના ઔષધિય વનસ્પતિઓનો વિગતવાર/ઉંડાણ પૂર્વક અભ્યાસ કરવામાં આવેલ છે.

➤ સ્ટેટ ક્લાઇમેટ ચેન્જ સેન્ટર(ગીર ફાઉન્ડેશન)ને વધુ અસરકારક બનાવવા અંગેની યોજના

ભારત સરકારના વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી મંત્રાલય, નવી દિલ્લી દ્વારા ગીર ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગરને IIT ગાંધીનગરના સહયોગથી એપ્રિલ ૨૦૧૯ થી માર્ચ ૨૦૨૪ સુધીના ૫ વર્ષના સમયગાળા માટે સ્ટ્રેટેજિક નોલેજ ફોર ક્લાઇમેટ ચેન્જ(NMSKCC)ના હેઠળ "ગુજરાત રાજ્ય કેન્દ્ર ક્લાઇમેટ ચેન્જ (GSCCC)"ની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

આ માટે ગુજરાતમાં મુખ્યત્વે કૃષિ, જળ સંસાધનો, જંગલો અને જૈવવિવિધતા, ઉર્જા કાર્યક્ષમતા અને નવીનીકરણીય ઉર્જા, શહેરી વિકાસ, દરિયાઈ સપાટીમાં વધારો અને કોસ્ટલ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર, અને આરોગ્ય અને સંવેદનશીલ મુદ્દાઓ આ મૂલ્યાંકનો માટે IIT, ગાંધીનગર સાથે કામ કરી રહ્યું છે.

➤ ઇકો સેન્સિટીવઝોનના ઝોનલ માસ્ટર પ્લાન તૈયાર કરવા અંગેની કામગીરી:

અગ્ર મુખ્ય વન સંરક્ષકશ્રી, વન્યપ્રાણી, ગુજરાત રાજ્ય ગાંધીનગર દ્વારા ગુજરાત રાજ્યના રાષ્ટ્રીય ઉદ્યાનો તથા અભયારણ્યોના ઇકો સેન્સિટીવઝોનના ઝોનલ માસ્ટર પ્લાન તૈયાર કરવાની કામગીરી 'ગીર' ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગરને સોંપવામાં આવે છે. જે અનવ્યે હાલમાં નળ સરોવર પક્ષી

અભયારણ્ય, વાંસદા નેશનલ પાર્ક, હિંગોળગઢ અભયારણ્ય, બરડા અભયારણ્ય, ગીરનાર અભયારણ્ય, પૂર્ણા અભયારણ્ય, નારાયણ સરોવર અભયારણ્ય, શૂળપાર્ણેશ્વર અભયારણ્ય, પોરબંદર પક્ષી અભયારણ્ય, જેસોર અભયારણ્ય, રામપરા અભયારણ્ય, ધુડખર અભયારણ્ય તથા નારાયણ સરોવર અભયારણ્યના ઇકો સેન્સીટીવઝોનના ઝોનલ માસ્ટર પ્લાન તૈયાર કરવાની કામગીરી હાલમાં ચાલુમાં છે.

➤ સેટેલાઇટ છબી (ઇમેજ)નો ઉપયોગ કરીને વિવાદિત પ્લોટ (દાવા) (FRA-2006)ની ચકાસણી:

કમિશનરશ્રી, એફઆરએ સેલ, આદિજાતિ વિકાસની કચેરી, આદિજાતિ વિકાસ વિભાગ, ગાંધીનગર દ્વારા ‘ગીર’ ફાઉન્ડેશનના, જી.આઇ.એસ. સેલને ૧૩ આદિવાસી જીલ્લા (બનાસકાંઠા, સાબરકાંઠા, અરવલ્લી, મહીસાગર, પંચ મહાલ, દાહોદ, નર્મદા, સુરત, તાપી, નવસારી, ડાંગ, વલસાડ) ના જંગલ વિસ્તારની જમીનના વિવાદિત દાવાઓની સેટેલાઇટ ડેટાનો ઉપયોગ કરીને ચકાસણી કરવાની કામગીરી સોંપવામાં આવેલ છે. આ કામગીરીમાં જે દાવાઓની મંજૂરી ગ્રામ્ય, જીલ્લા કે રાજ્ય લેવલની કમીટીમાં નિર્ણય લઈ શકાય એમ નથી તેવા વિવાદિત દાવાઓની ચકાસણી વર્ષ-૨૦૦૫ના સેટેલાઇટ ડેટાનો ઉપયોગ કરીને તે જમીન પર ખેડાણ હતું કે કેમ? તે ચકાસણી કરવામાં આવે છે.

➤ નગરવન પ્રોજેક્ટ

ભારત સરકારસશ્રીના વન અને પર્યાવરણ મંત્રાલય, નવી દિલ્લી દ્વારા અમલમાં મૂકવામાં આવેલ નગરવન યોજના હેઠળ અત્રેના ઇન્દ્રડા પાર્ક, ગાંધીનગર ખાતે નગરવનના નિર્માણની કામગીરી હાથ ધરવામાં આવેલ છે. જે અન્વયે એન્ટ્રી ગેટ, ઇન્ટરનલ રોડ, ક્લામ્બર વેલી, ગ્રીન વેલી, ફ્લાવર વેલી, સ્વીંગ બ્રિજ, બામ્બુ હર્ટ, રોક હાઉસ, ટ્રી હાઉસ, વુડન બ્રિજ, સેલ્ફી પોઇન્ટ, પીવાના પાણીની વ્યવસ્થા વિગેરે કામગીરી હાલમાં ચાલુમાં છે.

ભાગ- ૩

ખર્ચનું વર્ગીકરણ:

“ગીર” ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગરની સહાયક અનુદાનની યોજના હેઠળ ગ્રાન્ટની ફાળવણી કરવામાં આવે છે. તેમાંથી અધિકારી-કર્મચારીઓના પગાર, ભથ્થા, પ્રવાસ ખર્ચ, કચેરી ખર્ચ, વાહનોની નિભાવણી, કચેરી-મકાનની નિભાવણી, ઇન્દ્રોડા પ્રકૃતિ ઉદ્યાનની જાળવણી, વાઇલ્ડરનેસ પાર્કની જાળવણી, હિંગોળગઢ અભયારણ્યની જાળવણી, વિશ્વ પર્યાવરણ દિન, વિશ્વ વન દિન, વન્યપ્રાણી સપ્તાહની ઉજવણી કરવાની કામગીરી કરવામાં આવે છે.

ઉપરોક્ત કામગીરી માટે સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષમાં મુખ્ય સદર ૨૬/૨૪૦૬ ગ્રાન્ટ ઇન એઇડ હેઠળ રૂ. ૧૧૦૨.૦૦ લાખની ગ્રાન્ટ ફાળવવામાં આવેલ છે. જેમાંથી અધિકારીઓના પગાર ભથ્થા, કચેરી મકાન જાળવણી, વિવિધ પ્રસંગોની ઉજવણી, વાહનોની નિભાવણી ઇન્દ્રોડા પાર્કના વિવિધ વિભાગોની જાળવણી તથા ઇન્દ્રોડા પાર્કના પ્રાણી સંગ્રહાલય તથા વિવિધ વિભાગોની જાળવણીની કામગીરી કરવામાં આવે છે.

આ ઉપરાંત સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષમાં અધિકારીઓના પગાર ભથ્થા, કચેરી મકાન જાળવણી, વિવિધ પ્રસંગોની ઉજવણી, વાહનોની નિભાવણી, ઇન્દ્રોડા પાર્કના વિવિધ વિભાગોની જાળવણી તથા ઇન્દ્રોડા પાર્કના વિવિધ વિકાસના કામો માટે મુખ્ય સદર ૨૬/૨૪૦૬ વન નિર્માણ અને વન્યપ્રાણી જીવન “ગીર” ફાઉન્ડેશનને સહાયક અનુદાનની યોજના વિભાગ-૧ હેઠળ રૂ ૫૦૦.૦૦ લાખ તથા વિભાગ-૨ હેઠળ રૂ. ૧૬૦૦.૦૦ લાખની ગ્રાન્ટ ફાળવવા માટેની દરખાસ્ત કરવામાં આવેલ છે.

“ગીર” ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગર દ્વારા પર્યાવરણ જાગૃતિ અંતર્ગત કાર્યક્રમ યોજવા તથા ઇકોલોજીકલ મોનીટરીંગની કામગીરી માટે વન અને પર્યાવરણ દ્વારા મુખ્ય સદર ૨૭/૩૪૩૫ પરિસ્થિતિ વિજ્ઞાનના સદરે ગ્રાન્ટની ફાળવણી કરવામાં આવે છે. જે માટે વર્કશોપ સેમીનાર, રેડીયો કાર્યક્રમ હરિયાણા ગુજરાત, ઇકો ક્લબ માટે સાહિત્ય તૈયાર કરવું, જલ પ્લાવિત વિસ્તારોના મોનીટરીંગની કામગીરી માટે સને ૨૦૨૨-૨૩ના વર્ષ માટે (ચાલુ બાબતો માટે) રૂ. ૧૯૭.૨૫ લાખ તથા ઓડિયો વિઝ્યુઅલ સ્ટુડિયોનું નવિનીકરણ અને આધુનીકરણ (નવી બાબત - “બિન-આવર્તક પ્રકાર”) માટે રૂ. ૩૫.૦૦ લાખની ગ્રાન્ટ ફાળવવામાં આવેલ છે. તથા સને ૨૦૨૩-૨૪ના વર્ષમાં ચાલુ બાબતો માટે રૂ. ૩૩૨.૮૨ લાખ તથા નવી બાબતો માટે રૂ. ૧૭૦.૦૦ લાખ ની દરખાસ્ત કરવામાં આવેલ છે.

“ગીર” ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગરની ઉપરોક્ત કામગીરી માટે સરકારશ્રી દ્વારા નીચેની યોજનાઓ માટે ગ્રાન્ટ ફાળવણી કરવામાં આવેલ છે.

(રૂ લાખમાં)

ક્રમ નં	યોજનાનું નામ	વર્ષ ૨૦૨૦-૨૧		વર્ષ ૨૦૨૧-૨૨		વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ (માહે જાન્યુઆરી-૨૩ અંતિત)	
		ગ્રાન્ટ	ખર્ચ	ગ્રાન્ટ	ખર્ચ	ગ્રાન્ટ	ખર્ચ
૧.	મુખ્ય સદર ૨૬/૨૪૦૬ વન નિર્માણ અને વન્યપ્રાણી જીવન “ગીર” ફાઉન્ડેશનને સહાયક અનુદાનની યોજના	૮૭૪.૩૯	૮૭૪.૩૯	૮૦૦.૦૦	૮૦૯.૧૫	૧૧૦૨.૦૦	૮૫૧.૫૮
૨.	૨૭/૩૪૩૫ પરિસ્થિતિ વિજ્ઞાન અને પર્યાવરણ સહાયક અનુદાનની યોજના	૧૧૮.૭૫	૧૧૮.૭૦	૧૬૨.૦૦	૧૬૨.૦૦	૨૩૨.૨૫	૧૮૨.૯૧

ભાગ- ૪

નાણાંકીય જરૂરીયાત :

‘ગીર’ ફાઉન્ડેશન, ગાંધીનગરની વિવિધ કામગીરીઓ માટે સને ૨૦૨૩-૨૪ના વર્ષમાં નીચેની વિગતે ગ્રાન્ટની દરખાસ્ત કરવામાં આવેલ છે.

(રૂ લાખમાં)

ક્રમ નં	યોજનાનું નામ	વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ના વર્ષની દરખાસ્ત
૧.	મુખ્ય સદર ૨૬/૨૪૦૬ વન નિર્માણ અને વન્યપ્રાણી જીવન “ગીર” ફાઉન્ડેશનને સહાયક અનુદાન (વિભાગ – ૨) ચાલુ બાબત	૧૬૦૦.૦૦
૨.	મુખ્ય સદર ૨૬/૨૪૦૬ વન નિર્માણ અને વન્યપ્રાણી ગીર” ફાઉન્ડેશનને સહાયક અનુદાનની જોગવાઈ (વિભાગ – ૧) નવી બાબત	૫૦૦.૦૦
૩.	૨૭/૩૪૩૫ પરિસ્થિતિ વિજ્ઞાન અને પર્યાવરણ સહાયક અનુદાનની યોજના (વિભાગ-૨) ચાલુ બાબત	૩૩૨.૮૨

ગુજરાત ક્ષીનર પ્રોડક્શન
સેન્ટર,
ગાંધીનગર

જીસીપીસી દ્વારા વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માટેની ચાલુ બાબતની કામગીરીનો અંદાજો નીચે મુજબ

છે:

૧. ઔદ્યોગિક વસાહતોમાં ક્લીનર પ્રોડક્શન પ્રમોશન

“સ્વચ્છ ઉત્પાદન” – ક્લીનર પ્રોડક્શન એટલે ઉત્પાદન ક્ષમતા વધારવાની સાથે-સાથે કચરો ઉત્પન્ન થયા પછી તેના પર પ્રક્રિયા કરવાને બદલે તેનો સ્ત્રોત પર જ નાબૂદ કરવો અથવા તેની માત્રાને લઘુત્તમ કરવી.

ઉદ્યોગોને ક્લીનર પ્રોડક્શનના અમલીકરણ માટે પ્રોત્સાહીત કરવા માટે નીચે મુજબની પ્રવૃત્તિઓ કરવામાં આવશે:

૧. જન-જાગૃતિ માટે વિવિધ ઔદ્યોગિક વસાહતોમાં ક્લીનર પ્રોડક્શન પ્રમોશન પ્રોગ્રામ કરવા
૨. ક્લીનર પ્રોડક્શન/ ક્લીન ટેક્નોલોજી નો વિવિધ પ્રસારણ માધ્યમો મારફતે પ્રચાર અને પ્રસાર કરવો.

આ કાર્યક્રમોનો હેતુ કાર્યરત ઉદ્યોગો તેમજ નવા સ્થાપીત થતા ઉદ્યોગોમાં પ્રદુષણ નિવારણ કરી પર્યાવરણની નૈસર્ગિક સમતુલાની જાળવણી થાય તથા સ્વચ્છ પર્યાવરણનો હેતુ સિધ્ધ થાય તે છે. આ ક્લીનર પ્રોડક્શન પ્રમોશન પ્રોગ્રામમા ઉદ્યોગકારોને ક્લીનર પ્રોડક્શન કોન્સેપ્ટ, ક્લીનર પ્રોડક્શન ટુલ્સ, ક્લીનર પ્રોડક્શન મેથેડોલોજી અને ગુડ હાઉસ કીપીંગ બાબતે માર્ગ દર્શન આપવામાં આવે છે. ઉદ્યોગકારોને પ્રદુષણના ઉદ્ભવ સ્થાનેથીજ તેના ઘટાડા પર વધારે મહત્વ આપવાનું અને તેની તકનીકોનું પણ માર્ગદર્શન આપવામાં આવશે. જુદા-જુદા સેક્ટરની કેસ સ્ટડી ઉદાહરણ સ્વરૂપે સમજાવવામાં આવશે. ઉદ્યોગકારોને પ્રદુષણને લગતા પ્રશ્નોનું નિવારણ માટે સલાહ સુચન પણ આપવામાં આવશે.

૧) જન જાગૃતિ પ્રોગ્રામો અંતર્ગત ક્લીનર પ્રોડક્શન પ્રમોશન પ્રોગ્રામ દરમિયાન ક્લીનર પ્રોડક્શન પ્રમોશન અમલ કરવાના ફાયદા અને ગુજરાત સરકાર તરફથી મળતી નાણાકીય સહાય (subsidy) નું પણ માર્ગદર્શન પાઠવવામાં આવશે. તદ્ઉપરાંત, ક્લીનર પ્રોડક્શનની માહિતી આપતી બુકલેટકીટનું વિતરણ કરવામાં આવશે.

૨) ઓનલાઈન અથવા ઓફલાઈન પ્રસારણ માધ્યમો દ્વારા ગુજરાતમાં ક્લીનર પ્રોડક્શનનું વધુમાં વધુ પ્રચાર કરવો જેથી ગુજરાતના ઉદ્યોગોને પ્રદુષણ નિવારણ માટેનું માર્ગદર્શન મળી રહે.

ઉદ્યોગોમાં આ વિષય પર જન-જાગૃતિ માટે કુલ ૦૮ ઔદ્યોગિક વસાહતો આવરી લેવામાં આવશે. ઉપરોક્ત દર્શાવેલ પ્રવૃત્તિ માટે, વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ દરમિયાન જીસીપીસી ને રૂ. ૧૨.૦૦ લાખની ફાળવણી કરવા માટે.

૨. ઇજનેરી કોલેજોમાં ક્લીનર પ્રોડક્શન પ્રમોશન પ્રોગ્રામ કરવા બાબતે

એન્જીનીયરિંગ કોલેજમાં “સ્વચ્છ ઉત્પાદન” (Cleaner Production- CP) વિષય પર જરૂરી માર્ગદર્શન પુરુ પાડવામાં આવતું નથી તેથી વિદ્યાર્થીઓને ઔદ્યોગિક એકમોમાં પ્રદુષણની સમસ્યાની માહિતી હોતી નથી. ગુજરાતમાં હાલમાં, કુલ ૧૬૩ ડિગ્રી એન્જીનીયરીંગ કોલેજ છે. જે પૈકી ૪૧ કોલેજોમાં કેમિકલ અને ૧૫ કોલેજોમાં એન્વાયર્મેન્ટ શાખા છે અને ૧૦ એન્વાયર્મેન્ટલ સાયન્સ કોલેજો આવેલ છે તદ્દુપરાંત કુલ ૧૪૮ ડિપ્લોમાં એન્જીનીયરીંગ કોલેજ છે. જે પૈકી ૧૮ કોલેજોમાં કેમિકલ શાખા છે અને ૨ કોલેજમાં એન્વાયરમેન્ટ શાખા છે. તેથી આ પ્રોજેક્ટના ભાગ સ્વરૂપે ગુજરાત ની કેમીકલ, એન્વાયરમેન્ટ એન્જીનીયરીંગ અને એન્વાયરમેન્ટ સાયન્સ સંલગ્ન કોલેજોમાં સ્વચ્છ ઉત્પાદનના પ્રચાર માટેનો કાર્યક્રમ “સ્વચ્છ ઉત્પાદન” વિષય પર પ્રસ્તુતિકરણ કરી માર્ગદર્શન પુરુ પાડવામાં આવશે.

આ પ્રસ્તુતિકરણમાં (presentation) નીચેનાં મુદ્દાઓ પર ચર્ચા કરી વિદ્યાર્થીઓને માર્ગદર્શન પૂરું પાડવામાં આવશે.

- ૧) ઉદ્યોગોમાં પ્રદુષણની સમસ્યા
- ૨) પ્રદુષણના નિવારણ માટે “સ્વચ્છ ઉત્પાદન” નું મહત્વ. (Importance of CP)
- ૩) “સ્વચ્છ ઉત્પાદન” કરવા માટેની કાર્યપદ્ધતિ (CP Methodology)
- ૪) “સ્વચ્છ ઉત્પાદન” કરવા માટેના ટુલ્સ (CP tools)
- ૫) પ્રદુષણના નિવારણ માટે જુદાં જુદાં આધુનિક સંશોધનો અને આધુનિક તકનિકો વિશે માહિતી
- ૬) અલગ અલગ ઉદ્યોગોમાં “સ્વચ્છ ઉત્પાદન” નાં અમલીકરણ કર્યાની case study વિશે માહિતી અને સમજણ
- ૭) “સ્વચ્છ ઉત્પાદન” કરવાના ફાયદા
- ૮) ગુજરાત સરકાર તરફથી મળતી નાણાસહાય (subsidy) નું માર્ગ દર્શન

અંતે “સ્વચ્છ ઉત્પાદન”ની માહિતી આપતી બુકલેટ કીટનુ વિતરણ કરવામાં આવશે. આ માટે ગુજરાતમાંથી વિવિધ ૧૫ જેટલી ડિગ્રી, ડિપ્લોમાં ઇજનેરી અને સાયન્સ કોલેજોમાં ક્લીનર પ્રોડક્શન પ્રમોશન પ્રોગ્રામ કરવામાં આવશે.

ઉપરોક્ત દર્શાવેલ પ્રવૃત્તિ માટે, વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ દરમિયાન જીસીપીસીને રૂ. ૧૦.૦૦ લાખની ફાળવણી કરવા અર્થે.

૩. વિદ્યાર્થીઓને રિસર્ચ માટે પ્રોત્સાહિત કરવા સરકાર, ઉદ્યોગો અને વિદ્યાર્થીઓનું સંકલન

ગુજરાતએ દેશનું ઝડપ થી પ્રગતિ કરનારું રાજ્ય છે. હાલમાં ગુજરાત સતત પ્રગતિશીલ વિકાસ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી રહ્યું છે. બીજી તરફ આજના વિદ્યાર્થીઓ સમાજને આગળ વધારવા અને તેની કાર્યક્ષમતા વધારવામાં મહત્વનો ભાગ ભજવી રહ્યા છે. આજ કાલ વિદ્યાર્થીઓ પોતાના શૈક્ષણિક કાળ દરમિયાન એવા સંશોધન કરે છે કે જેનો ઉદ્યોગોમાં અમલ કરી શકાય છે. આ પ્રોગ્રામ આયોજીત કરવાનો મુખ્ય હેતુ સરકાર, ઉદ્યોગો અને વિદ્યાર્થીઓને એક પ્લેટફોર્મ પૂરું પાડી વિદ્યાર્થીઓએ કરેલા સંશોધનોનો પ્રાયોગીકી કરી તે ઉદ્યોગોમાં અમલી કરણ થાય તથા ઉદ્યોગોને લગતી સંશોધન પ્રક્રિયા આગળ વધે અને ઉદ્યોગોની કાર્યક્ષમતા વધે અને પર્યાવરણની જાળવણી થાય તે છે. એ વિચારસરણીને ધ્યાનમાં

રાખીને જીસીપીસી, વિદ્યાર્થીઓની કાર્યક્ષમતા વધે અને આજના યુગમાં સ્પર્ધાત્મક રહે તે માટે આ કાર્યક્રમ ડિગ્રી કેમિકલ અને એન્વાયરમેન્ટલ એન્જીનીયરીંગ તથા એન્વાયરમેન્ટલ સાયન્સમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને સાથે રાખીને કરે છે.

આ કાર્યક્રમ માટે કરવામાં આવતી કેટલીક પ્રવૃત્તિઓ નીચે મુજબ છે:

૧. કોલેજોના ડિગ્રી (કેમિકલ અને એન્વાયરમેન્ટલ એન્જીનીયરીંગ તથા એન્વાયરમેન્ટલ સાયન્સમાં) છેલ્લા વર્ષના વિદ્યાર્થીઓના પ્રોજેક્ટનું/રીસર્ચનું/ઔદ્યોગિક તાલીમના એબસ્ટ્રેક્ટ (Abstract) મંગાવવું કે જેનો મુખ્ય વિષય ક્લીનર પ્રોડક્શન (Cleaner Production)/ વેસ્ટ મીની માઈઝેશન (waste minimization)/ ઊર્જા, પાણી, તેમજ કાચામાલના વપરાશમાં ઘટાડો (Reduction in energy, water & raw material consumption)/પ્રક્રિયા પદ્ધતિમાં બદલાવ (Process change), આધુનિક તકનિકો ...વગેરે હોય .
૨. આ અંતર્ગત ગ્રેજ્યુએટ, પોસ્ટ ગ્રેજ્યુએટ અને પી.એચ.ડી. માંથી પાંચ- પાંચ એમ કુલ પંદર સારા એબસ્ટ્રેક્ટની (Abstract) નિષ્ણાતો (Experts) ની પેનલ મારફતે પસંદગી કરવી.
૩. પ્રથમ પાંચ એબસ્ટ્રેક્ટ (Abstract) બનાવનાર વિદ્યાર્થીઓને અને તેમના માર્ગદર્શક (Guide) ને પણ પ્રોત્સાહન આપવા રોકડ ઇનામ અને સર્ટિફિકેટ માટે એવોર્ડ વિતરણ સમારોહ રાખવો.
૪. પસંદ કરેલા એબસ્ટ્રેક્ટમાંથી નિષ્ણાતો (Experts) ની પેનલ દ્વારા પાંચ સારા research work ને pilot scale પર લઈ જવા માટે સ્ટાઈપેન્ડ (stipend) આપવું.
૫. બધા જ મળેલ એબસ્ટ્રેક્ટનું (Abstract) પુસ્તક (book) પ્રકાશિત કરવું અને તેને ગુજરાતની ઔદ્યોગિક વસાહતો અને શૈક્ષણિક સંસ્થાઓમાં મોકલવી.

ઉપરોક્ત દર્શાવેલ કામગીરી માટે જીસીપીસીને વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માટે રૂ. ૧૦.૦૦ લાખ ની ફાળવણી કરવા અર્થે.

૪. ગુજરાત રાજ્ય સ્વચ્છ ઉત્પાદન (ક્લીનર પ્રોડક્શન) એવોર્ડ (વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ માટે)

વધતા જતા ઔદ્યોગિક પ્રદુષણને અટકાવવા માટે વન અને પર્યાવરણ વિભાગ, ગુજરાત સરકાર દ્વારા પગલાં ભરવામાં આવી રહ્યા છે. આ સંદર્ભે વન અને પર્યાવરણ વિભાગ, ગુજરાત સરકાર તેમજ ગુજરાત ક્લીનર પ્રોડક્શન સેન્ટર દ્વારા સ્વચ્છ ઉત્પાદનની કામગીરીનો ગુજરાતના ઉદ્યોગોમાં ફેલાવો કરવામાં આવી રહેલ છે.

જે અંતર્ગત, ગુજરાત રાજ્યના બધાજ નાના, મધ્યમ અને મોટી કક્ષાના ઔદ્યોગિક એકમો પાસેથી ગુજરાત રાજ્ય સ્વચ્છ ઉત્પાદન એવોર્ડ માટેની અરજીઓ મંગાવવામાં આવે છે. નાણાંકિય વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩ દરમિયાન સ્વચ્છ ઉત્પાદનના અમલીકરણ અને ઉદાહરણરૂપ કાર્ય જેવાકે ઊર્જા અને પાણીની બચત, પ્રદૂષિત પાણી તથા ઘન કચરામાં ઘટાડો કરનાર એકમને રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિમણુંક કરેલ સમિતિ દ્વારા “એવોર્ડ વિજેતા”નક્કી કરવામાં આવશે.

કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા હાલમાં માઈક્રો, સ્મોલ અને મિડીયમ એન્ટરપ્રાઈઝ ડેવલોપમેન્ટ એક્ટ ૨૦૦૬ મુજબ ઉદ્યોગોનું વર્ગીકરણ કરી તા.૦૧.૦૬.૨૦૨૦ના અધિસૂચનથી જાહેર કરેલ છે. જે તા.૦૧.૦૭.૨૦૨૦ થી અમલમાં આવેલ છે. જેને અનુલક્ષીને એવોર્ડની અરજીઓનું વર્ગીકરણ તેમના પ્લાન્ટ અને મશીનરીના

રોકાણ મુજબ કરવામાં આવશે. આ એવોર્ડ રાજ્ય સરકાર સ્તરે વન અને પર્યાવરણ વિભાગ દ્વારા આપવામાં આવે છે અને જીસીપીસી એવોર્ડ માટેની પ્રક્રિયામાં વિભાગની સુચના પ્રમાણે વિભાગને મદદ કરે છે.

તે અંતર્ગત કુલ ચાર એવોર્ડ, જે માંથી બે એવોર્ડ (એક એવોર્ડ મોટી કક્ષાના અને એક એવોર્ડ નાના અને મધ્યમ કક્ષાના ઉદ્યોગોને) વધુ પ્રદુષણની માત્રા ધરાવતી ૧૭ કેટેગરી માંથી અને બે એવોર્ડ (એક એવોર્ડ મોટી કક્ષાના અને એક એવોર્ડ નાના અને મધ્યમ કક્ષાના ઉદ્યોગોને) ઓછી પ્રદુષણની માત્રા ધરાવતા એકમોને આપવામાં આવશે. પ્રથમ આવનાર બંને કક્ષાના એકમોને સીમા ચિન્હ, રોકડ રકમ અને સર્ટીફિકેટ આપવામાં આવશે. દ્વિતીય ક્રમે આવનાર બંને કક્ષાના એકમોને રોકડ રકમ અને સર્ટીફિકેટ આપવામાં આવશે. પ્રથમ અને દ્વિતીય ક્રમે આવનાર એકમને ગુજરાત પ્રદુષણ નિયંત્રણ બોર્ડ તરફથી રોકડ રકમ આપવામાં આવશે. પ્રથમ ક્રમે આવનાર બંને કક્ષાના ઉદ્યોગોને ગુજરાત પ્રદુષણ નિયંત્રણ બોર્ડ તરફથી એક વર્ષની વધારાની કન્સેન્ટની મંજૂરી પણ આપવામાં આવે છે.

ઉપરોક્ત દર્શાવેલ પ્રવૃત્તિ માટે, ગુજરાત રાજ્ય સ્વચ્છ ઉત્પાદન (ક્લીનર પ્રોડક્શન) એવોર્ડ (વર્ષ ૨૦૨૨-૨૩) માટે જીસીપીસીને વર્ષ ૨૦૨૩-૨૪ માટે રૂ. ૧૦.૦૦ લાખની ફાળવણી કરવા અર્થે.